

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Soproni Szemle Alapítvány

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

Szerkesztőbizottság:

ASKERCZ ÉVA, BIRCHER ERZSÉBET, CSAPODY ISTVÁN, DOMONKOS OTTÓ, GRÜLL TIBOR, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, KUBINSZKY MIHÁLY, METZL JÁNOS, SARKADY SÁNDOR, TURBULY ÉVA

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken

Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / I. A község földrajzi helyzete, fekvése

I. A község földrajzi helyzete, fekvése

Nagycenk község Győr-Moson-Sopron megyében Soprontól délkeletre, 13 km távolságra fekszik. Nagycenk és Kiscenk 1893. október 1-jén egyesült, az egyesítést a belügyminiszter rendelte el. Nagycenk nevének hivatalos megállapítása 1906-ban történt.¹⁽¹⁾

A nyugat-magyarországi peremvidék a Sopron–Vas-i síkságon helyezkedik el. A határ délnyugati része dombos és a soproni hegység nyúlványaihoz kapcsolódik. Keleti része alföldies jellegű, kavicsstakarós síkság.

A felszín magassága és talaja szerint két tájat különböztetünk meg: az Arany-pataktól DNY-ra fekvő táj dombvidék. Középső részén az Agghegy emelkedik. Új tagnak nevezik a nyugati erdő melletti tájat, mióta a kiirtott erdőterületen szántóművelést folytatnak. A táj déli részén, a Dombháti-dűlőnél van a község legmagasabb pontja, 234 m-es magassággal. A terület talaja nehezen művelhető, agyagos márga.

A másik tájegység alacsonyabb, alföldi jellegű terület, ami a mezőgazdaság szempontjából kedvezőbb. Ez magában foglalja az Arany-pataktól északra lévő Köves-erdő és Köves-mező területét és a község keleti részét. Nevét a terület kavicsostalaja miatt kapta, a szántók és akácerdők találhatóak itt. Az Ikva és az Arany-patak völgye fekszik a legalacsonyabban. Itt terül el a község, ezért is nevezték régen „Gödörchenk”-nek.

A patak áradásai a partokon a humuszban gazdag hordaléktalajt alakítottak ki, rétek és jól termő szántók vannak ezen a területen, a Vám-rét, a Kiscenki rétek és a Vízálló (1. kép)

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / II. A parasztság földreform-kísérletei.

II. A parasztság földreform-kísérletei.

A Széchenyi család mint földbirtokos határozta meg a település gazdasági életét, kiemelkedő személyisége gróf Széchenyi Ferenc (1754–1820), aki egy kézben [98](#) egyesítette a nagycenki határt. Megteremtette a kor színvonalán álló szakszerű mezőgazdasági gazdálkodás feltételeit.

Az 1785-ös év statisztikai adatai alapján a lakosság száma alig haladta meg az ezer főt, 1007 lakosa volt a településnek. Közigazgatási területe 3381,4 kh., mezőgazdaságilag művelt területe 2337 kh., mely az összes területnek 69%-a. [2\(2\)](#)

Ebben az időszakban a Széchenyi-úrbéresek száma a kisebb birtokosok jobbágynak kivételével így oszlik meg: 36 jobbágy és 30 házas, illetve 22 házatlan zsellér. Tehát az összes úrbéres száma 88 fő volt. [3\(3\)](#) Ezek a számok rámutatnak arra, hogy a faluban a zsellérek száma meghaladta a jobbágyok számát.

Mindkét réteg sanyarú körülmények között élt, s arra törekedett, hogy megélhetését javítsa, amit az erdő irtásával igyekezett elérni. Ezek az irtási munkák lehetővé tették azt, hogy földterületük nagyságát növeljék. Ennek kapcsán 1828-ban már jóval magasabb az úrbéresek száma: 121 fő. [4\(4\)](#)

Széchenyi István jobbágynak is nagyon meg kellett dolgoznia a viszonylagos jólétért, hiszen a jobbágy személyi függőségben élt, s ebben az időszakban még létezett a robot és a dézsma.

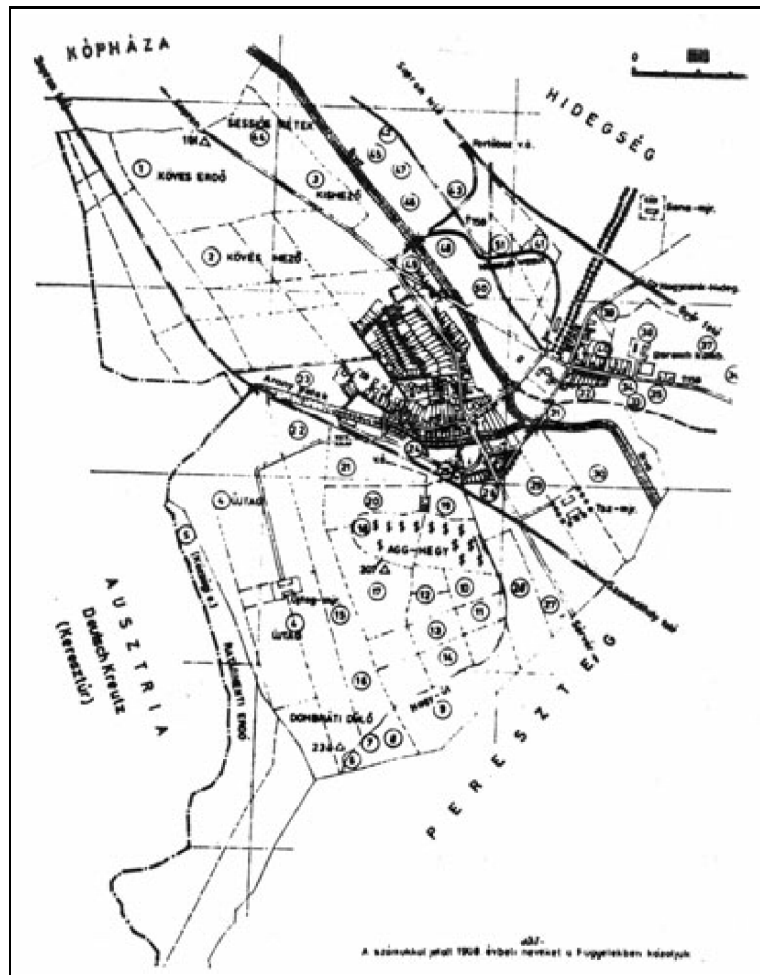
1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / II. A parasztság földreform-kísérletei. / 1. Az 1848. évi jobbágyfelszabadítás

1. Az 1848. évi jobbágyfelszabadítás

1848-ban a márciusi forradalom fő vívmányaként az országgyűlés március 18-án törvényt hozott a jobbágyrendszer megszüntetésére. Megszűnt a robot, a kilenced, a papi tized és az úrbériség is. Nem volt többé úriszék, botütés sem. A feudális nagybirtokot azonban nem osztották fel, hanem a jobbágyok megkapták az általuk addig is használt földeket. Nagycenken összesen 1232 kat. holdat; 44 nagycenki, 21 kiscenki jobbágy szabadult fel a robot és a dézsma alól. A jobbágyfelszabadítás 65 jobbágnak teremtett új helyzetet, akiknek nagy része féltelkes volt, tehát 8 kishold szántóval rendelkezett. A zsellérek száma 83 fő, az összes úrbéri lakosnak 60%-a maradt teleknélküli. [5\(5\)](#)

A jobbágyfelszabadítás csak a jobbágyoknak kedvezett; a gazdasági cselédek és zsellérek helyzete nem javult.

A jobbágyrendszer eltörlésével megkezdődött a mezőgazdaság kapitalista átszervezése, mivel a birtokosok nem számíthattak többé a robotra és egyéb jobbágyi szolgáltatásokra. Az átszervezés során gépesítették a nagycenki gazdaságot, új épületeket emeltek, ahol a gazdasági cselédek és béresek a zsellérek közül kerültek ki.

[991. Nagycenk határa](#)

A nagycenki határ nagy részének birtokosa gróf Széchenyi Béla volt, aki csak ritkán, leginkább nyáron látogatott földbirtokára, gondozását intézőjére bízta, aki nem a legmegfelelőbben látta el tisztét, így gazdaságának egy részét, mintegy 1000 kat. holdat szívesen adta bérbe 1883-ban a cukorgyárnak, a továbbiakban a Széchenyi-kastély környékén lévő 146 kat. holdon gazdálkodott.

A cselédek sorsa a cukorgyári gazdálkodás alatt sem változott meg pozitívan, a lakások kicsik és földesek maradtak, a cselédek alacsony bért kaptak munkájuk után.

A parasztek gazdálkodása is jó ideig a megszokott módon folytatódott, hiszen a vaseke használata az

1800-as évek végén vált szokásossá. A gabonát is még kézzel cséplték, mivel a motoros cséplőgépet a XX. század elején kezdték használni.

A századeleji békés időszakot az I. világháború borzalmai követték. A frontról visszatért katonák éhségérzete kettős volt, melyet egyrészt a nélkülözés, másrészt a csillapíthatatlan földéhség okozott. Ezeket a problémákat csak gyors ütemben végrehajtott földbirtokreform oldhatta volna meg.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / II. A parasztság földreform-kísérletei. / 2. A Buza-féle földreform

2. A Buza-féle földreform

Az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom fő feladata az 1848–49. évi polgári forradalom és nemzeti szabadságharc befejezése, megoldatlan követelményeinek konzekvens megvalósítása lett volna a történelmi fejlődés új körülményei között: „...a feudális maradványok felszámolása az agrárkérdés demokratikus megoldása útján”.⁶⁽⁶⁾

A Buza Barna (1873–1944) földreformja Nagycenken sem valósult meg akárcsak az országban máshol, kivéve Károlyi Mihály kál.-kápolnai birtokát.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / II. A parasztság földreform-kísérletei. / 3. A Tanácsköztársaság hatása a gazdasági kérdésekre.

3. A Tanácsköztársaság hatása a gazdasági kérdésekre.

1919. március 21-én a proletáriátus kezébe került a hatalom, rá várt a gazdasági kérdések rendezése.

Nagycenken március 29-én alakul meg a községi tanács, élére direktórium került. A tanácsok hajtották végre a Kormányzótanács naponta megjelenő rendeleteit, a nagybirtokok államosítását. Áprilisban sor került a Széchenyi-birtok államosítására is. Július közepén a cukorgyárat államosították. A kiscenki Széchenyi-birtok 3760 holdján 32 taggal termelőszövetkezet alakult. Birtokkezelő Kocsis Gyula uradalmi intéző lett. A nagycenki cukorgyári uradalom 1232 holdján 62 taggal alakult termelőszövetkezet. Birtokkezelő Simon László ispán.⁷⁽⁷⁾ A termelőszövetkezetek azonban csak nevükben voltak azok, inkább az állami gazdasághoz hasonlítottak. Az élükre kinevezett vezető is a régi rend embere, az intéző maradt. Működési alapszabályzattal nem rendelkeztek. A dolgozó **101** parasztság igényeivel nem találkozott a szövetkezeti forma, a parasztság a tulajdonába a szerette volna venni a földet, amire azonban ebben az időszakban nem került sor.

A községben többen voltak hívei a proletárdiktatúrának, akadtak ellenzői is. Az utóbbi tábor alkották a nagyobb birtokosok; később a parasztság is szembefordult a rendszerrel, mivel a régi álmára, a földosztásra nem került sor. Az elégedetlenség végül is ellenforradalomhoz vezetett Nagycenken.⁸⁽⁸⁾ A Tanácsköztársaság bukása után hamarosan visszaállították a földbirtokokat. Az uralkodó osztály azonban maga is láthatta, hogy a földkérdésben haladni kell, mivel csak ennek megoldásával nyerheti meg a népesség többségét alkotó parasztságot és szilárdíthatja meg politikai hatalmát.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / II. A parasztság földreform-kísérletei. / 4. Nagyatádi-féle földreform

4. Nagyatádi-féle földreform

1920-ban került sor a Nagyatádi-féle földreformra. Ez a parasztság földéhségét úgy akarta csillapítani, hogy a nagybirtokrendszer fennmaradjon. Nagyatádi Szabó István (1863–1924) a földreformtörvényt 1920. augusztus 20-án terjesztette a parlament elé. Földosztásra azonban csak később került sor. Az 1920-ban végrehajtott Nagyatádi-féle földreform 189 000 katasztrális hold földet juttatott 185 000 földnélkülinek, vagyis a falusi nincstelenek alig egyötödének. A juttatás átlaga az egy kh.-at érte el csupán. Ezen felül 114 000 törpe- és kisbirtokos, összesen 116 000 kat. holddal egészítette ki földjét. További 111 000 igénylő, 59 000 hadirokkant és hadiözvegy, 41 000 iparos, 6000 közalkalmazott és továbbszolgáló katona kapott együttesen 389 000 holdat. Ebből 1200 igénylő kapott 60 000 holdat; ebben van 910, átlag 39 kat. holdas vitézi telek, a többi mintagazdaság és középbirtok.

A nagybirtokból megváltott terület nagysága 632 000 kh. A földreform után a 100 holdon felüli földbirtok részaránya – az összes művelt földterület 53%-áról csupán 48%-ára csökkent.

A nagybirtokrendszer tehát könnyen átvészelte a földreformot. Azt a kevés, silány minőségű földet is, amit átengedett a földreform céljára, jól megfizette a paraszttal.⁹⁽⁹⁾

Az országos helyzethez viszonyítva nem sokat változtatott Nagycenken sem az úgynevezett földbirtokreformmal kapcsolatos föld-, házhely- és vitézi telek kiosztása sem. Mindössze 260 kh. került kiosztásra. A parasztoké lett a Külső-Vízálló és a Köves-mező szántóterülete. Ekkor osztották ki a Soproni utcai (Dózsa körúton túli), az Iskola utcai és a Szent Imre utcai házhelyeket. A kiosztott Külső-Vízálló telkekre épült a „Mise úti” házsor. Az új utca helyén előzőleg csak a grófok által használt kocsitűt volt, melyen misére jártak. Három vitézi telket is kiosztottak: Nagycenki Emil, Cenki József és Szabó Jenő kapta, 10–10 holdat.

102A nagycenki földműves-napszámosok, cselédemberek, akik valójában megművelték a földet, továbbra is föld nélkül tengődtek.

A kedvezőtlen birtokelosztás jellemezte továbbra is a község gazdasági életét, mert határának csak fele (1788 kh.) volt parasztbirtok, a másik fele (1614 kh.) a Széchenyi-hitbizományhoz tartozott.¹⁰⁽¹⁰⁾

Nagycenken a rendeletnek megfelelően az országos Földbirtokrendező Bíróság 1923. február 15-én tartott ülésén „vagyonváltság fejében átveszi, illetve megváltás útján megszerzi a gróf Széchenyi Ferenc által alapított hitbizományainak a földbirtokából...¹¹⁽¹¹⁾ a következő területeket:

Belső- és Külső-Vízálló-dűlőben	129 kh. 882 négyszögöl
Urasági Kövecses-dűlőben	30 kh. 1025 négyszögöl
Czeglédi Földek-dűlőben	25 kh. 456 négyszögöl
Köves-mező-dűlőben	18 kh. 743 négyszögöl
Összesen:	202 kh. 3106 négyszögöl = 203 kh 1506 □

Ezt a földterületet az Országos Földbirtokrendező Bíróság a következőknek juttatta: 8 hadirokkantnak 19,75 kat. holdat, 3 hadiözvegynek és hadiárvának 4 kat. holdat, 96 mezőgazdasággal foglalkozó földnélküli, önállóan kereső munkásnak 96,94 kat. holdat, 31 törpe- és kisbirtokosnak összesen 62 kat. holdat. Földnélküli közszolgálati alkalmazottak közül 30 fő részesült 18 kat. hold szántóföldjuttatásban.

Tehát 168 fő kapott összesen 200,69 kh. földet és 13 fő kapott összesen 3,25 kh. házhelyet. A házhelyek nagysága egységesen 400-400 négyszögöl (0,25 kh.). A kiosztott földterületből 1 főre 1,19 kat. hold jut, ha viszont a földhöz jutottak egy-egy csoportját vizsgáljuk, akkor a következőképpen alakul a szétozott földterület nagysága:

Hadirokkant	átlag	2,47 kh.
Hadiözvegyek és árvák	átlag	1,33 kh.
Nincstelen mg. munkások	átlag	1,01 kh.
Törpe- és kisbirtokosok	átlag	2,00 kh.
Földnélküli közszolgálati alk.	átlag	0,60 kh.

Ezekből az adatokból kitűnik, hogy a felosztott földbirtokokból a nagyobb részt a nincstelen mezőgazdasági munkások kapták (48,5%-ot), valamint a törpe- és kisbirtokosok (31%-ot). Azonban az egy főre eső juttatás mértéke a mezőgazdasági munkásoknál alig haladta meg az 1 kat. holdat, ami nem tette lehetővé az életképes birtokok létrehozását.

A más említett kategóriákban a juttatásra azért volt szükség, mivel „...sok olyan törpe- és kisbirtokos van, akinek meglévő földje ... a szokásos törpe-, illetve kis családi birtok típusát nem éri el,” ennek kiküszöbölésére szolgál 2 kat. hold juttatás.¹²⁽¹²⁾

103A föld nélküli közszolgálati alkalmazottak az összes földterület 9%-át kapták, de az egy főre jutó 0,60 kat. hold szántó csak arra volt elég, hogy a kereset kiegészítéséül szolgáljon, a megélhetést könnyítse. A hadirokkantak, hadiözvegyek és árvák életkörülményein csak némiképp tudott változtatni a földhöz juttatás.

Valójában a kiosztott birtokok rossz minőségűek és fekvésűek voltak. A nagybirtokosok jó áron szabadultak meg a távolabb fekvő és gyengébb minőségű földjeiktől. Ugyanis egy kat. hold föld árának törlesztése kb. 32–43 pengőt tett ki, amikor a válság első éveiben 1 mázsa búza ára 10 pengő körül mozgott. A reform következtében nőtt a földbirtokokkal rendelkezők száma, de ezek a birtokok mind 5–6 holdnál kisebbek voltak, amin nem lehetett megfelelően gazdálkodni. A juttatottak egy részének életkörülményei még silányabbak lettek, mint a reform előtt, mivel kicsi, életképtelen birtokokon gazdálkodtak, nem rendelkeztek megfelelő szaktudással, eszközökkel és állatokkal, aminek segítségével a földet eredményesen meg tudták volna művelni. A termésátlagok nagysága e tényezők következtében csökkent. Elvették a parasztság kedvét a földtől, mert nem biztosította a családok megélhetését.

Az elkeseredés folyton nőtt, mivel a béreket is visszaszorították a reform előtti szintre: „A mezőgazdasági napszámberék a létminimumnak csak a töredékét érték el.”¹³⁽¹³⁾

A községben nem volt agrármozgalom, de a tarthatatlan állapotok miatt 1924. június 22-én a cukorgyári uradalom aratómunkásai sztrájkba léptek: „A munkások a vasárnapi munkaszünetre hivatkozva tagadták meg a szénagyújtást..., ugyanakkor béremelést követeltek. A vasárnap délelőtti nagymise után nagyobb

csendőrkészültség hajtotta ki a sztrájkolókat a határba, munkahelyükre...”¹⁴⁽¹⁴⁾

„A Cukorgyár Rt. 1925. év végével cselédeinek gabonajárandóságát 1/5-ével, 4 mázsával leszállította és földilletményüket 200 négyszögöllel megnyírálta. A készpénzfizetésnek addigi 700 (!) koronáról „kárpótlásul” 750 000 koronára történő felemelése viszont azokban az inflációs időkben porhintés számba ment csupán.”¹⁵⁽¹⁵⁾

Ezek a kegyetlen intézkedések a földbirtokosoknak kedveztek, de a cselédeket embertelenül sújtották. A legrosszabb helyzetben a napszámosok voltak, mivel bizonytalan volt, kapnak-e munkát, és milyen bért fizetnek nekik. Nagy volt a munkaerőkínálat, így könnyen leszállították a béreket, s ennek az állapotnak a megszilárdítására más falvakból is hoztak munkaerőt.

A kedvezőtlen helyzetre való tekintettel az Országos Földbirtokrendező Bíróság egyes kérelmezőknél a megváltott ingatlanok megváltási árának megállapítását az 1920. XXXVI. tc. 42. §-a alapján a birtokbavétel kezdő napjától számítandó legfeljebb 10 évre elhalasztja, amit később évjáradékként kell fizetnie terményben, vagy készpénzben.¹⁶⁽¹⁶⁾

104A rendelet csak azoknak kedvezett, akik a türelmi idő alatt birtokukat jövedelmezővé tudták tenni. Ha belegondolunk abba, hogy ez a fennálló viszonyok alapján szinte lehetetlen volt, egy másik következtetést kell levonnunk. A parasztnak a föld megvásárlására hitelt kellett felvennie, de mivel a föld nem biztosította a megélhetését még jobban eladósodott. Végül el kellett adnia a földjét, s újra visszasüllyedt a nincstelen zsellérek sorába. Még a jobbik eset volt, ha a földhöz juttatottak a földet feles művelésre kiadták, és elszegődtek gazdaságilag erősebb, több igaerővel rendelkező gazdához, hogy bizonyos számú napon át végzendő munkájuk fejében ezek műveljék meg, vessék be földjeiket és takarítsák be a termést. A kedvezőtlen birtokmegosztás fokozta a parasztság rétegződését, ami a statisztikai adatokból is kitűnik.

A földbirtok megosztása:

<i>Törpegazdaságok:</i>	1924/25:	1930:	1935:
1 kat. h. alatt	148	165	152
1–5 kat. hold	66	85	102
<i>Kisgazdaságok:</i>			
5–10 kat. hold	41	38	–
10–20 kat. hold	24	36	–
20–50 kat. hold	4	9	75
50–100 kat. hold	1	–	2
<i>Középgazdaságok:</i>			
100–200 kat. hold	–	–	–
200–500 kat. hold	–	1	–
500–1000 kat. hold	–	1	–
<i>Nagygazdaságok:</i>			
1000 kat. hold felett	1	1	1
<i>Összesen:</i>	285	336	331 ¹⁷⁽¹⁷⁾

Tehát az 1924. évi 285 birtokos család száma 51-gyel növekszik 1930-ra, s csökken 4-gyel az 1935-ös évre, ugyanakkora földterületen. Ez az eltérés abból adódik, hogy a parasztság földhességét nélkülözés árán is vásárlással csillapította. A törpegazdaságok száma évről évre nő. 1930-ra számuk 36-tal nő, de 1935-re ez a szám csak 4 birtokos családdal emelkedik. A kisgazdák száma is fokozatosan emelkedő tendenciát mutat, mivel 13-mal több család kerül ebbe a birtokkategóriába. 1935-re ez a szám 6-tal csökken, ami részben betudható annak, hogy az 1934-es mezőgazdasági év szörnyű aszályos volt, s a kedvezőtlen **105**terméseredmények, a magas jelzálogkölcsonök a földterület egy részének eladására készítették a tulajdonosokat. A középgazdaságok száma kettővel gyarapodott 1930-ra, a nagygazdaságok számában változás nem történt.

A nincstelen mezőgazdasági munkások száma 1937-ben jelentősen megemelkedett 391 főre, amit a nagyeceni cukorgyár megszűnése okozott. A fiatal munkaerő a petőházi cukorgyárban vállalt munkát, de az idősebbek nem kaptak alkalmazást, így kegydíjon élnek és részben mint nincstelen mezőgazdasági munkások keresik kenyerüket.[18\(18\)](#)

A parasztság rétegződése tehát a következőképpen alakul: *mezőgazdasági napszámos*: akinek semmi földingatlana sincs. A *szegényparaszt*nak és *törpebirtokos*nak a csekély földterület megélhetését nem biztosítja, így kénytelen másnál életképes munkát vállalni. A *nagygazda* viszont már nem tudja birtokát családjá segítségével sem megművelni, így kénytelen napszámosokat fogadni. A mezőgazdasági lakosság életkörülményeiben, valamint a birtokkategóriák nagyságában jelentős változás a háború végéig nem történt.

A Széchenyi család birtoka továbbra is a Cukorgyár bérleménye maradt, a nadrágszíjparcellák száma egyre gyarapodott.

Ezt a felemás helyzetet az 1945-ös földreform oldotta meg.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / III.

III.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / III. / 1. A község a háború után

1. A község a háború után

A szovjet csapatok 1945. március 31-én foglalták el a községet. Közeledtükre a német csapatok visszavonultak, csak kisebb egység kísérelte meg az ellenállást, de eredménytelenül. A régi hatalom összeomlott.

Az újjáépítéssel új élet kezdődött, mely megteremtette az előfeltételeit a demokratikus földreformnak.

A szegényparasztság vágyai és reményei ébredtek, a cselédek, napszámosok, nincstelen agrárproletárok tömege reménykedve várta, hogy felszabaduljanak a gazdasági és erkölcsi kiszolgáltatottság béklyójából.

Március 18-án megjelent a sajtóban „A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földművesnép földhözjuttatásáról szóló 600/1945 M.e.sz. rendelet.” A földreformnak a birtokviszonyok gyökeres és teljes újjárendezését kell biztosítani. A rendelet a földreform végrehajtását mindenekelőtt az igényjogosultak kezébe kívánta letenni, amikor kimondta: „Községenként földreformbizottságokat kell szervezni az igénylők képviselőiből és helyi szakemberekből és az igénylők összeírását ezekre a bizottságokra kell bízni.”¹⁹⁽¹⁹⁾

A rendelet a leghatározottabban igyekezett biztosítani a nagybirtokrendszer széttörésének maradéktalan megvalósulását. „A kiosztásra kerülő földekből kisgazdaságok létesítésére földhözjuttatandók a gazdasági cselédek és a mezőgazdasági munkások, birtokuk kiegészítésére a törpebirtokosok”.²⁰⁽²⁰⁾

106A földreform országos és megyei végrehajtása gyökeres változást hozott az egész magyar mezőgazdaság egészében, szerkezetében és a paraszti gazdaságok életében. Ez alól megyénk sem volt kivétel bár a földreformtervezet kidolgozásában és végrehajtásáért folytatott harcban a Dunántúl nem vett és nem is vehetett részt, mivel ebben az időben ezeken a területeken még harcok folytak. Mire megyénkben véget ért a pusztítás, a földreformrendeletet elfogadták, és kiadták a végrehajtási utasítást. Sopron megye „felszabadítása” csaknem egybeesik az ország egészének „felszabadításával”. Ez azt is jelentette, hogy a földreform-rendelet megismertetését és végrehajtását igen rövid időn belül kellett megoldani. A földreform gyors végrehajtását mindenekelőtt a politikai erőviszonyok alakulása tette lehetővé, egyben sürgetővé, azért, hogy a szegényparasztság megnyerésével, aktivizálásával megszilárduljanak a demokrácia erői. Sürgette a földreform végrehajtását az ország gazdasági helyzete is, a mezőgazdasági termelés megindításának követelménye is.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / III. / 2. A földosztással kapcsolatos szervek megalakulása

2. A földosztással kapcsolatos szervek megalakulása

A régi államhatalom romjain születő népi bizottságok kizárólagos hatalmi szervek voltak. Ez a hatalom gyakorlása kezdetben nem volt egységes, különbözőképpen érvényesült.

A nemzeti bizottságok a területükön „az összes fontos ügy intézését magukhoz ragadták, de nem váltak később sem az államhatalom helyi szerveivé, ehelyett társadalmi-politikai szervekként kerültek fokozatosan előtérbe.”²¹⁽²¹⁾

A nemzeti bizottság tanácsadó és ellenőrző szerv a közigazgatás mellett, de az egyes pártoknak nincs ilyen hatáskörük.”²²⁽²²⁾

A dunántúli viszonyokról sokat árul el Sopron város és vármegye főispánjának 1945. április 25-i rendelete a Nemzeti Bizottságok megalakításáról: „A községek alakítsák meg a Nemzeti Bizottságot, amelyek a hatóságok mellett, mint tanácsadók és ellenőrző szervek működnek. Egy héten belül a hatóságok képviselőit személyes jelentéstételre hívom fel Sopronba. A Nemzeti Bizottságok az öt demokratikus párt egyenlő számú képviselőiből alakulnak meg. Vagy ha ezek nem működnek, akkor helyettük a helyben működő egyesületek képviselőiből alakul meg a Nemzeti Bizottság”.²³⁽²³⁾ A főispán ezzel a körrendelettel lehetőséget biztosított a megszünt régi rendszer szolgálatába állott községi tisztviselői karnak ahhoz, hogy a lassan lendületbe jövő politikai életben közvetlen szerephez jusson. Gyakorlatilag a községi jegyzőkre és bírókra bízta a Nemzeti Bizottságok megalakítását.

A községi Nemzeti Bizottság alakuló jegyzőkönyve arról tanúskodik, hogy a jegyző és az elöljáróságok

éltek is a rájuk ruházott jogokkal. Nagycenken 1945. április 23-án főispáni rendeletre megalakult a Nemzeti Bizottság, melyről a közjegyző így jelent: „Nagycenken... mivel még demokratikus pártok nem [107](#)működnek, a Nemzeti Bizottságok érdekképviseleti alapon alakulnak meg az egyház, a gazdakör, az iparoskör, a törpebirtokosok és a munkások részéről. Tagjai: Gráf Gyula elnök, Fekete József, Filácz Mihály, Dr. Szántó Antal esperes, Németh József gazdasági cseléd. Öt nappal később azonban a községben is megalakult az öt párt, a felekezetek érdekképviselete feleslegessé vált.[24\(24\)](#)”

A Községi Nemzeti Bizottságnak egyik legfontosabb feladata a földigénylő bizottság megalakítása, mivel a 33000/1945. FM. rendelet 4. szakasza kimondja: „...a Földigénylő Bizottságokat a Nemzeti Bizottságok alakítják meg oly formában, hogy a földigénylőket összehívják és megalakítják velük a Földigénylő Bizottságokat.”

Az O.F.T. elnöke felhívja Sopron vármegye Földrendező Tanácsa figyelmét arra, gondoskodjék arról, hogy a Földigénylő Bizottságok csak kizárólag teljes jogú – vagyis magyar – földigénylőkből alakuljanak újra.[25\(25\)](#) A Földigénylő Bizottságokat olyan személyekből jelölték, akikben megbíztak, és igényjogosultak is voltak földterületre. A rendelet szerint minden 20 fő igénylő után választhattak egy tagot. A létszám azonban maximum 30 fő, és minimum 5 fő lehetett. A községben 11 főt választottak, de nem éltek az ügyek intézésére az 5 fős választmány megalakításával, mint más helyeken.[26\(26\)](#)

A Földigénylő Bizottság a községben április végén alakult meg. Tagjai: Majláth László elnök, uradalmi főintéző, Magyar János törpebirtokos, Horváth Andor Mihály uradalmi gőzeke-gépész, Fekete István uradalmi gépész, Horváth Ferenc földmunkás, Pölcz Gyula földmunkás, Szommer Ferenc törpebirtokos, Ragats Kálmán kisbirtokos, Németh József uradalmi cseléd és Horváth József uradalmi cseléd.[27\(27\)](#)

Az 1945. április 30-án a községi Földigénylő Bizottság által elkészített jegyzőkönyv tanúsága szerint a Bizottság elnöke ismerteti az Ideiglenes Nemzeti Kormányának a nagybirtokrendszer megszüntetéséről szóló rendeletét. Megállapítja a Bizottság, hogy az igénylések időpontjára és módozatára nézve a lakosság a községben dobszó útján felhívott, az összeírás fogatosítására és igénylésre elég idő adatott, úgy, hogy minden jogosult igénylőnek módjában volt jelentkeznie. Egyébként a rendelet teljes egészében az összegyűlt lakosság előtt ismertetett. A földreform végrehajtásának felettes szerve a megyei Földbirtokrendező Tanács, mely 7 tagból állt. Összetétele: 1 mérnök, 1 bírósági elnök, 1 gazdasági szakember, akiket a földművelésügyi miniszter nevezett ki. A másik 4 tagját a szegényparasztság közvetlen képviselője a megyei Nemzeti Bizottság, illetve a Földmunkás Szakszervezet megyei csoportja megosztva küldte. A MFT hagyta jóvá a KFT elkobzási és igénybevételei javaslatát, felosztási tervét, érvényt szerzett az OFT elvi döntéseinek.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / III. / 3. A községi Földigénylő Bizottság feladata

3. A községi Földigénylő Bizottság feladata

A rendelet megjelenését követően az első tétova lépések után megperdült a falusi kisbíró dobja, hogy „közhírré tétessék” az a gyűlés, ahol a falu nincstelenjei [108](#)szabadon szólhattak a földről. Az első gyűlések után a választott bizottsági tagok munkához láttak. Esküt tettek a földreform ügyének önzetlen szolgálatára: „Mi a községi Földigénylő Bizottság tagjai, becsületünkre és lelkiismeretünkre fogadjuk, hogy tisztünkben legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint, kedvezés és részrehajlás nélkül járunk el, tisztünkkel összeférhetetlen tevékenységtől tartózkodunk, s a hivatali titkot megőrizzük”.[28\(28\)](#) Ezt követően munkához láttak, hosszas előkészületekre nem volt szükség. Mozgalmassá vált a község határa. A földek

várományosai, a kopott gúnyájú szegényparasztok 4–4 cövekkel a hónuk alatt kimentek a mezőre és várták a sorshúzást. Az első táblák jelölése, az első karók leverése soha el nem felejthető pillanat volt. Felmérték és nyilvántartásba vették a felosztásra kerülő földterületet, mivel a rendelet értelmében „...az állam a földhöz juttatás céljára földalapot létesít, mely a rendelet alapján elkobzott, kártalanítás mellett igénybe vett (kisajátított), továbbá az államkincstár tulajdonát képező földbirtokból áll...”²⁹⁽²⁹⁾

Ezt követően összeírták a jelentkezőket, és felosztási tervet készítettek. A rendelet és a rendelkezésre álló földalap nagysága alapján elbírálták a juttatás mértékét. Akinek nem tudtak földet biztosítani, mert a rendelkezés nem tette lehetővé, fellebbezhetett. A községi Földigénylő Bizottság ezeket a kérvényeket továbbította a megyei Földbirtokrendező Tanácshoz, s a későbbiekben már ez a szerv döntött az ügy felett.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / III. / 4. A földosztásra igénybe vett terület és megoszlása (1945. május)

4. A földosztásra igénybe vett terület és megoszlása (1945. május)

Felosztásra került Nagycenk községben a Nagycenki és Petőházi Cukorgyárak Rt. 29 kh. területű, a gróf Széchényi Bertalan-féle hitbizomány tulajdonát képező 894 kh. területű és a gróf Széchényi Pál-féle hitbizomány tulajdonát képező 247 kh. területű szántó és rét ingatlan, összesen 1170 kh. A cukorgyári szántóból 15 kh. terület átalakított, így az levonásba hozandó. Ellenben a bizottság hozzászámít 60 kh. területű ingatlant, amelyet a fertőbozi határból igényel úgy, hogy a kiosztandó terület együttesen 1215 kh. Marad ezenfelül a kertnek, szőlőnek, legelőnek, továbbá a terméketlen területeknek, valamint a kiosztás alá kerülő ingatlanokhoz tartozó lakóházaknak a kérdése, amelyre nézve a bizottság a Vármegyei Tanácsot kívánja meghallgatni, és annak az utasításait követni.

A kiosztás az alábbiak szerint történik:

a) Házhely céljára a bizottság biztosít – tekintettel az igénylők nagy számára (127) – 45 kh. területű ingatlant azzal, hogy a házhelyek területe egyenként 500 négyszöglet tesz ki. A bizottság a házhelyeket azonnal kiméri és birtokba adja, hogy a jogosultak addig is amíg építkezni nem tudnak, konyhakertet létesíthessenek, továbbá gyümölcsfákat nevelhessenek ott. A nagyszámú juttatottnak ez nagy anyagi segítséget nyújt megélhetésében.

109b) Kegyúri jog megváltása címén a bizottság a nagycenki római katolikus templom és plébánia részére 20 kh. hold területet juttat azzal, hogy az mint kisbérlet juthasson majd a gazdálkodó kezére. Ezzel a kegyúri jog megváltása rendeződik.

c) A bizottság elnöke a Vármegyei Tanáccsal által történt megbeszélés, továbbá a rendelet 16. paragrafusára alapján minta- és kísérleti gazdaság címén az állam javára 200 kh.-at, a gazdasági szakiskola részére 30 kh.-at kíván biztosítani. Tekintettel azonban arra, hogy a községben az igénylők száma nagyon sok, a községnek 2/3 része gazdasági cseléd, munkás, napszámos, tehát általában szegény ember, akinek jövedelme a kiosztásra kerülő ingatlanokból volt, így e célra a kiosztás után mindössze 130 kh. áll rendelkezésre. Figyelembe véve azt a körülményt, hogy egy-egy család alig 6 kh. területű ingatlant kap, kérje a bizottság, hogy a minta- és kísérleti gazdaság ne állíttassék fel Sopronban, hanem az arra a célra igénybe venni kért terület még osztassék ki az igénylők között, hogy ezáltal is tökeerősebb kisgazdaságok létesülhessenek. A gazdasági előrehadást a tervezett gazdasági szakiskola fogja biztosítani.

d) A római katolikus elemi iskola részére 1 kh. területű gyümölcsöst biztosít a község iskolai tanulmányhoz, melynek jövedelme a községet illeti.

e) Juttatásban részesíti a bizottság még:

Timschina Józsefet, aki uradalmi gépész volt az uradalmi malomban. Részére biztosítja az úgynevezett nyári malmot, a hozzá tartozó kb. 2 és fél hold szántóval, amely területen a megélhetés biztosítva lesz. A malom csupán takarmánymagvak darálására alkalmas. – Deutsch József uradalmi főkertészt, aki kérte az egybefüggő 9 kh. területű gyümölcsös- és konyha-, valamint virágkertészetnek és a hozzátartozó épületnek a részére való juttatását. A bizottság a kérelmet támogatja, de végleges döntésre a Vármegyei Tanácsot kéri fel. – Erdősi Kálmán részére, mint uradalmi kertésznek biztosítja az úgynevezett gyári kertet. Mivel ez nagyobb 5 kh.-nál – ennek juttatására a Vármegyei Tanácsot kéri fel – melynek utasítását követi. – Alcsuti Mihály részére a Rendelet 36. paragrafusa alapján nyújt a bizottság 5 kh. gyümölcsöst, hogy Németországból való visszatérése után magát és családját annak jövedelméből eltarthassa.

Házhely-kiegészítést nyernek a Gyár utca 126–136. számú házak tulajdonosai, miután szűk telkük miatt normális gazdálkodást folytatni nem tudnának. Kiegészítésük 2 kh. terület.

f) Az ingatlanokból való juttatás sorrendje a rendelet 35. paragrafusa szerint mezőgazdasági cselédek, továbbá földnélküli földmunkások része családonként 5 kh., amelyhez minden háztartásban élő és eltartásra szoruló gyermek után még fél hold ingatlan osztatott ki, illetve állapított meg. Törpebirtokosok részére a kiosztás ugyanezen elvek alapján történt, azonban a már birtokukban lévő saját ingatlanuk megállapításánál levonásba hozatott. Kisbirtokosok ingatlanának [110](#)kiegészítésénél figyelembe vétetett ingatlanuk nagysága, családtagjaik száma, továbbá az a körülmény, hogy milyen intenzíven dolgoznak. Általában mind a törpe-, mind a kisbirtokosoknál az általuk évek óta tartott haszonbérletet részükre juttatták, miután erre a rendelet módját is nyújt.

A fenti csoportokba foglaltak figyelembevételével a kiosztásra kerülő ingatlan 1207 kh., a rendelkezésre álló 1214 kh.-dal szemben fennmaradó különbözet 7 kh. szántó, illetve rétterület, amely a kimérés folyamán kiegészítésre kerül.[30\(30\)](#)

Az 1945. május 4-i községi földosztó bizottság jegyzőkönyve megállapítja, hogy az elbírált igénylések a csendőrlaktanyában ideiglenesen elhelyezett községi irodában közszemlére voltak kitéve, amely alatt mindenki megnézhetette a lajstromokat. A közszemlére kitévelt előre dobszóval meghirdették.

A közszemle ideje alatt érkezett fellebbezéseket csatoltan benyújtja a bizottság azzal, hogy mindazok részére akik nem tisztán mezőgazdasági munkából élnek, mint az útkaparók, akik csak napidíjasok, továbbá ideiglenes órabéres vasúti munkásokat, a kisiparosok közül azokat, akik eddig is a fenti ingatlanon mint haszonbérletiek voltak, vagy iparuk-kereskedésük mellett mezőgazdasággal is foglalkoztak, juttatásban részesíti, miután keresetük a családjuk eltartására nem elegendő, továbbá nevezettek nyári időben saját maguk aratómunkát vállaltak, családtagjaik tisztán mezőgazdasági munkával keresik meg kenyerüket. Nevezettek részére a bizottság ingatlant állapított meg.

Ugyancsak megállapította a bizottság az igényjogosultságát Udvardi Istvánnak, akinek házhelyet és 5 kh. ingatlant juttatott, továbbá Szommer Máténé részére házhelyet, Fekete István és Faragó Lajos részére a kért 2–2 kh. ingatlant juttatta.

Végül a bizottság megállapítja, hogy a kiosztásra kerülő ingatlanok közül a gróf Széchenyi Bertalan-féle

ingatlant a Nagycenki és Petőházi Cukorgyár Rt., a gróf Széchenyi Pál-féle ingatlant pedig a Nagycenki OKH kebelében alakult kisbérelő szövetkezet haszonbérli. Az igénybe vett földterület összesen 1630 kh.

A megváltott ingatlan művelési árak szerint:

1043 kh. szántó	az összes területnek	64,3%-a
21 kh. kert	az összes területnek	1,3%-a
105 kh. rét	az összes területnek	6,5%-a
65 kh. legelő	az összes területnek	4,0%-a
301 kh. erdő	az összes területnek	18,6%-a
86 kh. földadó alá nem eső terület	az összes területnek	5,3%-a

A számításból kitűnik, hogy a legnagyobb terület a szántó, legkevesebb a rét, mely megváltás alá esett.

Más községekből földterületet nem kaptak, bár igényeltek a fertőbozi határból 60 kh.-t. Azonban a kért területet nem kapták meg, annak ellenére, hogy itt [111](#)telepítésre volt szükség. A rendelet szerint a Volksbund-tagoktól és egyéb régi vezetőktől a földet el kellett kobozni teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül. Nagycenk községben erre nem került sor, mert ilyen személyek a községben nem voltak.

A juttatásra kerülő összes terület:	szántó	1043 kh.	554 négyszögöl
	rét	105 kh.	807 négyszögöl
Összesen:		1148 kh.	1361 négyszögöl,

mely a későbbiekben még módosult.

A juttatottak 1040 kh. szántót, és 63 kh. rétet kaptak, a többit tartalékolta a bizottság.[31\(31\)](#)

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / III. / 5. A földigénylők számbavétele

5. A földigénylők számbavétele

A községben először 313 fő igényelt földet, házhelyigénylők száma 134 fő volt.[32\(32\)](#)

A földreform gyors végrehajtása nyomán attól kellett tartani, hogy állandóan növekszik az újonnan jelentkező igényjogosultak száma. Nekik földet adni azonban már csak a kiosztott földek továbbparcellázásával volt lehetséges. Mindez természetesen húzta, halasztotta a földreform végleges lezárásának lehetőségét.

Az Országos Földbirtokrendező Tanács az új jelentkezések egyre tömegesebbé válása miatt október 1-jén lezárta a jelentkezéseket. Kimondotta: „1945. évi október 1-e után a községi Földigénylő Bizottság csak azoknak a jogosult földigénylőknek a jelentkezését fogadhatják el és vehetik igénylését figyelembe, akik a megjelölt időpontig rajtuk kívülálló okokból (önhibájukon kívül, katonai szolgálat, deportálás, fogság, súlyos betegség) nem jelentkezhetek személyesen és nem jelentették be földhöz juttatási kérésüket. A fenti

rendelkezés alól indokolt esetben kivételt tesz” .[33\(33\)](#)

E határozatnak Nagycenken sem sikerült maradéktalanul érvényt szerezni. A Földművelésügyi Minisztérium Nagycenk község határában kísérleti és vetőmagnemesítő gazdaság részére 500 kh. területet akar fenntartani. A bizottság az 500 kh. kisajátítását nem javasolja, hivatkozással a községben a földigénylők rendkívül nagy számára. 1945. május hó 11-i községi Földigénylő Bizottság az alábbi határozatot hozta:

1. A bizottság tekintettel az ügy sürgősségére és az elvetetlen területek gyors művelésére – figyelemmel a nemzetgazdasági szempontokra – kimondja, hogy a gazdasági cselédek felveszik a munkát és a rendelkezésre álló gazdasági eszközökkel és a polgári lakosság bevonásával folytatják azt.

1122. Azonnal megkötik az aratási és munkás-szerződéseket, ahol a keresetet, illetve a termelési részt biztosítják azok részére, akik addig is a gazdaságban dolgoztak, hogy ezáltal téli megélhetésüket biztosítsák.

3. A bizottság megállapítja, hogy a gazdaság ezideig is bérben van. A végleges kiosztás és a birtokbaadás minden juttatott részére október hó 15-ig történik meg.

Az 1945. évi május hó 16-i községi földigénylő bizottsági ülésen véglegesen elkészítik a kiosztási jegyzéket, a bizottság elnöke ismerteti a bizottsági tagokkal, akik helyesnek ismerik el, s jóváhagyásra felterjeszteni rendelik. Megállapítják, hogy a kiosztás alá eső ingatlan összesen 1631 kh. 412 négyszögöl, amelyből a bizottság a jelenben a szántót és a rét területét összesen: 1148 kh. 1361 négyszögöl területtel kiosztja. A kiosztás során egyelőre figyelmen kívül hagyja a kert, legelő, erdő, lakóházak és egyéb terméketlen területek kiosztását, ennek intézését a legközelebbi ülésen ejti meg.

Elkobzásra a bizottság senki ingatlanát nem javasolja. Megváltás alá veszi a Nagycenki Cukorgyári Rt., a gróf Széchényi Pál- és gróf Széchényi Bertalan-féle hitbizomány ingatlanait.

A bizottság a kiosztást az alábbiakban ejti meg:

1. Az állami minta- és kísérleti gazdaság részére biztosít 200 kh.-t.
2. A gazdasági iskola részére biztosít 30 kh.-t.
3. A kegyúri megváltás címén biztosít 20 katasztrális holdat.

A többi ingatlant az alábbiak szerint osztja szét: gazdasági cselédek, föld nélküli munkások részére, továbbá törpebirtokosok részére nyújt négy és fél kh. ingatlant, és minden háztartásban élő és eltartásra szoruló gyermeke után fél-fél kh. ingatlant azzal a megjegyzéssel, hogy a törpebirtokosok tulajdonában lévő ingatlant a fenti megállapított jutó részből levonja. Olyan kisiparosok részére, továbbá út- és vasúti munkások részére, akik mellesleg földműveléssel is foglalkoznak, vagy a kiosztásra kerülő ingatlanból gazdálkodnak, mint kisbérlők, egy-két hold területet ad, a család konyhakerti növényeinek megtermelésére. Kisbirtokosokat először megtartja a kishaszonbérletükben, másodsor pedig családtagjaik számára viszonyítva 1–5 kh. ingatlan juttatásával elégíti ki.

Házhelyek céljára 500 négyszögöles területeket jelöl meg, miután a községben ezek az átlagos házhelyterületek és az 1942. évi házhelykiosztáskor ekkora területet kaptak, továbbá mert a rendelkezésre álló ingatlanokból igyekeztek nagyobb mérvben szántót juttatni az igénylőknek.

113 Kiosztásra kerül:

Gazdasági cselédek: 81 egyén részére	446 kh.
Föld nélküli munkások: 27 egyén részére	108 kh.
Törpebirtokosok: 27 egyén részére	95 kh.
Kisbirtokosok: 38 egyén részére	95 kh.
Iparosok, szakmunkások részére	134 kh.
Összesen:	<hr/> 829 kh.
Házhelyek részére	42 kh.

Az 1945. évi V. 19-i véghatározattal a nagycenki Földigénylő Bizottság beterjesztett jelentését a Vármegyei Földbirtokrendező Tanács a Birtokösszeírási ívben felsorolt igénybevételekkel jóváhagyja.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / III. / 6. A földigénylők jelentkezésének módja

6. A földigénylők jelentkezésének módja

A nagycenki Földigénylő Bizottság elnökének szóbeli kérésére a Sopron megyei Földhivatal műszaki vezetője az alábbi szakvéleményt adja a földhözjuttatottak juttatási sorrendjének megállapítására vonatkozóan: a különböző talajminőségek figyelembevételével megengedhető az, hogy a juttatott Nagycenken 3 tagban kapják meg juttatásukat, mégpedig a Vizállóban a legkisebb rész, az első osztályú földből a legnagyobb rész, a harmadik osztályos földből a többi. Ennél több tagban juttatni a *legszigorúbban tilos*.

A községtől való távolság figyelembevétele a következő szempontok szerint történik: Összeadandó a várható örökség és a juttatott rész területe minden egyes igénylőnél. E szám nagysága határozza meg a falutól való távolság mértékét, vagyis a legmesszebb kerül a falutól az, akinek a várható öröksége és a juttatott terület a legnagyobb és fokozatosan e szám csökkenésével közelednek az elhelyezkedésben a faluhoz. Ha nagyon sok azonos holdszámú egyén adódna az összegezés által, akkor egy ilyen azonos holdszámú csoporton belül a sorrendet sorshúzás dönti el.³⁴⁽³⁴⁾

A földigénylők és a házhelyigénylők a Földigénylő Bizottságnál jelentkeztek, ahol összeírták a jelentkezők névsorát és – bemondás alapján – azt, hogy hány eltartatlan gyermekük van, van-e földterület a birtokukban, hol fekszik és mennyi a területe.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / III. / 7. Az igényjogosultság elbírálása

7. Az igényjogosultság elbírálása

Ezután került sor a bizottság érdemi munkájára, amely nagy körültekintést igényelt. A Földigénylő Bizottság május 4-én már nemcsak a mezőgazdasággal közvetlenül kapcsolatban állók földigénylésével és elbírálásával foglalkozott, ¹¹⁴hanem azokéval is, akik nem tisztán mezőgazdasági munkából éltek. Így pl. az útkaparók, akik napidíjasok, vagy a kisiparosok közül valók, akiknek keresete nem biztosította családjuk

eltartását, megélhetését.³⁵⁽³⁵⁾

Nagyon sok kérvény érkezett a bizottsághoz, melynek nagy része jogos igényt tartalmazott, kisebbik részét kellett csak valamilyen kizáró ok miatt elutasítani.

A kérvények közül Markó Antal úttörő kérelme a „legharcosabb”, mivel ő nem kér, hanem követel. Követeli jussát, a földet, még akkor is, ha nem áll a mezőgazdasággal közvetlen kapcsolatban, de saját bőrén érzi, hogy képtelen földkiegészítés nélkül fizetéséből a 10 éves gyermekét ellátani, eltartani.

A bizottság jogosnak találta kérelmét, s így 2 hold földet osztottak számára, mely a megélhetést kedvezőbbé tette.

A kérvények között akadtak szép számmal olyanok is, melyekről a megyei Földbirtokrendező Tanács döntött. Így pl. Pölcz Kálmán is a földhözjutás reményében adta be kérelmét, aki a „Hangya Szövetkezetnél” üzletkötőként dolgozott. Mivel kereskedő volt, s létfenntartását nem fenyegette, ha nem kap földet, magasabb szinten elutasították kérvényét.³⁶⁽³⁶⁾

Tehát a bizottságoknak minden szinten (megyei, községi) a közösségi és egyéni érdekeket egyeztetniük kellett, annál is inkább, mivel sokkal többen igényeltek földet, mint ahány igénylő kérését ki tudták volna elégíteni.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / III. / 8. A földosztás elhúzódása során jelentkezett problémák

8. A földosztás elhúzódása során jelentkezett problémák

1945. április 27-én Nagycenken a jegyzőség megkezdte működését. Problémát jelentett, hogy az uradalmi állatállományt a német csapatok részben a kivonulás előtt, részben a kivonulás alkalmával elhajtották, emiatt a gazdák teljesen állat nélkül vannak, a mezőgazdasági munkálatokat emiatt végezni nagyon nehéz. Ettől függetlenül a községi földbirtok felosztása folyamatban van és azt – a földosztó bizottság véleménye szerint – határidőre befejezik.

Nehezíti a mezőgazdasági munkálatokat az is, hogy a gabonák bokrosodása nem megfelelő, ugyanis nagy szárazság van; rendkívül szükséges lenne az eső ahhoz, hogy az elvetett tavasziak kikelhessenek. A járás majd minden községében történtek fosztogatások. Ezért Sopron vármegye alispánja utasítja a községek jegyzőjét, gondoskodjanak a földreform végrehajtásánál előforduló visszasságok kiküszöböléséről.³⁷⁽³⁷⁾

A járási főszolgabíró a vármegyében végzett körútja során arról panaszkodik, hogy a beszolgáltatandó állatok felosztása és kivétele körül igazságtalanságok fordultak elő. A kevésbé tehetőseket ugyanis aránytalanul súlyosan terhelték meg, a teljesen nincstelen volt uradalmi cselédektől pedig elvették azokat az állatokat, amelyek, földdel együtt, a felosztott birtokállományból nekik jutottak. Utasítja a községek elöljáróságait, hogy az állatkivétést és beszolgáltatást feltétlenül a teherbíróképesség arányában eszközöljék.³⁸⁽³⁸⁾

¹¹⁵A községi földigénylő bizottság igyekezett munkáját nagy szorgalommal végezni, mégis hosszú időt vett igénybe a jogosultság elbírálása. Ennek következtében késett a tényleges földosztás. A földművelésügyi miniszter megbízó levelében Dr. Medve Zsigmond miniszteri megbízottat arra kötelezi, vizsgálja felül, hogy a Dunántúl a földreform befejezése miatt szenved mindenütt kisédelmet, és miért van ezen a téren még

júliusban is nagy bizonytalankodás. Utasítja a miniszteri megbízottat, hogy a legrövidebb időn belül teremse meg a telekkönyvi birtokba adás műszaki munkálatainak előfeltételeit. A megyei Földbirtokrendező Tanácsot arra kötelezi, hogy a legrövidebb időn belül vizsgálja felül és hagyja jóvá a községi földigénylő bizottságok juttatási tervét, hogy a birtokleveleket kioszthassák.³⁹⁽³⁹⁾

A tényleges földosztás körül elhúzódó problémák akadályozták a tavaszi munkák elvégzését, illetve befejezését. Ezt támasztja alá a Petőházi és Nagycenki Cukorgyár Rt.-nek Sopron vármegye főispánjához küldött levele is 1945. április 24-én: „A vetési munkálatok a földosztási mozgalom folytán leálltak, mert a munkások közmunkákon vesznek részt. A cselédeket nem lehet munkába állítani, a többiek meg tétlenül várják, hogy mikor kapják meg a földreform által nekik juttatandó földet, nehogy véletlenül másnak dolgozzanak”.⁴⁰⁽⁴⁰⁾ Tehát a tényleges földosztás égetően szükségessé vált, mivel a munkamorál nagyon romlott.

A községben az elégedetlenség nőttön nő. Az élelmiszer-ellátás is akadozott. „A lakosság rég nem kapott lisztet, az emberek nem tudnak élelmet vinni magukkal a közmunkára, az állattulajdonosok már önként felajánlják marháikat levágásra, mert nincs miből eltartaniuk őket”.⁴¹⁽⁴¹⁾ A rossz közellátáshoz az is hozzájárult, hogy sok szolnoki és debreceni MÁV-alkalmazott (menekült) tartózkodott Nagycenken, akiknek ellátása is a lakosság gondja volt.⁴²⁽⁴²⁾

A kimérést még az is késleltette, hogy a tervet jóváhagyás végett fel kellett terjeszteni a megyei Földbirtokrendező Tanácshoz; az elbírálás nem kis időt vett igénybe.

A tényleges földosztás elhúzódott, de az aratás és munkaszereződések megkötésével, illetve a termelési rész biztosításával azok számára, akik munkába álltak, a bizottság téli megélhetésüket akarta biztosítani.⁴³⁽⁴³⁾

A tanács mellé rendelt földhivatal megszervezése még május 20-án sem történt meg. Tisztázatlan az is, hogy a földmérés során a tiszteletdíjak kiutalása, a segéderők és a földmérést végzők díjazása miképpen történik. A földmérést az is késleltette, hogy mérnökre vártak, aki majd kiméri a földterületet, nem úgy, mint számtalan más községben, ahol előbb a földhöz jutottak mérték ki a területet és ezt követte a mérnöki munka.

Június elejére megérkezett a megyei Földbirtokrendező Tanácstól a tényleges földosztásra felhatalmazó engedély. Ekkor azonban a bizottság már úgy határozott, hogy csak névlegesen osztja fel a birtokokat, mivel a „gabona lábon 116állt”, sürgetőbbé vált az addig el nem végzett mezőgazdasági munkák pótlása. Erről tanúskodik Sopron járás főszolgabírójának jelentése is 1945. július 1-jén: „A tavaszi vetési munkálatok a járásban nagyjából megtörténtek, de Nagycenken még 170 hold van hátra, amit olajos magvakkal akarnak bevetni”.⁴⁴⁽⁴⁴⁾ Így tehát a község lakossága együtt aratta le a gabonát, melyből mindenki megfelelő fejadagot kapott, s közösen vetették be az addig parlagon maradt szántóföldeket is. A betakarítás során kapott fejadagok biztosították a télre a kenyérre valót, másrészt a jövő évi vetőmagot is ebből takarították be.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / IV.

IV.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / IV. / 1. A tényleges földosztás lefolyása

1. A tényleges földosztás lefolyása

A tényleges földosztásra csak az aratás befejezése és az elmaradt mezőgazdasági munkák elvégzése után került sor. A földterületek kimérését a Földigénylő Bizottság tagjai a mérnökkel, földmérővel és az igényjogosultakkal karöltve végezték. A munka elég hosszadalmas volt és pontos méréseket igényelt, mivel a bizottság, amikor a kiosztási tervét készítette, a következő szempontot tartotta szem előtt: minden igényjogosult kapjon rosszabb és jobb minőségű földet egyaránt. A lakóhelytől való távolságot már nem is tudta figyelembe venni. A jobb minőségű területet a Földigénylő Bizottság jelölte ki, a rosszabb minőségű kiválasztását a szerencsére bízták, sorshúzással döntöttek. Így voltak olyan családok, akiknek földterülete 3–4 tagban volt, s különböző dűlőkben feküdt. Erre példa Jagadics Mihály telekkönyvi betétlapja is:

Szántó–Köves-mező-dűlőben	1 kat. h.	480 négyszögöl
Szántó–Új-tag-dűlőben	2 kat. h.	1300 négyszögöl
Rét–Vízállóret-dűlőben	–	759 négyszögöl
Szántó–Belső–Vízálló dűlőben	–	801 négyszögöl ⁴⁵⁽⁴⁵⁾

A nagycenki területnek földbirtokrendezése nehéz feladat elé állította a földbirtokreformot intéző szerveket. Nagycenk és környéke nagybirtok. Az összes Széchenyi-birtok, a nagycenki hitbizományok, valamint a Széchenyi-örökösök birtokai felosztásra kerültek. Nagycenken a megváltott ingatlanok között Széchenyi Bertalan hitbizománya 1108 kh. területtel, Széchenyi Andor Pálé 396 kh.-dal, a petőházi Cukorgyár pedig 46 holddal szerepel. Ebből 400 kh. erdő, 200 kh. fennmarad állami növénynevelő gazdaságnak, 30 kh. pedig gazdasági szakiskola céljaira. A birtokfelosztás munkáját sok helyen nehezítette a föld rossz minősége és fekvése. A gazdák válogatni szerettek volna. A kéréseket a lehetőség szerint mindenütt teljesítették, ahol teljesíthetők voltak.

Az új gazdák becsülik a földet és megszívlelik azokat az intő szavakat, amelyeket Ivánovics György szovjet őrnagy mondott nekik: „Becsüld ezt a földet, becsüld minden rögét” (Új Sopron 1945. szeptember 29. száma).

117 Birtoklevél

A Sopron megyei földhivatal műszaki vezetője június hónapban megbízta és a nagycenki földosztás illetve telekkönyvezés elvégzésére kirendelte Kemenes Ernő [118](#) és Karner Kálmán erdőmérnököket. A földigénylő bizottság elnökével közölték, hogy a mérnöki munkát kétféleképpen lehet elvégezni: a) A felosztást is mérnök végzi; b) A felosztást nem a mérnök végzi. Azonban mindkettőnél szükséges a juttatottak elhelyezési sorrendjét közölni. Június 19-vel sor került a szalaghúzó napszámosok betanítására. A kimérést a Földigénylő Bizottság elnökével és Hegedüs jegyzővel közösen végezték. A mérnökök betervezték az új tagokat és a méreteket kiszámították. Nagycenken eltöltött 16 napra mérnöki munkadíjuk fejében 1945. június 23-án, 170 dkg zsírt és mintegy 3–4 kg súlyú mákot kaptak ketten. Június 23-án távoztak a községből, de előbb mintegy 140 új tagot a térképen betervezték és a méreteket közölték, hogy a KFB elnöke a kimérést elvégezhesse. Július 2-án ismét Cenkre mentek fejenként két és fél kg zsír átadása ellenében, s a térképen berajzolták a kiosztandó parcellákat és méreteiket.

A földigénylők a föld szétosztása után birtoklevelet (2. kép) kaptak, mely ünnepélyesen tanúsítja a birtokszerző azon jogát, hogy a nemzet által adott ingatlant háborítatlanul birtokolja. Köteles azon a maga és az egész nemzet felemelkedését szolgáló módon gazdálkodni, és a rendeletben előírt feltételeket betartani. A birtoklevél a juttatott ingatlan telekkönyvi tulajdonának a megszerzésére szolgál.

A kimérés után leszúrták a parasztok a magukkal vitt karókat, ráírták nevüket tintaceruzával, ettől az időtől kezdve érezték igazán magukénak a földet. A „birtoklevél” átadására csak később, 1945. augusztus 26-án került sor. A birtoklevél átadásakor nem volt nyilvános nagy ünneplés, de minden új gazda boldog volt, mert végre saját földjét művelhette, még akkor is, ha tudták, nem lesz könnyű feladat – mondta Garamvölgyi Mátyásné földhöz juttatott.[46\(46\)](#) A birtoklevél kézhezvételével a földreform első szakasza lezárult.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / IV. / 2. A földosztás eredménye

2. A földosztás eredménye

A földosztással az eddigi birtokszerkezet teljesen megváltozott. Megszűnt a nagybirtok és megnőtt a kis- és középbirtokok száma. Nagycenken 233 fő a reform során a földhöz jutottak száma. Ezt az adatot azért tekintem a leghitelesebbnek a levéltári források közül, mivel ez már 1945. október 31-e után készült, s erre az időre meg kellett történnie elvben mindenhol a földosztásnak. S ennek a lajstromnak az alapján végezték a megváltási ár előre beszedését is.⁴⁷⁽⁴⁷⁾

119 Ennek alapján a kiosztott földterület:	1624 kh.
ebből: Kegyúri megváltás	20 kh.
Közlegelő	188 kh.
mentagazdaságok	230 kh.
Erdő (állami tulajdon)	301 kh.
Házhely és csere terület	42 kh.
Tartalék	25 kh.
Szántóföld és rét	818 kh.

Az igényjogosultak megoszlása foglalkozás és a juttatás mértéke szerint:

Mezőgazdasági cseléd	70 fő	372 kh.
Földműves, napszámos	49 fő	171 kh.
Törpebirtokos	48 fő	175 kh.
Kisbirtokos	10 fő	20 kh.
Ipari munkás	21 fő	29 kh.
Egyéb foglalkozású	35 fő	51 kh.
összesen:	233 fő	818 kh.

földterületben részesült.

A felosztásra került földterületből részesülők százalékos megoszlásának vizsgálatakor kiderül, hogy azok kapták a legnagyobb területet, akik erre valóban rászolgáltak. A nincstelen mezőgazdasági cselédnek és földműves napszámosoknak osztották a földterület 66,5%-át, a törpe- és kisbirtokosoknak 23,8%-át, ipari munkásoknak és egyéb foglalkozásúaknak 9,7%-át. Az egy főre jutó átlag földterület 3,76 kh. Ha a birtokkategóriákat vizsgáljuk, akkor a mezőgazdasági cselédnek és földműves napszámosok, tehát a mezőgazdasági nincstelenek együttesen átlagban 4,56 kh. földterületet vehettek birtokba. Ezen a kategórián belül a legkisebb juttatás 793 négyszögöl, a legnagyobb 7 kh. 1423 négyszögöl. A törpebirtokosok átlaga 3,64 hold (minimum 800 négyszögöl, maximum 7 kh. 543 négyszögöl). A kisbirtokosok átlag 2 kh. földterülettel készítették ki gazdaságukat (minimum 1 kh., maximum 3 kh. 1516 négyszögöl). Az ipari

munkások átlag 1,38 kh. (minimum 130 négyszögöl, maximum 2 hold 1488 négyszögöl), az egyéb foglalkozásúak pedig 2,04 kh. földet kaptak, mely megélhetésüket segítette elő, a jövedelmük kiegészítését célozta. Itt a legkisebb juttatás 17 négyszögöl volt, s a legnagyobb terület az egész juttatás során 9 kh. 974 négyszögöl jó minőségű föld, melyet Majláth László, a községi Földigénylő Bizottság elnöke ügyeskedett ki magának. Ha Nagycenken és a megyében kiosztásra került földterületeket összehasonlítjuk, a következőket látjuk:

	Nagycenken	megyében ⁴⁸⁽⁴⁸⁾
Nincstelenek	45,5%-a	35%-a
Mezőgazdasági munkások	21,0%-a	22%-a
2–3 holdas törpebirtokosok	21,4%-a	35%-a jutott földhöz.

¹²⁰Ez a százalékos eltérés (10,5%) azt mutatja, hogy nagyobb volt Nagycenken a megyei átlagnál a mezőgazdasági nincstelenek száma, akiket földhöz kellett juttatni. A mezőgazdasági munkások földhöz juttatása a megyei átlagtól nem tér el jelentősen. Azon törpebirtokosok száma, akik földet kaptak, viszont 13,6%-kal kevesebb a megyei átlagnál, ami arra utal, hogy a községben az 1923-as reform során sikerült ezen birtokkategóriában megfelelő földterületet szétosztani, másrészt azt az évek folyamán vásárlással gyarapították.

Összességében vizsgálva a rendelkezésre álló adatokat, Nagycenk vonatkozásában is megállapítható, hogy a földnek majdnem 90%-át a nehéz anyagi helyzetben lévő kétkezi dolgozók kapták.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / IV. / 3. A községi Földigénylő Bizottság tevékenysége során felmerülő problémák

3. A községi Földigénylő Bizottság tevékenysége során felmerülő problémák

A községi Földigénylő Bizottságot a községben három alkalommal választották újra. Az elsőt Majláth László elnökletével leváltották, mivel részrehajlás volt tapasztalható munkájában. Erre a legjobb példa az, hogy az elnöknek juttatták a legjobb földet és a legtöbbet. Majláth 1945 augusztusában lemondott. Lemondása után a gazdaságban nyer alkalmazást, mint magnemesítő. Lemondásának tulajdonképpeni oka az, hogy többen panaszkodtak igazságtalan eljárása ellen, mert a földosztáskor nem a nép akarata szerint sorsolás útján, hanem önkényesen járt el, és nem törődött kellőképpen az uradalomtól visszamaradt gazdasági gépekkel és felszerelésekkel sem, nagy részük veszendőbe ment.

Az Új Sopron 1945. szeptember 11-i száma arról ír: még ma is megtörténik, hogy a parasztság, a volt cselédség nem ismeri eléggé a rendeletet vagy nem akarja hinni, hogy tényleg vége a grófok, hercegek és mindenható intézői világának. Nagycenken pl. Majláth Géza (!) a Földigénylő Bizottság elnöke színleg jogosan igényelt földet. A község ezt sokáig helyénvalónak is tartotta, a zsellérek csak titokban mertek zúgolódni, amíg a rendőrségnek eszébe nem jutott kivizsgálni az ügyet.

És lám egyszeribe kibújt belőle az uradalom régi főintézője, aki a törvény szerint egyáltalán nem igényjogosult, mert nem volt paraszt, sem mezőgazdasági cseléd. Majláth intéző úr annál kevésbé igényjogosult, mivel 1937 óta nyilaskeresztes párttag volt! A rendőrségi nyomozás során Majláth Gézát a

rendőrség letartóztatja és Sopronban az internáló táborban kapott „földet”.

Erről az új Sopron 1945. szeptember 16-i száma az alábbiakban számol be: a 48-as laktanya udvarán, itt az internáló táborban lépik első lépéseiket a demokráciában több mint ezren. Részt kell vállalniok az újjáépítés munkájában. A két soproni vasút újjáépítésén, téglagyárakban, városi csatornázásnál és fakitermelésnél. Az internáló tábor lakói között találunk egy-két régi nagyságot. Ma hozták be Nagycenkről Majláth volt főintézőt.

A továbbiakban legsürgősebb feladattá vált az egész nagycenki földosztást átvizsgálni és a hibákat helyrehozni. Ez azonban már nem a rendőrség, hanem az újjáalakuló Földigénylő Bizottság és a megyei Földbirtokrendező Tanács [121](#)feladata. A Sopron Vármegyei Földbirtokrendező Tanács 1946. szeptember 14-én tartott tanácsülésén az alábbi véghatározatot hozta: „Majláth László volt főintéző, majd KFB elnök 10 kat. hold föld juttatását a megyei Tanács a KFB.-al egyetértve 5 kat. holddal szállítja le azzal, hogy nevezett részére megmaradó 5 kat. hold földnek felét tarthatja meg az általa használt I. oszt. földből, míg a másik felét a jelenlegi KFB távolabb eső gyengébb minőségű földből mérje ki. Amennyiben az Állami Gazdaság Majláth Lászlót állásában véglegesíteni fogja, nevezett ezen 5 kat. hold juttatásáról is köteles lemondani. A megyei Tanács elrendeli, hogy a jelenlegi KFB vizsgálja felül az összes juttatásokat és egységes kulcs alkalmazásával arányosítsa azokat. Az alapjuttatás családonként 5 kat. hold, minden gyerek után további 1–1 kat. hold, a maximális juttatás 12 kat. hold lehet. Akinek saját földje is van, az a fenti kulcs szerinti kiegészítést kaphatja, de előnyösebb helyzetbe nem kerülhet mint a volt nincstelen gazdasági cseléd. A volt kegydíjasok részére a KFB életfogytiglani használatba 2–3 kat. hold jó minőségű földet mérjen ki. Az iparosok részére, akiknek megélhetését az ipar nem biztosítja, és a múltban is kénytelenek voltak földműveléssel is foglalkozni, a KFB 1–2 kat. hold földet javasolhat juttatásra. A KFB azon kérését, melyben az Állami Gazdaságnak az Újtag-majorba való áthelyezését kéri a megyei Tanács pártoló javaslattal az OFT-hez felterjeszti. [49\(49\)](#)

A második Földigénylő Bizottság 1945 szeptemberében alakult újjá, elnöke ifj. Magyar János volt. Tevékenységére jellemző, hogy szinte csak névlegesen működött: nem tájékoztatták munkájukról a felettes szerveket, s nem mindenben jártak el a felsőbb utasításnak megfelelően. E Földigénylő Bizottságnak volt tudomása arról, hogy az előző Földigénylő Bizottság megválasztása nem igazságosan történt, hanem a volt főintéző sugalmazására, általa kiválasztott egyének lettek a tájékozatlan nép által megválasztva. A község közelében csak a főintéző úr barátai és közelállói kaptak földet, a volt gazdasági cselédek és nincstelenek a községtől távolabb eső földet kapták.

A KFB tagjai igazságtalannak tartják, hogy Majláth László egy gyerekkel 10 kh. földet kapjon, amikor hasonló családi állapotú nincsteleneknek csak 5 kh. jut.

A KFB tagjai elismerik, hogy a községben sok a jogos panasz, akiknek az igényét a jelenlegi bizottság azért nem tudja kielégíteni, mert az előző bizottság rosszul sáfárkodott a földdel és jelenleg csak 30 kh. tartalékföld van. Kéri a megyei Tanács engedélyét és hozzájárulását, hogy a juttatásokat felülvizsgálhassák, és mindazoktól, akiknek 10 kh. saját földjük van, az előző bizottság által juttatott földet visszavehessék, és visszavehessék mindazoktól a 10 kh. holdat meghaladó földmennyiséget, akiknek volt valamennyi saját földjük, és a juttatott földdel együtt a 10 kh.-t meghaladja. Az így rendelkezésre álló föld elegendő lesz a jogos igénylők és panaszosok kielégítésére. [50\(50\)](#) A felterjesztett juttatás-megvonási javaslatot csak bevallások alapján szerzett adatokból készítették el: a megyei tanács egyhangú határozata alapján Nagycenken senki 8 kh.-nál nagyobb juttatásban nem részesülhet, illetve földingatlanai ennél többre ki nem egészíthetők. A Sopron Vármegyei Földhivatal arra hivatkozik, hogy a [122](#)juttatások egyetlen

földhöz juttatottnál sem haladják meg a 600/1945 M.E.sz. rendelet 34. paragrafusában meghatározott juttatási mértéket.⁵¹⁽⁵¹⁾ A Megyei Földbirtokrendező Tanács 1946. szeptember 30-i közlése arról tudósít, hogy Nagycenk községben a földhöz juttatottak száma 228, a földigénylők száma 303, a kiosztott mezőgazdasági ingatlanok területe 1280 kh.⁵²⁽⁵²⁾ Akik valamilyen oknál fogva a részükre juttatott ingatlanról lemondtak, az így felszabadult ingatlanokat a KFB a tartalékhoz csatolja.

Nagycenk dolgozó iparosságának és munkásságának nem osztott földet a nagycenki Földosztó Bizottság, azzal az indokkal, hogy részükre már nem tudnak adni. Ezért 12 személy beadvánnyal fordult a megyei Földbirtokrendező Tanácshoz. A KFB a beadványra az alábbiakban válaszolt: Mihelyt módjában áll, javaslatot fog tenni a kielégítésre, egyébként is az aláírók közül csak Szenkovits József igényelt földet 1945-ben.⁵³⁽⁵³⁾

A megyei tanács rendelete értelmében a kiosztásra került földeken és réteken kivágott és eladásra kerülő fák értékesítése nyilvános árverésen történt.

A községi Földigénylő Bizottság harmadjára 1946. június 13-án alakult újjá a 33000/1945 FM rendelet 4., 5., 6. paragrafusa alapján. Az új, 12 tagú KFB: Horváth Gyula, Szommer Lajos, id. Németh József, Ragacs Rudolf, Filázt Mihály, Horváth Gyula (Titusz), Major István, Kubitsek Sándor, Csech József, Alcsúti Mihály, Szommer Ferenc és Tama János.⁵⁴⁽⁵⁴⁾

Az újonnan megalakult KFB felelőssége teljes tudatában vállalja a helyi földosztási kérdések rendezését. Tudja, milyen kötelezettségek várnak rá a közeljövőben a földosztási problémák megoldása során. Éppen ezért az alakuló gyűlésen elhatározzák: az összes felmerülő vitás kérdésben titkos szavazással döntenek. Az új KFB elnöke id. Németh József lesz. Elhatározzák, a feloszlott KFB elnökét, Magyar Jánost kötelezik arra, hogy az addig elintézett, vagy függőben lévő ügyek iratait, valamint a megjelent rendeleteket és határozatokat jegyzőkönyvileg adja át az új KFB elnökének, illetve jegyzőjének.

A helyi bizottság javaslata alapján a Vármegyei Földbirtokrendező Tanács 1946. szeptember 14-én a házhelyek kiosztására a község északi területén lévő Köves-mező-dűlőt jelölte ki, az alábbi indoklással: „Mintegy 155 házhely alakítható ki, míg jelenleg a jogos igénylő 123, így elegendő a jövőbeni igények kielégítésére is”.⁵⁵⁽⁵⁵⁾

A házhelyek nagysága egységesen 470 négyszögöl, az így kiosztott földterület 66 kh. A terület négy új utcának az alapját képezte. A megváltási árat a törpe- és ¹²³kisbirtokosok 10 év alatt, a földnélküli cselédek és mezőgazdasági munkások 20 év alatt törleszthették le.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken / IV. / 4. Az újjgazdák problémái

4. Az újjgazdák problémái

A földosztás után az újjgazdák nagy lelkesedéssel és termelési kedvvel kezdtek hozzá a föld megműveléséhez. A földhöz juttatottak a háborús károk és pusztítások következtében nehéz helyzetben voltak. Az igavonó állatokban, gépekben és vetőmagban volt a legnagyobb hiány. Ezért a kormányzat kötelezte a módos gazdákat, hogy állatokkal és gépekkel segítsenek az újonnan földhöz juttatott törpebirtokosoknak.⁵⁶⁽⁵⁶⁾

A szovjet hadsereg egységei is segítettek. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Sopronban székelő

igényeknek megfelelően⁶²⁽⁶²⁾.

Az 1945. évi VI. tc. törvényerőre emelt 600/1945 M.E. számú rendelet 29. paragrafusa alapján Nagycenk község határában az igénybevett legelők a község tulajdonába kerültek.⁶³⁽⁶³⁾

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Katona Imre: „Az eszterházi vigasságok” a csapodi Nagyerdőben

Katona Imre: „Az eszterházi vigasságok” a csapodi Nagyerdőben

1. Bessenyei György: „Az eszterházi vigasságok”-ról írt verses leírása 1772-ből, ha nem is remekmű, de viszonylag hű és pontos leírása egy XVIII. századi, arisztokraták mulatozásaival egybekötött, vadászatnak. A mulatozást, vigasságot eszterházinak nevezi az ismert testőrtiszt-író, aki ugyanúgy mint Rohan herceg és még igen sokan mások, szintén a meghívottak nagyszámú táborához tartozott. Kétségtelen, hogy Eszterháza a vigasság, mulatozás központja. Innen indul ki és ide tér vissza este a társaság. Itt rendeznek a színházi és az operaházi ¹²⁵előadásokon kívül minden olyant, mely látványosságzámba megy, tűzijátékokat, táncokat stb.¹⁽⁶⁴⁾Ezzel szemben mindmáig kérdés, hol folyt a mulatozás, a vigasság főattrakciója: a vadászat. A leírás legérzékletesebb része az ún. vadkacsa- és szárcsavadászat. Ezt olvasva az ember önkéntelenül is a Fertőre gondol, ennek nád- és mocsárvilága e vízimadarak igazi eldorádója. Csapatostul éltek és élnek itt ma is szárcsák, vízityúkok, vadkacsák és vadlibák és gémekek, bölömbikák valamint más ragadozó- és vízimadarak. Mivel Eszterháza közvetlenül a Fertő mellett fekszik, érthető, ha e mozzanat alapján úgy vélték, hogy a vadászat színtere ez volt még akkor is, ha a leírás más mozzanatai ezt a feltételezést kizárják. Ugyanis őzek, szarvasok, dámok, tehát olyan vadak vadászatát említik, melyek nem a Fertőre, tehát nádas, mocsaras területre teszik a vadászat színterét, hanem kisebb-nagyobb tavaktól sem mentes, síkvidéki erdőbe. Ha tudni akarjuk, hol volt ez, elég ha egy pillantást vetünk a II. József-kori I. katonai felmérés Eszterházát és a tőle délre eső területet ábrázoló 1783. évi térképére.²⁽⁶⁵⁾ E szerint Eszterháza közvetlenül a Fertőtől délre van, alig északra a Csapod-környéki Nagyerdőtől. Ma már szinte semmi sem köti össze Eszterházát az erdővel, ill. az erdőt Eszterházával: de a XVIII. század 70-es, 80-as éveiben még élénk volt a kontaktus Eszterháza és az erdő között, éppen a térképpel bizonyíthatjuk. Erre utal a kastélyt körülvevő erdő *Lösch-Lés* neve is.³⁽⁶⁶⁾ Ebben lehetetlenség nem felismerni a Nagyerdő északi, Rőjtökhöz közel eső részén fekvő Lesvár első szótagját, a *Les*-t. Lesvárt és Fertőszentmiklóst ma már szántóföldek, rétek és ligetek választják el egymástól, de egykor a Nagyerdő egészen Eszterházáig nyúlt, amit éppen a két erdőszakasz azonos neve bizonyít. Ma már csak bonyolultan, Fertőszentmiklóson és Rőjtökön át juthatunk el Eszterházáról Lesvárra, de a XVIII. században egyenes allé vezetett Eszterházáról Lesvárra. Az allé a fertőszentmiklósi templomig nyílegyenes volt, itt kicsit megtört, majd ismét egyenesen vitt Lesvárig, illetve 1762-től új nevén, Monbijou-ig.

Eszterháza, illetve Süttör csak a XVII. század végén lett uradalmi központ. Eredetileg a kapuvári uradalom része volt. Hogy az uradalom bérbeadása könnyen mehessen, a nagy uradalmat kettéválasztották. A keleti vagyis a rábaközi rész továbbra is Kapuvár tartozéka maradt, a nyugati, nagyjából a ¹²⁶Süttör melletti és alatti falvak, Süttör központtal a szentmiklósiba szerveződtek. Az eszterházi kastély építését akkor kezdték el (1720–21), amikor az uradalom a máriacelli bencés apátságtól visszakerült az Esterházyakhoz, hogy az uradalom is méltó központhoz jusson.

A Csapod-környéki Nagyerdő a XVII–XVIII. században a család legnagyobb összefüggő erdeje volt.

Érthető, ha az ennek peremén épült eszterházi kastély létesítésekor ezt az összefüggést a család sem hagyhatta figyelmen kívül. Hogy ez mennyire így volt, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy amikor a XVIII. század közepén megkezdték a kastély kiépítését Versailles-típusú parkkastéllyá, a kialakítás színtere a Csapod-környéki Nagyerdő lett, mint ahogy a kastély helyét is a két Nagyerdőbeli falu (Fertőszentmiklós, Csapod) templomának egymáshoz való távolsága alapján szerkesztették a descartesi geometria segítségével, feltehetően még Esterházy Pál (+ 1713) életében. Erre utal a kastély tengelyének kiindulópontját képező pusztacsaládi templom építésének dátuma (1713).

2. Az eszterházi kastélyról sokan különbözőképpen nyilatkoztak. Mondták egyedülállónak, monumentálisnak, de akadtak, akik dilettáns alkotásnak tartották (Ferenczy Károly, olyannak, melyet állandó foltozgatással, a már meglévő átépítésével tettek olyanná, amilyen végül lett).⁴⁽⁶⁷⁾ Bárhogy is vélekedjünk, az ma már nyilvánvaló, hogy a kastély végleges képét nemzedékek közös munkája alakította ki. A főszerep Esterházy (Fényes) Miklósé volt, aki az 1750-es évektől kezdve talán a legtöbbet tett a kastély és környéke kialakítása érdekében, de már Esterházy Pál elképzeléseiben is ott lebegett a hatalmas parkkastély képe. Erre két adatból következtethetünk. Az egyik: a fertőszentmiklói templom már 1713-ban megindult újjáépítése; a másik még ennél is figyelemreméltóbb; a pusztacsaládi templom szintén ekkor, 1713-ban megindult felépítése. Hol állt egykor a pusztacsaládi templom, nem tudjuk, viszont tény, hogy mai helye – mint fontos pont – kiemelkedő szerepet játszik abban a geometriai szerkezetben, melynek segítségével az eszterházi kastély helyét kijelölték. Ugyanis ebből a pontból kiinduló és a fertőszentmiklói templomtól áthaladó egyenes alkotja az eszterházi kastély tengelyét: a kastély ott áll, ahol azt a Göbösről kiinduló egyenes átszeli. Tehát nemcsak a fertőszentmiklói és a csapodi templom állt már a szerkezet kialakításakor, hanem a pusztacsaládi templom is. A szentmiklói templomot sem lehet figyelmen kívül hagyni az eszterházi kastéllyal kapcsolatos ¹²⁷hercegi elképzeléseknél. A kastély parkkastéllyá való alakítása mégis elsősorban Esterházy (Fényes) Miklós érdeme: vele nemcsak az építkezések nyertek hatalmas lendületet, hanem a kastély és az erdő, illetve az erdő és a kastély összekapcsolása is ekkor kezdődött meg. A program adott: az egész geometriai szerkezet egy-két ponton alapul, közülük kettő, a fertőszentmiklói és a csapodi templom legfeljebb felújításra szorul, hiszen az évtizedekig tartó felekezeti viszály állapotukat megviselte, a pusztacsaládi templom is 1713 óta áll a Festeticsek bőkezűségéből. Tehát lehetett annak a kastélynak a kiindulópontja, melyet 1720–21-ben kezdtek építeni. A szerkezet két sarkalatos pontja: Monbijou és Göbös volt.⁵⁽⁶⁸⁾ Monbijou francia nevének keletkezése számtalan találgatásra adott okot. Szalay Lajos még úgy vélte: francia bérlői nevezték el „Ékszeremnek”, nyilván pazar kialakítása miatt.⁶⁽⁶⁹⁾ Francia nevének mindenestre csak kastélyának felépítése után kapta, közel egyidőben az eszterházi kastély elnevezésével, még valamikor, a 60-as évek elején. Kis-Csapodként, illetve Lesvárként szerepel a fertőszentmiklói anyakönyvekben, ahova filiaként tartozott. Monbijou építésére 1756-ban szerződik a herceg Conrad Veit, vagy Veit Conrad süttöri kőművessel. Bár az építőmester egy évre vállalja a kastély felépítését, végleges elkészítésére különböző okok miatt a 60-as évek elejéig várni kell. 1758-ban például halál ritkítja az alkalmilag összeverődött együttest. 28 éves fiatalember a halott és építész (Martin Czigler), jelezvén, hogy a kastély építését ugyan Veit Konrad és munkatársai megkezdték,⁷⁽⁷⁰⁾ de előre nem látott nehézségek miatt a munka folytonossága akadozik. Ettől kezdve egyre sűrűsödnek a Lesvárra és az építésre utaló adatok az anyakönyvben. Bár ezek a születésre, a házasságra és a halálra, az ember e három nagy életszakaszára utalnak, mégis felhasználhatók más összefüggésekre is. Megtudjuk belőlük, hogy az építkezések még 1761-ben is folynak s a szerződésben szereplő Veit Konrádon kívül fivére, Martin Konrad is a lesvári kastély építésén dolgozik, sőt úgy látszik, ő az alvállalkozója bátyjának, Veitnek és állandó lakása is van Lesvárott, ahol Weinperger Erzsébet nevű feleségétől két gyermeke is születik: 1760. június 26-án Mária Katalin, 1761. július 12-én pedig József. Csak érdekességként említjük, hogy mindkét gyermeket az a szentmiklói Nicolaus (vagy Niklas) Schell és

felesége, Maurer Katalin [128](#)keresztelte, akik az ugyancsak szentmiklósi Matthias Wimmernek Maria Moller hajadontól 1758. november 28-án született Mária nevű leányát. [8\(71\)](#) Nicolaus Schell és Mathias Wimmer kölcsönösen vállalták egymás gyermekeinek keresztomaságát, legalább is addig, amíg életük megfelelő házassággal révbe nem került. Mathias (!?) Wimmer négy gyermekét is Joseph Haydn, a világhírű zeneszerző és karmester keresztelte feleségével vagy Tomassini zeneszerző Josepha nevű leányával. Mindebből számunkra csak az a körülmény fontos, hogy a Lesvárott dolgozó iparosok és művészek ugyanahhoz a körhöz tartoztak, melyhez 1768 után Haydn is kapcsolódott.

3. Ha huzavonával is, de a kastély körüli házak felépülnek s nemcsak a kastély, de környéke is benépesül. Lesvárott nemcsak 2–3 erdész lakik, hanem oda települ a kastélyszemélyzet is. Van közöttük kertész, kertészlegény, de köztük van a kastély várnagya (castellanusa), Nicolaus Protmon az első évben. Protmonnal 1765. április 6-án találkozhatunk Monbijouban. Ez az adat azért is érdekes, mert Lesvár ekkor már Monbijouként szerepel, s mint a várnagy otléte bizonyítja, akkor már kastélya is funkcionál.

Lesvárt és Göböst már 1760-ban allé köti össze. A két település közvetlen kapcsolatára vall, hogy Göbösön keresztelt meg 1760. júl. 9-én Baranyai Mihály és Radics Katalin Ferenc nevű fiacskáját az ekkor Börgöczhöz tartozó, Lesvárott lakó Stróbl Gáspár és Konrad Éva. [9\(72\)](#) Különben Konrad Éva a Monbijou-i kastélyt építő Veit Konrad leánya volt s még az 1750-es években költözött át apjával Lesvárra. Lesvárral egyidőben vagy csak alig utána már Göbös beépítését is megkezdik. Göbös hiába volt már falu a XVI. század második felében virágzó majossal, 1750 körül, amikor mint Eszterháza egyik tartozéka kezd kiépülni, szinte a semmiből kell az Esterházyaknak felépíteniük. [10\(73\)](#) A sokáig erdészházként szereplő, közel észak-déli irányú épületszárny épül fel elsőként, melyhez északról egy merőleges szárnyacska kapcsolódott. A monbijou-i kastély innen és a csapodi kastélytól kiinduló allé középpontjában feküdt, homlokzatával Csapod felé fordulva. Monbijou és Göbös kiépítésével megtörtént Eszterháza összekapcsolása az erdővel, elsősorban utak segítségével. A szerkezet vonalainak egyrészt előbb [129](#)keskenyebb, majd szélesebb allékká alakították ki, gondosan ügyelve arra, hogy a kastélyból való ki- és bejutást biztosítsák és közben természetesen bejárják a Nagyerdőt. Sok jelből úgy tűnik, hogy nem ekkor vált a Nagyerdő vadászparadicsommá, hanem már a XVI–XVII. században, a Nádasdyak idejében vagy már a XV. században, a Kanizsaiak alatt is az volt. Így például Göbös és Süttör között nemcsak akkortól volt közvetlen összeköttetés, amikor a XVIII. század közepén a kastélyból kinyúló allé kiépültek, hanem már a XVI. században is. Vannak olyan adataink, melyek szerint a göbösi major béresei és a falu jobbágysai átjártak Süttörrre dolgozni. Erre alig kerülhetett volna sor, ha nem lett volna közvetlen kapcsolat a két település között, mielőtt még az allérendszer kiépült volna. Érdemes megfigyelni, hogy már 1783-ban külön út vezetett Göbösről az uradalom székhelyére (Fertő-) Szentmiklóásra. Ez az út később használaton kívülre került, majd a folyamatos irtások és az ennek következtében szükségessé vált határkialakítás következtében végleg eltűnt. Ma már ez a környék, a régihez képest, teljesen átalakult.

4. A hercegi vadászatok – ahogyan a közelmúltban – már a XVIII. században is a Nagyerdőben és nem a Fertőn (annak sás- és nádrengetegében) folytak. Fertőszéplak a XVIII. században Széchényi-, Sarród pedig Ostffy-tulajdon volt. Ez utóbbi csak 1799-ben lett vétel útján Esterházy-tulajdon. [11\(74\)](#) Az 1770-es, 80-as években az Esterházyak, még ha akartak volna, sem mehettek volna vadászni a Fertőre, mert az akkor még nem volt az övük, viszont a Nagyerdőt kb. Csapod mélységéig ők birtokolták, sőt előttük már a XVII. században a Nádasdyak. Bessenyei az 1772-es vadászatról beszámolva ugyan helységet nem említ, abból azonban, hogy szárcsa- és vadkacsavadászatról is beszámol, önkéntelenül is a Fertőre, mint a vadászat színterére gondoltak a kutatók, s még csak fel sem merült bennük, hogy a szárcsa- és vadkacsavadászat tényéből még egyáltalán nem következik, hogy a vadászat színterét a Fertőre tegyék. Hiszen, mint látni

fogjuk, a Nagyerdőben is voltak ilyen vadászatra alkalmas helyek, azaz tavak, melyekben vadkacsák vagy szárcsák tanyáztak.

A Nagyerdő Csapodtól északra eső részében, az ún. Csapodi Csert több allé szeli át, melyek Fertődről indulnak ki, vagy ide vezetnek vissza. Az allénak csak az erdőn átvezető szakaszai láthatók, a szántóföldeken vagy réteken átvezető szakaszai nem. A Fertődről a szentmiklósi templomhoz vezet, majd innen Monbijou felé menő allé szakaszának csak azt a kis részét jelölik a térképek, ahol az éppen a monbijou-i vadaskertbe ér. A Monbijou-ból Göbösre és innen Fertődre visszavezető allé majdnem teljes hosszában ábrázolják térképeink, ugyanígy a Monbijou-tól a csapodi templomhoz vezető szakaszt is. Ezek az allék a fertői kastély részei, kialakításuk okai, körülményei, sőt szerkesztésmódjuk is közismert. Eredetileg a fertői kastély helyét kijelölő háromszöges szerkezet elemeit alkották, s csak a kastély végleges kialakítása után váltak helyenként [130](#)allékká. A közönséges erdei, sőt még az országutaknál is szélesebbek voltak, mint ez más utakhoz képest első pillanatra nyilvánvaló. Egy, még ezeknél az alléknál is összehasonlíthatatlanabbul keskenyebb, kb. a sopron–veszprémi országúttal azonos szélességű, az előbbi allérendszerrel független, de ahhoz mégis kapcsolódó allérendszerrel is találkozhatunk az erdőben azon a térképen, melyre a közelmúltban bukkantunk az Országos Levéltár térképtárában. [12\(75\)](#) A térképet tervező Olajos Ferenc hercegi mérnök meg is jegyzi, hogy térképe az eszterházi kastélytól kiinduló és oda visszatérő, valamint olyan allé ábrázol, mely ezek közül az allék közül kettőt, a Monbijouból Göbösre és az ugyancsak innen a csapodi templomhoz vezető allét merőlegesen átszelve két tavat kapcsol össze és tesz az allék révén megközelíthetővé. Az egyik, az ún. „Kettős Tó” közvetlenül Göböstől nyugatra, a másik tó közvetlenül a sopron–veszprémi országút mellett és a volt szolgagyőri jágerház között feküdt. Ezeket allé kötötte össze egymással. Ezt az allét mindig a Fertődről kiinduló és ugyanide visszavezető allékkal ábrázolják, ezzel is jelezve, hogy azonos szerepe volt, mint azoknak. Mégis úgy véljük, hogy a tavakat csak az 1780-as évek végén kapcsolták be a vadászati területbe. Az Olajos-féle térképen a két tórendszer összekötő allé rajza fölött az 1787-es évszám olvasható. E szerint ekkortól már a két, illetve három tó is szerves része lett az egységes vadászterületnek. A szolgagyőri jágerház (melyet csak a közelmúltban bontottak le) létesülése ugyancsak az 1780-as évek végére tehető, tehát nem elképzelhetetlen, hogy éppen a tavak őrzésére. Ismét hangsúlyozzuk, hogy a három tó közül kettő – a jelentősebbek – éppen a jágerház mellett feküdtek. Ha ezzel nem, mással alig lenne megmagyarázható, hogy a jágerház miért ide, az Esterházy-birtokok peremére épült és nem valahova a Nagyerdő közepébe. Szolgagyőr és a sopron–veszprémi országút között húzódott a Széchényi- és az Esterházy-birtokok határa. Szolgagyőr már Széchényi-birtok volt, s hogy ide ennek szélére létesítettek az Esterházyak vadászlakot, arra mutat, hogy lakójára különleges őrzést bízta, ami alig lehetett más, mint a két tó. E feltevésünket támogatja, hogy a szolgagyőri erdészekről az 1780-as évek végétől, a 90-es évek elejétől olvashatunk a csapodi plébánia anyakönyveiben. [13\(76\)](#)

A Monbijou-i kastély felépítését követően országúti csárda épül a kastély és a sopron–veszprémi országút között. [14\(77\)](#) A csárda a Cirák melletti Pinkóczhoz hasonlóan útonálló tanyája lesz, de a szolgagyőri jágerház lakói is olyan hírbe [131](#)keverednek, hogy összejártsanak az erdő zsványáival. Ezért Sopron megye közgyűlése, hogy az utazás biztonságát garantálhassa, elrendeli a csárdák és a szolgagyőri jágerház lebontását.

5. Egyes forrásokból úgy tűnik, hogy az 1787-ben erdei tavakkal kiegészített nagyerdei vadászterület nem sokáig fungált, így – ha 1787-et a terület kiépítése kezdetének tekintjük – a tavakkal bővített vadászterület működési idejét rövidnek kell tartanunk. Ezzel szemben adataink tanúsítják, hogy a vadászterület már 1772-ben a tavakkal kiegészítve működött, mint ezt éppen Bessenyei György testőríró leírása bizonyítja.

(!?) Úgy látszik, hogy 1772-ben a korábbi állapotokat rögzítették s úgy oldották meg a vadászterület tavakkal történő kibővítését, hogy egy újólag kialakított allé segítségével, a vadászati allékat átszelve, a két tó között kapcsolatot teremtettek. Ezzel azt a benyomást keltették, hogy a vízivadászatot esetenként kapcsolták be az erdei vadászatba, csak akkor mentek vadászni a tóra, ha ennek igénye vagy a vadászat protokollja ezt megkövetelte.

Végül is, a keresztallé beiktatásával ugyan egyértelművé vált a két tó bekapcsolása a vadászterületbe, de az allé nem jelentette azt, hogy e nélkül a két tó nem volt megközelíthető. Elég egy pillantást vetnünk a területéről készült korabeli térképre. (SSz. 1976, 131). Láthatjuk, hogy a tavak az erdőn keresztül is megközelíthetők. Talán éppen az 1772-es vadászat döbbsenette rá a herceget, hogy a vadászat izgalmát esetenként fokozni lehet a két tónak a bekapcsolásával a vadászterületbe. Bessenyei leírásának talán a legplasztikusabb része a vízivadászat. Verses leírását olvasva ez nagy legmaradandóbb benyomást az emberben, pedig ez az egész leírásnak csak kis része. Már pusztán ez is azt az érzést erősíti meg az emberben, hogy a vendéglátó herceg e vadászati elem beiktatásával fokozta végsőkig a vadászat és egyáltalán a vendéglátás izgalmát.

Különben is, 1787 körül különös mozgás figyelhető meg a Lesvár és Csapod közti erdő munkálatainál. A Lesvárról Göbösre, illetve Csapodra vezető allékat feltehetően ezután szélesítik ki, de mindenképpen ekkor kapcsolják össze valószínűleg is Monbijou-t a csapodi templommal. Azért valószínűleg, mert már korábban is volt allé-összeköttetés a két objektum között, ez csak 1787 után vált valószínűsá: ekkor lesz a csapodi templom a monbijou-i allérendszer szerves tartozéka. Bár Monbijou-nak is volt káplánja, de ez csak alkalmanként működött, viszont Csapod – lévén plébániaszékhely – állandó plébánossal rendelkezett.

6. Valószínűleg ez a körülmény terelte a herceg figyelmét Csapodra. Nem hosszú érlelődés eredményeként, hanem máról-holnapra érlelődött meg a hercegben, hogy a csapodi templomot is erdei birodalma szerves részévé teszi s ezért a kis templomot, melyet pedig alig egy éve festetett ki díszletfestőjével, Basilius Grundmann-nal, jelentősen megnagyíttatja. Annyira hirtelen jött az elhatározás, hogy amit 1786-ban nem kis költséggel felújított, az 1787-ben már a megkezdett átalakítás áldozatává esett. Az átalakítás majdnem tíz évig tartott s csak 1796-ban fejeződött be. Csak Grundmann e 1786. évi tevékenységét az oltárkép festésével hozza kapcsolatba, holott az oltárkép 132festésére majdnem tíz év múlva, 1796-ban kerül sor és nem 1786-ban, amikor Grundmann a templom kifestését végzi.

Még a Nádasdyakat követő Esterházyak vadászatok is hagyomány volt olyan kialakítás, hogy lehetőleg a szélesebb nyíladékot keskenyebb allékkal szeltek át, a „ráhajtást” ilymódon biztosították. Ilyen szerkezetet figyelhetünk meg a csapodi cserben is. A már említett Fertődről Szentmiklóson átvezető Monbijou-ba irányuló, majd innen Göbösre, ill. ettől Fertődig visszavezető viszonylag széles (8–10–12 m) allékat keskeny, egy esetleg két sávú allé szelik át merőlegesen, vagy majdnem merőlegesen. A vadászatok – lévén ezek már löfegyveresek – szinte ugyanúgy folytak mint ma: ha csak lehetett a kis- és a nagyvadakat a keresztelő mellékallékból kiindulva „ráhajtották” a nagy alléokra, így viszonylag az állatok nagyobb távolságból is elejthetők voltak. Tudjuk, a csapodi cserben sok volt a nagyvad: őz, szarvas, dóm és nem utolsósorban vaddisznó. Nagyvadászatok alkalmával szinte mindenre vadásztak, mert úgy választották meg a vadászat idejét, hogy az a vadászati tilalomba ne essék. Lenyűgöző olvasni a vadászatban résztvevők számát és társadalmi sokféleségét. Az indulás a középső allén történt, Fertőszentmiklós irányában. Innen kb. 5–6 km-re volt Monbijou, ahonnan a tulajdonképpeni vadászat elindult. Nyilván ide kocsival és lóháton érkezett a társaság előkelőbb része, csak itt sorakoztak fel a vadászathoz, közvetve a főallék vonalát követve. Monbijou-ból mehettek közvetlenül is Göbösre, de mehettek Csapodon át is. A rövidebb út

közvetlenül az erdőn át vezetett Monbijou-ból Göbösre.

7. Több jeltől úgy tűnik, hogy az elkészült kastéllyal és környékével nem foglalkoztak évekig, mert elkészülte után alig másfél évtizeddel már külső és belső felújításra szorul. Előbb azonban a kastélyt körülvevő téglalap-alakú vadaskert kerítését javítják ki. A vadaskertet majdnem 5 méter magas kerítés választotta el a kastély parkjától. Ilyen magas, viszonylag vékony fák cseres erdőben – amilyen a Lesvár melletti erdő volt – nincsenek, ezért Rahier utasítása szerint a lékai uradalom tisztartójának, Gáll János Mihálynak kellett ezek beszerzéséről és a süttöri uradalomba történő átszállításáról gondoskodnia. A magas kerítésre azért volt szükség, hogy a vadaskert vadjai – főleg a jól ugró dámok – kárt ne tegyenek a kastély kertjében.¹⁵⁽⁷⁸⁾ Mindenesetre 1782-ben már az épület helyreállítása is javában folyik, sőt a festő és aranyozó munkák kivételével rövidesen el is készül. Egy, a hercegnek írott, 1782. január 30-án keltezett jelentésből megtudjuk, hogy a tetőt még a múlt évben, szép időben lebontották és ugyancsak szép időben újra felrakták. Szükségtelen hangsúlyoznunk, hogy a helyreállítás a mesteremberek egész raját vette igénybe ezekben az években, a kőművesektől a lakatosokon, az asztalosokon át egészen a bádigosokig. Freskóinak helyreállítására azonban csak a következő évtizedekben kerül sor. Ezt ¹³³azonban már nem a kiöregedett Basilius Grundmann, a herceg udvari festője, hanem Friedrich Rode végzi 1793-ban. Ugyancsak őt foglalkoztatják a kismartoni és az eszterházi (fertői) kastélyok kifestésénél is.¹⁶⁽⁷⁹⁾

Tévedtek tehát azok, akik úgy beszéltek a fertői kastélyról, mint önálló egységről, mely csak a parkká alakított udvart és a kertet foglalta magában. Kétségtelen, hogy a herceg és vendégeinek kényelmét, szórakozását és kulturális igényeit kiszolgáló intézmények a kastélyhoz közeli kertben foglaltak helyet. A kastély azonban nemcsak az uradalom adminisztratív központja, hanem a kényelem és a szórakozás színhelye is. Bár már az 1720–21-ben emelt kastély vadászkastélynak épült, a későbbi építkezésekkel, ha szerepe bővült is, méginkább ezt a funkcióját hangsúlyozták ki. Az allérendszer kialakítása s a Nagyerdő bekapcsolása tovább hangsúlyozta ezeket a funkciókat, bár valószínű, hogy az allérendszer kialakítása megelőzte egyes kastélyok építését, létesítését. Ez azt jelenti, hogy az allérendszer – legalább is nagy vonásokban – a kastély végső kialakulása előtt már állt. Lehet, hogy az allékat tovább szélesítették, tisztították időközben, de nem ekkor alakították, mérték ki először. A szerkezet teljesen áttekinthető volt. Ennek ellenére vadászatok alkalmával a szerkezetet ábrázoló legyezőket osztottak ki a vendégek között.¹⁸⁽⁸⁰⁾ A Fertődről kiinduló három allé közül a jobb szélső biztosította a kiutat az Esterházy-birodalomból. A középső allén elindulva Fertőszentmiklóson át Monbijouba, majd innen Göbösre lehetett jutni.

Göbösről viszont a (Fertőd felől) bal szélső allé vezetett be a fertői kastélyhoz. Göbösnek csak be- és kivezető alléja volt, Monbijou-ról a csapodi templomhoz is vezetett egy allé, mégpedig a bevezetővel derékszögben.

A helyreállított Monbijou kastély a család, illetve Miklós herceg gyakori tartózkodási helye, ahol állandósul az élet és gyakoriak a reprezentatív rendezvények a hercegi család és a vendégek számára. 1788-tól vasár- és különböző előírt ünnepnapokon a szentmiklósi pap, bizonyos Morotz nevű páter mond Monbijouban szentmisét, melynek mindegyikéért Esterházy Miklós herceg utasítására 30 krajcár fizetendő.¹⁸⁽⁸¹⁾

1790-ben még mindig dolgoznak a Monbijou-i várkastélyon, főleg a belső dekoratőrök, de kőművesek és más tereprendezők, kertkialakítók is. Erre utal, hogy Siess intéző 1790. november 21-én, Monbijou-i fuvarról intézkedve, úgy dönt, hogy a kocsikba és a kordékba „általában csak két ökröt szabad befogni”.¹⁹⁽⁸²⁾ Miklós herceg életében fontos szerepe van Monbijounak. Halála után Pál Antal herceg már nem tulajdonított neki ekkora fontosságot, sőt Fertődnek sem. Udvartartását átköltözteti Kismartonba.

Monbijou sorsa ezzel végleg megpecsételődik. A kastély ingóságait 1792-ben leltárba veszik, majd Monbijouból átszállítják Fertődre és a család más kastélyaiba. Úgy látszik azonban az átszállítás, a régi állapotok felszámolása késlekedik, mert még [134](#)1794. márc. 31-én is van castellanusa (várnagya) a kastélynak. Az ekkor félévesként meghalt Nicolaus apját, Martin Grubert úgy említik, mint aki castellanus Monbijouban. Ugyancsak van 1794. aug. 5-én Monbijounak cubicalarius (gondnoka). Lakása a kastélyban van, mint ez az 1792. március 13-án felvett leltárból kitűnik. Csak az 1790-es évek legvégén intézkednek a kastély személyzetének teljes, vagy megközelítően teljes leépítéséről. 1798. április 30-án intézkednek Eötvös és Siess intézők a monbijoui kéjlaknál szolgáló testőrség létszámának kettőre történő leépítéséről. [20\(83\)](#) Év végére azonban üresen, egyetlen személyzet nélkül áll a kastély. A castellanus-t, Gruber Mártont Fertődre rendelték szolgálattételre. 5 éves fia, Jeromos halálakor, 1798. nov. 21-én már nem a monbijoui kastély castellanusa, hanem a fertődié. 1799-ben ismét temet Martin Gruber: ekkor leánya, Magda hal meg 39 (!?) éves korában. Még mindig ő a fertődi kastély castellanusa. 1792 után 1–2 évig még mindig terve van a hercegnek a kastéllyal és a környékkel. Ezt bizonyítja, hogy a kastély kiszolgáló személyzetének egy része, kertészek, kertészlegények és vadőrök még mindig és még sokáig Lesvárott maradnak s ha a kastély üres is, a vadaskert és az udvar változatlanul gondozott. Még 1838-ban is Monbijouban lakik Rubicz Ferenc kertészlegény és felesége, Göndi Erzsébet. Ekkor született Péter nevű fiuk. [21\(84\)](#)

A használaton kívülé vált kastélyt hamar kikezdi az idő, a park rendszeres gondozása is akadályba ütközik. Legtovább az erdő marad fenn mint vadászterület. Az Esterházyak még az 1930-as években is gyakran vadásztak a csapodi cserben. Ilyenkor a sikeres vadászat örömeire táncmulatságot rendeztek az erdőben. Ezek emlékéét őrzi a Monbijouból Göbösre vezető allé fókuszába ékelődő, lebetonozott kör alakú tánctér és a mellette elterülő és a róla elnevezett Kerek-fenyves neve. Az ország-világra szóló vadászatoknak azonban örökre vége szakadt, emléküket megőrizte az irodalom...

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

[135](#) HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Mollay Károly: Helytörténetírás: minek? kinek?*

Mollay Károly: Helytörténetírás: minek? kinek? [*\(85\)](#)

1. 1886-ban Gustav Diem városi levéltáros „Illustrierter Führer durch Ödenburg und seine Umgebungen” című könyvében egy közelebről meg nem nevezett krónikára hivatkozva közölt egy, Sopron, pontosabban Ödenburg keletkezésére, alapítására vonatkozó mondát. A monda szerint környékünkön nagy erdőségek és mocsarak voltak, a vidék egy hatalmas úr birtokához tartozott. Ennek az úrnak a felesége leánykát szült, akinek csúnya nagy foga nőtt. Ezért az apa a gyermeket kitette az erdőbe, egy szénéégető kunyhójának közelébe és sorsára hagyta. Évek múltán lelki furdalástól gyötörve, az apa leánya keresésére indult: a szénéégető kunyhója közelében lova elvesztette ezüst patkóját. Betérve a kunyhóba, az ablakmélyedésben

nagy fogat pillantott meg. Ennek történetét a szénégető felesége mondta el: mintegy nyolc esztendővel korábban férje hazatérőben szépen bebagyalált leánykát talált, akinek disznóagyar állt ki a szájából. A leánykát felnevelték, a disznóagyart a szomszédos kovács távolította el, de az agyart emlékül eltették. A kunyhóba éppen belépő leányban az apa így ismerte fel a gyermekét. „Nach diesem beschenkte der mit dem seinerseits angenehmsten Funde hochbeglückte Mann die armen wohlthätigen Leute reichlich, und liess an Stelle der dürftigen Hütte ein Haus bauen, welches mit seiner uralten Bauart die Sage ziemlich rechtfertiget, und noch heutzutage mit der städtischen Nr. 1 bezeichnet ist. Die Tochter blieb unverheiratet und baute sich ein ansehnliches Haus zur Wohnung. Dieses Haus soll den Namen *Ehrburg* geführt haben. Man sagt, dass auch der Grund des Stadthurmes knapp an dem Hause Nr. 1, eben durch dieses Fräulein gelegt worden sei. Anlangend des Hufeisens war ein solches noch vor einigen Jahren bei dem Hinterthor der innern Stadt unter einem Gitter festgeschmiedet sichtbar” (i.m. 38–39).

E monda teljes német szövegét budapesti professzorom, Schwartz Elemér is közölte (Die Entstehung Ödenburgs. Eine Volkssage. Neue Post vom 24. Oktober 1920). Ő már azt is tudta, hogy az említett krónika a soproni domonkos kolostor könyvtárában található. 1943-ban, tehát éppen félszázaddal ezelőtt, amikor Sopron neveinek magyarázataival foglalkozó könyvem (Scarbantia, Ödenburg, Sopron. Siedlungsgeschichte und Ortsnamenkunde. Bp., 1944) írtam, meg is kerestem a krónikát a kolostori könyvtárban. A krónika feljegyzései 1783-ig tartanak, leírásának, befejezésének legkorábbi dátumául tehát az 1784-es esztendő adódik, annál is inkább, mivel a mondában szereplő 1. számú ház számát csak 1784-ben kapta.¹⁽⁸⁶⁾

A monda tehát a XVIII. században már megvolt. Nem hiszem, hogy népmonda volt, ahogy Schwartz Elemér gondolta. A monda egyes motívumai (csúnya, nagy fog, a gyepnek kitétele az erdőbe, a szénégető, az ezüst patkó elvesztése a keresett helyen stb.) a nemzetközi folklórirodalomban ugyan ismertek, a monda még sem található meg a nemzetközi tipológiában.²⁽⁸⁷⁾ Szerintem a monda tanult emberek tudálékos magyarázatának a szüleménye. Erre utal a mondat követő megjegyzés, amelyet Gustav Diem nem közölt: „Nach den Verwüstungen Anno Christi 768–814 unter Kaiser Karl dem Großen und 1039–1056 unter Kaiser Heinrich 3. verlor diese ¹³⁶megtalálható az *Erenburg* mint az *Ödenburg*, pontosabban az *Edenburg* változata. Az *Erenburg* változatra már Joannes Cuspinianus, a neves humanista is felfigyelt, amikor 1514–1526 között Miksa császár (1493–1519), majd I. Ferdinánd király (1526. dec. 16-tól) megbízásából gyakran megfordult Sopronban (Mollay i.m. 70). Az *Ödenburg* változat a kancelláriai (ma azt mondjuk: irodalmi) ejtést követi, az *Edenburg* változat pedig a parasztnyelvjárási ejtést (vö. még *böse/pes* stb.). Az *Edenburg* változat a parasztnyelvi ejtésnek csak egyik lehetséges feljegyzése. A parasztnyelvjárásban ugyanis nemcsak a második magánhangzó tűnik el (*Edenburg/Ödnburg*), hanem kieshet a *d* hang is: helyébe ilyenkor szótaghatár lép jellegzetes, ún. „lököt” hangsúllyal (‘Stoßton’): *E’nburg*. A szótaghatár miatt a név első tagja (*Öden-/Eden-*) továbbra is kétszótagú marad (vö. *Ma’l* a *Madel* ‘leány’ helyett). Ugyanez a jelenség az *r* hangnál is előfordul, ezért találunk forrásainkban az *Erlau* ‘Eger’ mellett *Edlau*, a *Karlbürg* mellett *Kadelburg* változatot, a soproni *Irnfried* dülönév helyett írható *Idnfried*, az eredeti *Durlas* dülönévből így lesz a mai *Dudlesz*. Ha az íródeák ismeri a nyelvjárást, meghallja a szótaghatárt jelölő hangsúlyt és *d*-vel jelöli; ha nem ismeri a nyelvjárást, nem hallja meg a szótaghatárt jelölő hangsúlyt, akkor jön létre az adatolható *Önburg/Enburg* írásváltozat. Az *Erenburg/Ernburg* írásváltozatok esetében az íródeák a hallott hangsúlyból nem eredeti *d*-re, hanem *r*-re következtetett (vö. *Fa’ l* ‘malac’ stb.). Tehát legalább a XV. századig vezethetjük vissza a soproni német nyelvjárásnak egy jelenségét, egyúttal megmagyarázhatunk összetartozó változatokat, ami már forrásaink értelmezése szempontjából sem közömbös.

2. Persze nem igazolható a mondának az az állítása sem, hogy a mai városháza helyén állt három ház közül az első, az említett 1. számú korábban épült volna, mint a várostoronynak az alapja. Igaz ellenben, hogy ez a ház valóban a belváros, pontosabban Sopron vár legrégebb házaihoz tartozott. Igaz az is, hogy nemcsak 1784-ben kezdték innen a házak számozását, hanem innen kezdték a házak összeírását, mint 1379-ben (SoprOkl I/1: 183), ill. az adójegyzékekben és a bordézsmajegyzékekben. Ez összeírások és más adatok alapján 1379-től a mai napig nemcsak a belvárosban, hanem a külvárosban megismerhető minden ház története, tulajdonosai, lakói, vagyonuk, életformájuk, szóval az egész város topográfiája és szociográfiája, sőt adott esetben az 1379 előtti időkre, szerencsés esetben a várossá emelésig (1277) vagy akár még korábbra is vissza lehet következtetni.

Példaképpen idézem a mai városháza helyén állt három ház közül a harmadikat. Ezt 1496. máj. 8-án vette meg a város Nagylucei Fülöp Orbán egri püspök és királyi kincstartó örököseitől, átalakította városházának, ahová a városi tanács 1497. jan. 13-án ünnepélyesen bevonult.³⁽⁸⁸⁾ Erről az 1480-ban elkezdett telekkönyv (*Grundbuch*) első lapján díszes bejegyzés emlékezik meg. Ennek a háznak a tulajdonosait és lakóit 1379-ig visszamenőleg ismerjük. 1379-ben Agendorfer János nemesé, akit 1360–1393-ig ismerünk. Ennek ükapja volt az a Péter soproni várnagy (1250–1278), akit árulása miatt Sopronban Csák Máté nádor lefejeztetett, birtokát, a mai Ágfalvát (magyarul eredetileg *Dág*; németül Agendorf) és nyilván soproni vagyonát elkoboztatta. Fia, Péter 1318 táján Károly Róbert király révén visszakapta a családi vagyont, attól kezdve a család tagjai birtokuk után magyarul a *Dági*, németül az *Agendorf* nevet viselik és mint soproni pátriciusok szerepelnek. Jogos tehát a feltevés, hogy ez a ház már korábban is a soproni ispán, ill. helyettese, a várnagy lakásul szolgált. Ehhez még hozzávehetjük, hogy 1893-ban, a ház (és a másik két ház lebontásakor) itt került elő Sopron római elődjének főterén, azaz fórumán állt ún. kapitóliumi triász (Juno, Jupiter, Minerva) szoborcsoportja. Jogos tehát a feltevés, hogy a ház telke Sopron vár kezdeteikor, azaz a X. században épült be újra, amikor Scarbantia fórumának romjai még megvoltak és építőanyagul szolgálhattak. Scarbantia fórumát különben Gömöri János szép régészeti munkájából (Scarbantia fóruma. Sopron, 1985, 79 lap, különnyomat a Soproni Szemléből) elég jól ismerjük.

1373. A várostorony nemcsak a belváros, ill. az egykori Sopron vár összeírásának volt a kiindulópontja: a várban, ill. a belvárosban, valamint az egykori Sopron faluban, a későbbi külvárosban is a várostorony volt a tájékozódás bázisa, az a fix pont, amelyhez viszonyítottak. Amíg II. József nem vezette be a házak számozását, egy-egy ház meghatározása adás-vételkor, telekkönyvezéskor a két szomszéd megnevezésével történt: először az összeírás iránya szerint távolabbi, ún. felső szomszédot, aztán az ún. alsó szomszédot nevezték meg. A határban egy-egy szántóföldet, szőlőt a dülő nevéen kívül a várostoronyhoz képest távolabbi, majd közelebbi szomszédal határozták meg. Ezért még a középkori soproni határt is rekonstruálni tudjuk dülőivel, művelési ágaival, földrajzi neveivel együtt.

Hatalmas feladat ez. Ehhez hasonló, Sopronhoz hasonló részletességgel a mai Magyarországon máshol nem lehet elvégezni, mert a mai Magyarországon Sopronnak van a leggazdagabb városi levéltára (1162-től!); a korábbi Magyarországon Pozsonynak még gazdagabb a városi levéltára. Sopron helytörténetírásának ez az országos jelentősége. A levéltári forrásokon kívül ehhez jelentős segítséget nyújtanak a régészeti ásatások, amelyekkel ellenőrizni, kiegészíteni tudjuk a levéltári adatokat.

A helytörténetírás feladata a mai napig tart, hiszen, ami ma történik, az holnap már történelem. Az ún. történelem előtti időt is figyelembe véve, ez Sopronban több mint 3000 esztendőszakot jelent. Ennek kutatása a különböző korszakokban más és más nehézségekkel jár. Kb. 1535-től a mai napig terjedő korszak kutatásának a források gazdagságában van a legnagyobb nehézsége. Például 1734–1870-ig minden

egy-egy esztendőből fennmaradt egy-egy hatalmas kötetben egy-egy esztendő telekkönyve, pontosabban vagyonszefeírása. Egyetlen ilyen kötetnek a teljes feldolgozása egyetlen kutatónak több évi munkáját veheti igénybe. Amikor Thirring Gusztáv „Sopron városa a 18. században” című népesedési- és gazdaságtörténeti könyvét (Sopron, 1939) írta, a XVIII. századból, csak statisztikai szempontból is, csupán kilenc ilyen telekkönyvet dolgozott fel, mert a többi feldolgozása az ő megállapítása szerint meghaladta egyetlen ember erejét. Nem lehet kétséges, hogy egyszer mind a 136 kötetet fel kellene dolgozni, hiszen ezekben a kötetekben nemcsak a különböző irányú történettudományi kutatások számára van anyag, hanem még a nyelvész számára is. Házi Jenő 40 esztendő kutatómunka után írta meg két kötetes „Soproni polgárcsaládok 1535–1848” (Bp., 1982) című munkáját. Ő az egyetlen kutató eddig, aki a városi levéltár teljes anyagát 1162–1848-ig áttekintette, átkutatta. Mégis az egyes polgároknál a születés, házasság, halál, ill. a polgárjog megszerzésének adatain túlmenően nem mindig futotta más adatokra, összefüggésekre is. Nem lehet kétséges, hogy a soproni társadalom történetéhez még más adatokra, összefüggésekre is szükség lesz, nem is beszélve arról, hogy nem állhatunk meg 1848-nál, hanem el kell jutnunk a máig.

4. A honfoglalástól 1534-ig terjedő időszak legnagyobb nehézsége a források hézagossága, sőt hiánya. Bár a soproni levéltár ma Magyarország leggazdagabb városi levéltárának tekinthető, mégis (jobban, mint a következő időszaknál) egyéb levéltárak, belföldiek és külföldiek, soproni vonatkozású anyagára fokozottan rászorulunk, hogy a soproni anyag hiányosságait kipótolhassuk. A soproni levéltár anyagából aránylag legjobban még a XV. századra, meg a XVI. század első évtizedeire vagyunk ellátva, de ez az anyag sem egyenletes. Pl. a különböző adójegyzékek csak 1417-től maradtak fenn, nem minden egyes évből: nagyobb hiány van 1469–1486 és 1510–1522 között. A soproni középkor-kutatást Házi Jenő okmánytára (Sopron sz. kir. város története, Sopron, 1921–1943, 13 kötet) alapozta meg, amelynek anyaga nemcsak a nyomtatás, hanem főleg Házi Jenőnek önfeláldozó munkával készített aprólékos név- és tárgymutatója révén vált hozzáférhetővé. A mutatók révén lehet a szórványos adatokat, amelyek egy-egy témára vonatkoznak, összehozni. Házi Jenő 13 kötete lényegében 1526-ig tartalmazza a levéltári anyag legnagyobb részét, egyes esetekben 1541-ig megy el, ezért okmánytárát folytatni kellene, hogy a még kiadatlan anyag, név- és tárgymutatóval ellátva, nemcsak a helytörténetírás, hanem az országos történetírás kutatói számára is hozzáférhetővé váljék. Az ún. leveles anyagon kívül különösen az ún. városi könyvek, azaz kódexek fontosak. Ezekből 5 még kiadatlan: 1. Bírói ítéletkönyv (*Gerichtsbuch* 1427–1531); 2. Telekkönyv (*Grundbuch* 1480–1553); 3. Feljegyzési könyv (*Gedenkbuch* 1492–1543); 4. Polgárkönyv (*Burgerbuechl und ächtbuechl* 1476–1548), 5. Papi könyv (*Priesterbuch* 1492–1580). Ezek összesen 1250, részben vagy egészben teleírt [138](#)lapot tesznek ki. Méltán írta Házi Jenő: „Mindazok, akik Sopron város XV. és XVI. századi történetével foglalkoznak, most és a jövőben bármely szempontból, e kódexek gondos áttanulmányozását nem nélkülözhetik!” (SoprOkI. II/6: V). Magam közel 60 esztendeje foglalkozom Sopron középkori történetével, különös tekintettel helyrajzára, házaira, családjaira: kénytelen voltam magamnak elkészíteni e kódexek név- és tárgymutatóját, hiszen egy-egy téma kidolgozásához nem lehetett újra és újra mind az öt kódexet teljes egészében átnézni: ez sziszifuszi, ugyanakkor nagyon terméketlen munka lett volna! E kódexek minden kutató számára akkor lehetnek hasznosan hozzáférhetőek, ha név- és tárgymutatóval, szójegyzékkel és bevezetéssel ellátva nyomtatásban adjuk ki őket.

(Ilyen városi könyvek természetesen a további időkre nézve is vannak, pl. a második Bírói ítéletkönyv [1533–1565], a *Geschäftsbuch* [1535–1551] stb. Megfelelő mutatók híján ezek is nagyon nehezen használhatóak.)

5. A XIV. századra az okleveleken kívül fontos forrásunk az 1379. évi házösszeírás: az adózó házakat sorolja fel a teleknagyság megadásával, tehát hiányoznak belőle a templomok, kápolnák, az Ikva-hídi

ispotály, a városplébánia, a papi javadalmak házai. Az összeírás értelmezése ezért nagy nehézségekbe ütközik, annál is inkább, mert a legközelebbi összeírás csak 1417-ből való. Ennek a közel 40 esztendőnek áthidalása csak az egyes házak történetével, ez meg a háztulajdonos családok történetével, ez meg a várostörténet ismeretével lehetséges. Könnyebbséget jelent viszont, hogy az összeírás már 1379-ben is ugyanabban a sorrendben történt, mint a későbbi években. A későbbi évek összeírásai sorrendjét a házak történetéből, tulajdonosainak, lakóinak történetéből pontosan ismerjük. Ennek ismeretében néhány házat már sikerült az 1379. évekkel azonosítani. Ezek szerint az összeírás a várostoronynál, azaz Előkapunál, éppen annál a háznál kezdődött, amelyet a bevezetőben említett XVIII. századi monda Sopron legrégebbi házának tartott. Innen indult a belvárosi házak ún. külső köre: ezek a háztelkek, részben a házak is az 1340-ben már elkészült háromszoros városfalra támaszkodtak. Megvolt már a mai városháza helyén állt három nagyobb ház. E házak soránál jóval beljebb három kisebb ház következett, amelyről az előttük levő teret (itt volt a középkorban a zöldséges piac, a *fragnermarkt*) a mai Városház utca megnyitásáig (1948) Háromházérnek (*Dreihäuserplatz*) nevezték. A teret 1379-ben is az előbbi három kis háznál éppen négyszer nagyobb ház (ma: Szt. György u. 1.) zárta le. 1784-ben az eddig említett házak az 1–3., 4–6., ill. 7. számot kapták. A 6. számú ház (1497-től városháza) déli, azaz a zöldséges piacra néző oldalának támaszkodott a városi tömlőc (*vachhaus*): első adatunk ugyan 1427-ből való róla, amikor vályogfalát javítják, de 1379-ben bizonyára már megvolt. Tapasztalható ugyanis, hogy Sopronban egy-egy új elnevezés a keletkezése, feltűnése után általában két nemzedéknyi szájhagyományozás után jelenik meg írott forrásainkban. Ennek a szempontnak az ismerete is segít a középkori városkép rekonstrukciójában.

Az egyhajós gótikus Szt. György-kápolna (oldalkápolnái csak 1685-ben készültek!) 1379-ben még nem létezett: ekkor még Schmuckenfennig János kereskedő háza állt ezen a helyen. Házi Jenő egyháztörténetében (Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939, 214) csak arról ír, hogy a Szt. György kápolna 1398-ig nagyrészt Schmuckenfennig János költségén épült, aki így váltotta meg fogadalmi zárandoklatát. Pedig ismerjük ennek a fogadalomnak indítékát is: 1412-ből értesülünk Zsigmond király egy okleveléből, hogy Schmuckenfennig és négy soproni társa, mind nemesek, Undi Mihály és Wolfart undi nemeseket 1391-ben undi házukban megtámadták, foglyul ejtették és megölték (I/2: 57). Viszont az undi nemesek szintén elfogott embereinek 1392. évi vallomása szerint az undi nemesek embereikkel soproni kereskedőket is kiraboltak, ezért a soproniak felakasztották őket (II/1: 4–7). E jegyzőkönyvek nyilván azért jöttek létre, mert akkor már folyamatban volt az undi nemesek rokonságának elégtételi követelése, amelynek teljesítése még 1412-ben is tartott. Schmuckenfennig Jánosnak 1392-ben kellett fogadalmat tennie: nehezen gyógyuló nagy sebe miatt váltotta meg fogadalmi zárandoklatát a 139Szt. György-kápolna építésére szánt adományával, közte házának felajánlásával is. A kápolna 1393–1398 között fel is épült és lám, két nemzedéknyi idő elteltével, 1453-ban meg is jelenik forrásainkban az utcanév: *in Sand Jörgen gassen* (I/4: 31).

A Szt. György-kápolna megépülése előtt, tehát 1379-ben is, ez az utca volt a „Felső utca” (1478: *in der Obere gassen* SSz. 1960, 332). Itt volt a mai Szt. György utca 17. sz. ház helyén a belvárosi fürdő (*padstuben*): 1427-ben „volt” fürdőnek (*die alt padstuben* II/2: 365) nevezik, lehetséges tehát, hogy már 1379-ben is az volt, vagy legalább is hamarosan az lett. Természetesen már megvolt a Hátsó kapu (első adat 1394-ből II/1: 9) és a mai Caesar-ház helyén már állt az ausztriai Mödlingből származó Keresztély kereskedő háza. A mai Orsolya teret akkor Sópiaznak (1428: *Salczmarkt* II/1: 45) nevezték: itt írták össze a nagy jövőre hivatott Kanizsai család második nemzedékéhez tartozó Kanizsai István zágrábi püspök (1356–1379) hálát, a heiligenkreuzi ciszterciek egykori (1208-tól!) sóházát, amelyről a tér a nevét kapta. Még beépítetlen volt a mai Lábas-ház telke, úgyhogy a tér közepén elég hely maradt a 14 városi hússzék felépítésére (első adat 1434-ből). A Fegyvertár utcát és a Templom utcát akkor Mészárosok utcájának

nevezték, mivel itt lakott a legtöbb mészáros: a külső kör házainak során így érkezett vissza az összeírás a Fő térre (1404: *Placz* II/2: 296), ill. az Előkapuhoz. Itt a mai Storno-ház telke 1379-ben még nem volt beépítve.

Az összeírás aztán a Szt. György utca belső házsorával folytatódott egészen a Sópiacig, majd összeírták a Zsidók utcája (első adat 1379-ből I/1: 180; 1440-től a mai napig Új utca) zsidó és keresztény házait, aztán folytatták a Mészárosok utcája belső házsorával egészen a Fő térig. A Mészárosok utcája külső és belső házsorának Főtéri torkolatában épült az 1278-tól már igazolható soproni ferencesek temploma és kolostora: utóbbiról a vele szemben fekvő házakat mind gyakrabban mint a „kolostorral szembeni” (*gegen dem kloster vber*) házaknak nevezték. Ez az eredete a mai Kolostor utcanévnek.

Az 1379. évi házösszeírás belvárosi részének feloldását még a 3. lapon található bejegyzések is lehetővé teszik. Házi Jenő ezekről 1921-ben írta: „E két oszlop margóján a XVI. század közepéről származó, tollgyakorlatnak tekinthető szavak és nevek olvashatók különösebb értelem nélkül” (I/1: 184, 2. jegyzet). Ma már tudjuk, hogy e lapszéli jegyzetek egyes házak mellett ezek 1525. évi tulajdonosait nevezik meg. 1525-ben tehát tudták azonosítani az 1379. évi házösszeírás házait, azaz a háztelkek 1525-ben azonosak voltak az 1379. évekkel. Csekély kivételtől eltekintve, a mai belvárosi telkek is azonosíthatók a középkoriakkal, ma legfeljebb egyetlen nagy ház áll két középkori telken.

Nehezebb a helyzet a külvárosnál, mert 1379-ben a külváros még nem épült be annyira, mint, mondjuk 1525-ben. Itt a házak sorrendjében készült adó-, és gabonadézmajegyzékből visszafelé következtetve lehet majd a telkeket megállapítani. Pl. tudjuk, hogy a Szt. Mihály u. 2. sz. ház (az 1360-as évek előtt itt volt a városplebánia!) után következő 4. és 6. sz. telek az egész középkorban beépítetlen volt, sőt a 6. számú még 1784-ben is az volt (SSz. 1989, 23). A 8. számú ház helyén viszont már az 1300-as évektől állt a plébániai latiniskola, 1379-ben is itt lakott az iskolamester (*schulmaister* I/1: 187). Az ilyen eseteket aprólékos család- és háztörténeti kutatások nélkül nem lehet kideríteni.

Már a belvárosi Szt. György utca nevének magyarázatánál láttuk, milyen tanulságok vonhatók le a névmagyarázatokból. A mai Kis-Várkerület a középkorban, 1379-ben is Kovácsok utcája (1400: *in der Smydgassen* II/1: 145), holott itt, azaz Ikváig terjedő ún. külső belvárosban ekkor kovácsok nem laktak: az elnevezés tehát egy még régebbi, nyilván a várossáemelés (1277) előtti magyar állapot emléke, amelyet a németesség megőrzött. A Rózsa utca nevééről a Soproni Szemlében olvashattak (1992, 231–244; 1993, 19–30.).

A névmagyarázat szükségessége még fokozottabban áll, ha Sopron határát, a dűlőket és az erdőségeket akarjuk rekonstruálni. A régi dűlőnevek az utóbbi négy évtized mezőgazdaságának átalakításával és átalakulásával már-már feledésbe merülnek. Szerencsére a Heimler Károly szerkesztette „Sopron topográfiaja” (Sopron, 1936) című munka melléklete térképen is rögzítette őket. Többségük a középkorban, sőt 1379-ben is megvolt. Ma már nincsen meg a Galgenbühl 140(’akasztófadomb’, első adat 1436-ból II/3: 57), valószínűleg a későbbi *Gerichtsäcker* dűlőnév (1524: *gricht* ’vesztőhely’ II/5: 424) váltotta fel. A dűlőnevek változása még az említett XVIII–XIX. századi telekkönyvekben is megfigyelhető. A dűlőnevek változásának is megvan a helytörténeti tanulsága.

6. Az írott helytörténeti források értelmezésénél nagy segítségünkre van a műemlékvédelem és a régészet. A műemlékvédelmi helyreállítások során az utókor által megváltoztatott, átépített templomok, házak, eredeti alakjukat nyerik vissza, ami jól egészíti ki az írott forrásokból nyerhető képet. Elég, ha itt hivatkozom pl. az Új utca 16. sz. polgári házra, a két zsinagógára, a külváros helyreállított papi és parasztházaira, a Szt.

Mihály-plébániatemplom még most is folyó helyreállítási munkálataira stb. A régészeti ásatások földbe került emlékeket hoznak felszínre és nélkülözhetetlenek az 1379 előtti, különösen pedig az 1277 előtti időkre, amikor a gyéren fennmaradt írott forrásokból nagyon nehezen vagy egyáltalán nem lehet megbízható megállapításokat tenni. Leginkább ismertek a városfalra vonatkozó ásatások eredményei: legalul I–III. századi római település, az erre ráépült monumentális későrómai városfal, majd ennek jó fenntartású maradványaira és törmelékhalmaira épült favázas, vörösre kiégett sánc bontakozott ki, legfelül pedig a középkori hármastoronyrendszer belső és középső várfala” (Nováki Gyula–Sándorffi György: SSz. 1987, 42). „Ezzel beigazolódott az a már korábban elhangzott feltevés, hogy a X. század vége és 1277 között a Sopronban működött ispánság vára a Belvárosban volt, még pedig vörös sánccal körülvéve” (i.h. 43). Ennek a vörös sáncnak problémáira a Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottságának Iparrégészeti Munkabizottsága 1986. nov. 10–11-ig Sopronban rendezett konferenciát, amelynek előadásai a Soproni Szemle 1987. és 1988. évfolyamában jelentek meg. A konferencia 18 előadása az égetett vörös sánc keletkezése tekintetében nem jutott egyöntetű eredményhez, csak Márton Péter és Gömöri János archeomágneses mérések alapján következtettek arra, hogy a vörös sánc kiégetése, azaz befejezése a 960–1170 közötti évekre esik (i.h. 161). Régészeink még számos középkori ház alapjait tárták fel, ezeknek az ásatásoknak eredményeiből azonban sajnos keveset publikáltak.

Végül a régészet nélkül nem lehet meg Sopron római elődjének, Scarbantia-nak, az ezt megelőző kelta, ill. illír stb. településeknek a kutatása. Erre csak utalok.

7. Mintegy négy évtizede az országos történet, a helytörténet kutatása is új indításokat kapott a történeti néprajztól. A MTA Néprajzi Kutató Csoportja, 1971 óta a MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának Kézművesipar-történeti Munkabizottsága fogta össze a céhes és a céhen kívüli mesterségek kutatását és kutatóit. Sopronban elsősorban Domonkos Ottó művelte és műveli ezt a történeti néprajzot, nemcsak muzeológusként, hanem publikációiban is. Erről nemcsak a Soproni Múzeumban most is látható és általa rendezett kitűnő néprajzi kiállítás tanúskodik, hanem a soproni gombkötőkről, kékfestőkről, mézeskalácsosokról stb. írt tanulmányai is. Soproni és nem soproni előtanulmányok után az ő főszerkesztésében így jelent meg 1991-ben a nyolckötetesre tervezett Magyar Néprajz harmadik köteteként a 823 lapnyi „Kézművesség” című munka, benne számos soproni vonatkozással. A kötet a XIV. századtól, lényegében azonban a XVII. századtól tárgyalja több mint 50 mesterség magyarországi történetét, kiterve a munkafolyamatokra is. A kitűnő kötetből, éppen soproni szempontból is, csak a könyvkötőket hiányolom. A kötetből helytörténetírásunk indítást kaphat a tárgyalt mesterségek középkori soproni előzményeinek kidolgozására. Ami a könyvkötőket illeti, például Friedrich Károly éppen 1991-ben ismertette két soproni könyvkötő mesternek az evangélikus gyülekezet gyűjteményében látható 1668. évi remekművét, 36, folió nagyságú, fatáblás disznóbőr-kötését (SSz. 1991, 124); Koncz Pál pedig ugyanakkor Schrabbs Mihály soproni könyvkötőnek Pannonhalmán található 1791. évi, poncolással és laparanyozással díszített metszésű kötését (i.h. 229).

8. Előadásom címében két kérdést tettem fel: „Helytörténetírás: minek? kinek?” A „minek?” arra vonatkozott: érdemes-e, kell-e ezeket a helyi értékeket feltárni? Láthattuk, hogy ezek a kutatások, amelyekből én itt csak csemegéztem, országos szempontból tanulságosak. Ha még helyi érdeklődést is keltenek, akkor érdemes, kell őket folytatni.

Kinek a számára? Önöknek!

A soproni szabadkőműves páholy mennyezete (festette Storno Ferenc 1915)

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

141 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Berényi Zsuzsa: Storno Ferenc és a szabadkőművesség

Berényi Zsuzsa: Storno Ferenc és a szabadkőművesség

A szabadkőművesség nemes céljaival: az emberiség szolgálatával, a haza és haladás lobogójának

hordozásával mindig vonzotta a legkiválóbbakat. A szertartások művészi szépségét az erre legfogékonyabbak tudták legjobban értékelni. Ezért sok művész csatlakozott a szabadkőművességhez. A magyar szabadkőművesek méltán voltak büszkék arra, hogy számos művész volt – mint ők mondták – „a testvérük”.

A közös célokon belül minden szabadkőműves páholynak megvolt a sajátos munkaterve, jellegzetes arculata. A soproni „Széchenyi”-páholly különleges helyet foglalt el a magyar szabadkőművességben. Sajátosságait földrajzi helyzete, határszéli fekvése határozta meg. Alakulásakor, 1869-ben sok osztrák és német volt a tagok között. Így általában a német nyelvet használták. Sopron városa már a korai középkorban polgárosodott. Ez a polgárosodás rányomta bélyegét a páholy életére is. A tagok a város vezető polgárai: orvosok, tanárok, lelkészek, jogászok voltak. Az értelmiségi légkör jellemezte a páholy hangulatát. Sokan léptek be az Evangélikus Líceum és a Szeminárium tanárai közül a páholytagok sorába. A várossal együtt, nem kis mértékben a páholy hatására, magyarosodott maga a szabadkőművesség is. 1901-ben a magyar érzés hangsúlyozására vette fel a páholy a „Széchenyi” nevet az addigi „Testvérülés”, s a még előbbi „Verbrüderung” helyett.

Komolyságukra, őszinteségükre jellemző, hogy bár már 1902-ben felvetődött az új, saját páholyház építésének gondolata, mégis csak 1907-ben került sor annak megvalósítására. A múlt században pedig még fel sem vetették a páholyház építését a harmincnál is több évi fennállásuk során. Addig fontosabb kérdések kötötték le a páholy erejét: az ország első ingyenes közkönyvtárának létesítése és fenntartása, a Rabsegélyező Egylet működtetése, az Anya- és Csecsemővédő Egylet, a Gyermekkert, a számos kulturális alapítvány és a többi közhasznú létesítményük megalapítása és gondozása. Addig is az egyik páholytag ingyenesen ajánlotta fel a saját helyiségét a páholy összejöveteleinek megtartására.

A kezdetektől hosszú időn keresztül szabadkőműves-ellenességéről ismert városban a sok szép tett megváltoztatta a lakosság érzelmeit. Megtanulták becsülni a szabadkőműveseket. A páholyház építésében nem-szabadkőműves kívülállók ingyen működtek közre! A páholyház terveit Hajós Alfréd készítette,¹⁽⁸⁹⁾ aki 1908-tól a „Progresszió”-páholly tagja lett. A páholy belső festményeit Storno Ferenc alkotta.

A páholy tevékeny, kellemes légköre vonzotta Storno Ferencet a tagok közé, bár ebben a páholyban nem volt több művésztág. Az Országos Levéltárban, a kiadatlan iratok között fennmaradt a művész felvételéről szóló irat.²⁽⁹⁰⁾ Az 1911. jan. 20-áról keltezett hivatalos értesítés a páholytól a „Magyarországi Symbolikus Nagypáholyának” szól. Eszerint 1911. jan. 20-án a páholyban felolvasták „Storno Ferencz (Született:) Sopron 1851 novbr. 6. (Lakhely:) Sopron (Foglalkozás:) akadémiai festő” felvételi kérvényét.

1911. febr. 17-éről keltezett, ugyancsak a Nagypáholyának szóló levelükben³⁽⁹¹⁾ már „Storno Ferencz február 17. napján” történt felvételéről és a 360. sorszámon való anyakönyvezéséről tudósítják hivatalosan a szabadkőműves főhatóságokat.

¹⁴²A soproni múzeum igazgatója és Askercz Éva művészettörténész jóvoltából rendelkezésemre bocsátották a Storno-gyűjtemény rendezetlen anyagából Storno Ferenc feljegyzéseit erre vonatkozóan, a közlésre adott szíves engedéllyel együtt. A Glücksradkalender 1911. február üres lapjait használta jegyzetként a művész. Zömmel német nyelven írt, sajátos betűivel, néhol magyar szavakkal emlékezik meg felvételéről: „Freitag den 17. wurde ich Logenbruder... Die Einführung war eine sehr würdige und ohne die Märchen die man so oft hört. Es ist ein Bund von Männern, welche alle von Gemeinheit geschützt sein wollen und Menschenliebe pflegen.”

Az 1911-es áprilisi feljegyzés ismét utalást tartalmaz a szabadkőműves páholyra. A páholyban Dr.

Mágóczy-Dietz Sándor, a híres botanikus tartott szép beszédet az Evangélikus Tanárok Országos Egyesülete Kongresszusának alkalmából. Ezért tiszteletére a szabadkőművesek ünnepséget rendeztek.

A levéltári iratokból már kitűnt, hogy az Evangélikus Líceum szabadkőműves tanárai összekapcsolták az Evangélikus Tanárok Országos Egyesülete Kongresszusát a szabadkőművességgel. A Storno-gyűjtemény jóvoltából most tehát további részletek derültek ki erről.

1911. márciusi feljegyzéseiben megjegyzi, hogy március 3-án 140 koronát adott a páholy részére. Néhány páholybeli társának a magasabb fokba történő avatásáról is olvashatunk e bejegyzésében. Tehát megjegyzésre méltónak ítélte ezeket az eseményeket.

Nagy jelentőségű ünnepség részese volt Storno Ferenc. 1911. március 24-én dr. Leszner Rudolf, a páholy főmestere és dr. Rosenfeld Náthán ügyvéd, a páholynek a Nagygyűlésbe küldött, demokratikusan megválasztott képviselője társaságában, a délutáni órákban, Budapestre utazott. Nagyszabású ünnepséget rendeztek annak emlékére, hogy 1886. március 21-én a Magyarországon elterjedt kétféle szabadkőműves társaság egyesült a testvériség jegyében. Éppen 25 évvel ezelőtt történt. A nagy izgalommal várt ünnepség a Podmaniczky utca 45. számú épületben zajlott le, a Nagypáholyházban. Szombaton este 500 szabadkőműves vett rajta részt. Együtt voltak egészen 11 óráig. Jól el is fáradtak.

Vasárnap reggel 9 órakor történt a Nagypáholyházba az ünnepélyes bevonulás. A legrégebbi páholy, a „Széchenyi-Testvérülés” páholy képviselőjében Storno Ferenc lépett be elsőként. A gyönyörű ünnepség nagy hatást gyakorolt a művészre, – mint írja. Szilárd meggyőződése volt, hogy a páholy eszméi a sajátjai.

A külső körülmények is kedvezőek voltak. A Royal Szállodában laktak, a legnagyobb meglepetésükre.

A Széchenyi páholy elhatározta, hogy páholyházat épít. Helyét a Csengery utcában jelölték meg. Keleti nevezetű készíti a terveket, Storno Ferenc a művészi kivitelezést fogja intézni. Egyúttal 100 koronával tüstént hozzájárult az építkezéshez.

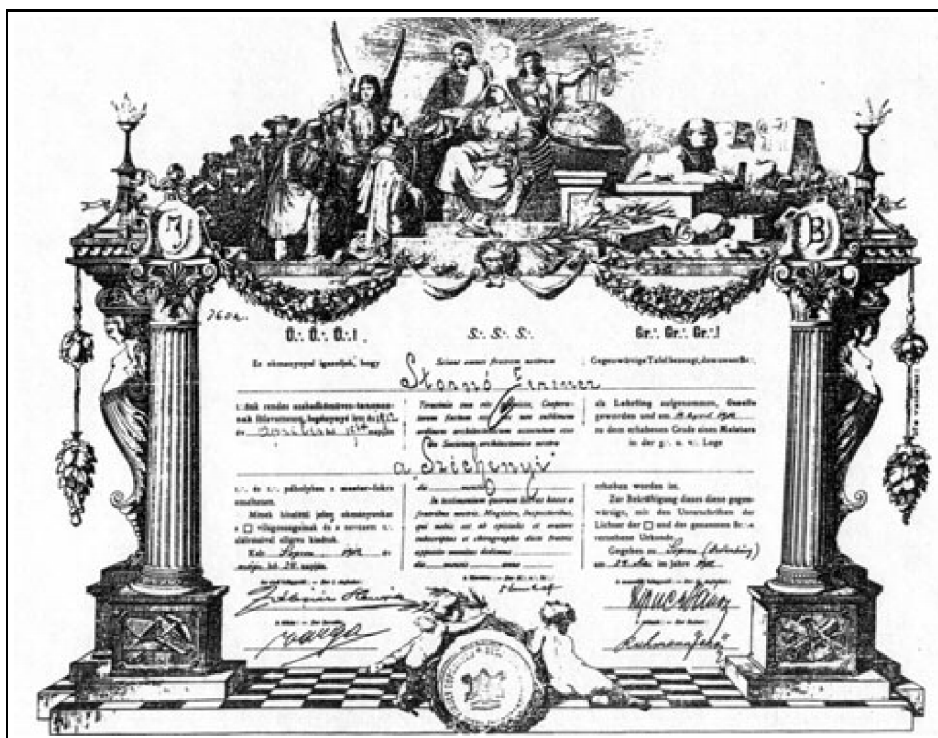
Szokatlan, hogy valaki a páholyát képviselhette még mielőtt a harmadik, ún. „mester” fokba avatták volna. Ez is a művész kivételes megbecsülését jelentette.

A mesterré avatást igazoló díszes okirat a Storno-gyűjteményben található. A magyar, latin és német nyelven kiállított iratot 1912. május 24-én adták ki. A mesterré avatás eszerint április 19-én történt, vagyis a budapesti látogatás után, csaknem egy hónappal az ünnepséget követően.

1914. márc. 21-én a „Széchenyi” páholy főmestere, dr. Leszner Rudolf orvos levelében tájékoztatta a Nagypáholy egyik irányítóját, a főszónokot, dr. Csukássy Jenőt a páholyház építésének előrehaladásáról.⁴⁽⁹²⁾ Ebben a név megjelölése nélkül tett említést Storno Ferenc közreműködéséről:

„Érd(emes) T(est)v(ér)!

Páholyház építésünk állását tudakoló becses leveledre következőkben van szerencsém válaszolni.

A háztelek ki van fizetve (6000 K) és a páholy nevére telekkönyvezve. A páholyház tervét Hajós Alfréd tv., budapesti műépítész készítette, a részletterveket e hétre ígérte, hogy személyesen meghozza s hogy egyszermind az építő vállalkozóval kötendő szerződésnél [144](#) segítségünkre legyen. Az építést, amint ez megvan, meg is kezdjük. A téglagyáros kedvezményes árakon ígérte a téglá szállítását. Az építővállalkozóban is, úgy látszik, megbízhatunk.

Pénzalapunk e vállalkozásunkhoz van. Nagypáholytól várható 15 000 K-án kívül mintegy 25 000 K, nagyobbára értékpapírban, összesen elégséges, hogy páholyházunkat fölépítsük. Az építkezés költségei valamivel 40 000 K-án alul maradnak. A páholy berendezéséhez külön gyűjtünk magunk között. Meg lesz az is.

Hogy értékpapírjaink áremelkedését bevárhatunk, kérjük a Nagypáholy, vagyis a Hetes Bizottság jóakarató hozzájárulását építkezésünkhöz minél előbb nekünk kiutaltatni. De kérjük azt is, hogy legalább tízezer koronával segítsetek bennünket vállalkozásunkban. A kiutalás legegyszerűbben történhetik a Pesti Kereskedelmi Bank útján, melynek soproni fiókjánál van is már egy kis pénzünk.

Biztosan hisszük, hogy folyó év október havában bevonulhatunk az új házba és fölavathatjuk szentélyünket.

Megjegyzem még, hogy egy festőművész tv.:ünk ígéretét bírjuk, hogy a szentély kifestését ő fogja végezni. Páholyunk erősbödését is bizton várhatjuk építkezésünktől.

Tavali 5 000 K segélyre vonatkozólag megjegyzem, hogy ezt a telek kifizetésére fordítottuk.

Én azt hiszem, biztosra vehetjük, hogy páholyházunk az őszre meglesz, miután mindnyájan lelkesedünk érte

s miután a Nagypáholy és a Hetes Bizottság támogatására számíthatunk.

Magamat szíves jóindulatodba ajánlva, kegyes támogatásodat is kikérve, testvéri üdvözlettel tisztelő híved

Dr. Leszner Rudolf”⁵⁽⁹³⁾

A név elhallgatása indokolt volt. Bár, mint hallottuk, Sopronban megszűnt a szabadkőműves-ellenes hangulat, de az ország többi részén még élt az ellenszenv.

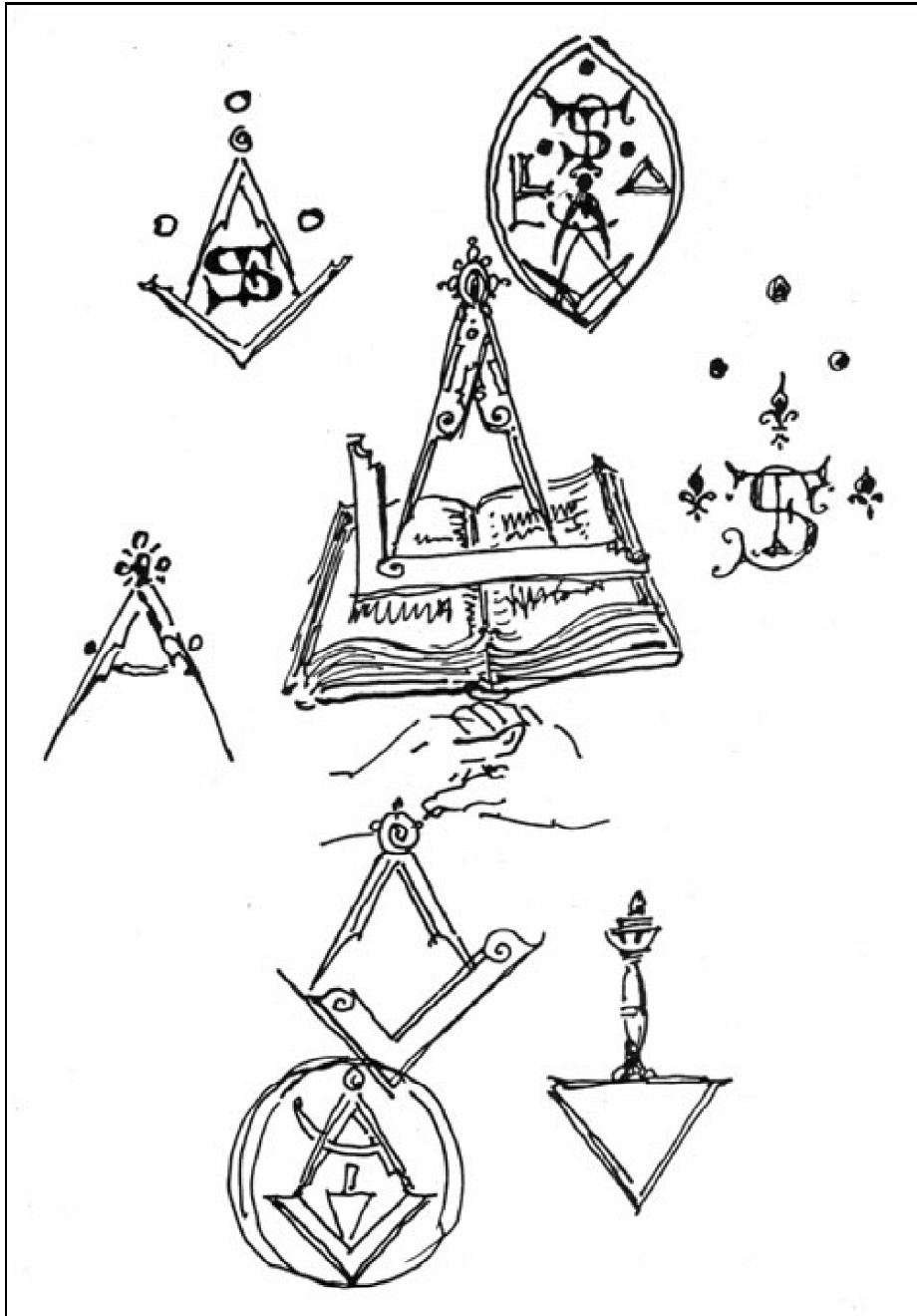
Az 1915 februárjában készült jegyzetekben nyomon követhetjük a páholyház festésének megkezdését: „Montag den 8 angefangen den Plafond für Loge zu zeichnen. Mittwoch angefangen zu malen.”

„Samstag den 20. Skizze eingereicht für den Plafond, der Széchenyi L. bei Dr. Leszner...”

Legközelebb csak egy félév elmúltával említi a művét: ebből kitűnik, hogy az állványzatot augusztus 3-án bontották le a páholy termében. A művész nagyon meg volt elégedve a szép benyomást keltő mennyezeti festményével. Érezte, hogy nagy munkát végzett, alig hitte, hogy elkészült. Igaz, hogy négy igen szorgalmas ember segített a munkában, de nagyon gyorsan elkészült. Mindössze tíz hétig tartott. A rajzok terveit elkérte a páholy levéltára. Nyugodtan adta oda ezeket a kartonokat, mert tudta, hogy ott jól megőrzik és hosszú időre biztonságban vannak. Jegyzeteiből az egyik segéd-festő nevét is megismerhetjük: Sterbenz Károly volt. Az ornamentikáért és az anyagért 1500 koronát kapott.⁶⁽⁹⁴⁾ Storno Ferenc ingyen végezte a munkát, de örömmel töltötte el, mert hitte, hogy művét meg fogják becsülni és tiszteletben fogják tartani. Összehasonlítja a templomi munkákkal. A szabadkőművesek talán hálásabbak lesznek, mint a templomi munkákért az egyház volt.

Az 1915. évi szeptemberi feljegyzés ezt igazolja. A páholy termének mennyezete és a falak festése majdnem készen van – írja. Nagyon jól sikerült, és nagyon meg vannak elégedve. Valóban jó benyomást kelt.

A jegyzetkből megtudhatjuk, hogy aug. 26-án Maurer szabadkőműves festőművész látogatta meg Stornót a feleségével. Üdvözletet hozott a bécsi Képzőművészeti Akadémia professzorától, Precepkovtól.

1453. Storno Ferenc szabadkőműves rajzai

146A páhollyal kapcsolatosan minden bejegyzése az örömét tükrözi. Írja, hogy a páholy igen elégedett a mennyezeti festéssel, általános tetszést aratott a műve. Emlékeztetőül feljegyezte a páholyház gondnokának nevét és címét: Dr. Stern János. Ferencz Ferdinánd utca 23. (Színház utca).

A szépen sikerült festményt sokszorosították. Feljegyezte a művész, hogy jól sikerült a páholy mennyezeti festményéről készült sokszorosítási próbanyomat. Boldogan írja, hogy biztos, ezért a munkáért elismerést

és hálát kap, bár fáradságáért sem hasznot, sem köszönetet nem vár. Olyan szép estét töltött a páholyban, amelyet még álmában is csak ritkán él át. A páholy elismerő és előkelő viselkedését dicséri. Kedvesen fogadták, éppen akkor, amikor belépett, hogy megnézze a mennyezetet.

1916 szeptemberében maga a nagymester, dr. Bókay Árpád is megtekintette a páholyt. Több úr kíséretében Budapestről látogattak el Sopronba. A művészt felkeresték a lakásán, műtermében. Megtekintették a soproni páholy újonnan kifestett termét. Nagyon tetszett a festmény a látogatóknak is, és szép ünnepség keretében néhány beszédben említették dicsőően a művészi alkotást.

A soproniak meglepetésére a Royal kávéházba mentek, ahol feltűnést keltett, hogy ennyi testvér nyilvánosan mutatkozik.

Ez is arra vall, hogy Sopronban „lehetett” nyilvánosan mutatkozni, a hangulat nem volt ellenséges a szabadkőművesekkel szemben.

A titkosságot szolgálta, hogy Storno Ferenc nem engedélyezte még a szabadkőműves belső terjesztésű lap⁷⁽⁹⁵⁾ számára sem azt, hogy a nevét felsorolja a tagok között. A páholy titkára ezért ír elkésett levelet a Nagypáholy háznagyához, Wilczek Gusztávhoz:⁸⁽⁹⁶⁾

„Kedves Wilczek tv.:!

Utolsó levelében kifejezett kívánságának eleget tettem, amennyiben a házépítésre vonatkozólag megírtam azt, amit a rendelkezésemre álló időben megírnom lehetett és amit megírni jónak találtam. Vajjon helyes-e, az más kérdés, már t.i. az Önök szempontjából.

Ha a levelem vételekor nem jelent volna még meg a Kelet, kérném intézkedni, hogy a Storno tv.: neve mellett tv.: elhagyassék, ez az ő kívánsága; mert attól tart, hogy ez, megtudván testvéri voltát a soproni közönség, sokat árthatna neki. Meg kell jegyeznem, hogy én óvatos *akartam lenni* s megkérdeztem, odatehető-e a neve mellé a „tv.:”, ő azonban Salzburgban volt akkor, így elkövettem azt a hibát, amelyet most jóvá kell tenni ha lehet, ha pedig ez nem történhetik már a legközelebbi számban demintálni kell tv.:i voltát.

Tegnap beszéltem Storno tv.: -el, aki a Nagypáholy rendelkezésére bocsát 10 drb aquarellt azzal a célzattal, hogy ezeket a képeket a Nagypáholy értékesítse és az összeget *Kőművesfalvára*⁹⁽⁹⁷⁾ fordítsa. A keretekre kiadott összeg, azaz készkiadás megtérítését kívánja. Lelkemre kötötte, hogy kérjem meg, kdv.: tv.:, hogy hozzáértő tv.: rendezze az eladást, esetleg a kiállítást. A képeket ma fogja hozzám küldeni s én azonnal továbbítani fogom őket.

Szíves tv.: -i üdvözlettel

Sopron, 1916. március 16.

Ráczy¹⁰⁽⁹⁸⁾

A titkár levelében említett kereteket a páholy készítette el, tehát erre Storno Ferencnek nem volt kiadása. A páholy nyilván nem kérte vissza a keretekért járó pénzt, így a teljes összeg **147** Kőművesfalva céljait szolgálhatta. Erről az Országos Levéltárban őrzött 1916. márc. 28-áról keltezett levélből értesülhetünk:¹¹⁽⁹⁹⁾

„Széchenyi t.s.t.[12\(100\)](#) szks. páholy Sopronban.

Magyarország Symb. Nagypáholya

Budapest

Igen érd.: Nagymester tv.:!

Storno tv.: festőművészek a Nagypáholy jótékony céljaira adományozott képeihez megfelelő kereteket készítettünk (ára 51 K.), úgy küldve azokat célja helyére. Van szerencsém azt a Nagypáholy tudomására hozni, azon reményben, hogy a képekkel együtt sértetlenül érkeztek b. kezeihez.

Maradtam kiváló tisztelettel

Sopron, 1916. III. 28.

Steiner György

Dr. Leszner Rudolf

titkár[14\(101\)](#)

fm.”[13\(102\)](#)

Míthogy több irat nem tesz említést a képekről, feltehető, hogy az ügy kedvezően elintéződött.

Storno Ferenc díjtalanul végezte a páholyház kifestését, de az anyagokra a kiadások mégis tekintélyes összeget tettek ki.[15\(103\)](#) A segédnek 1600 Koronát kellett kifizetni.

1915. máj. 14-én némi szabadkozással írják a Nagymesternek, hogy a háború ellenére folytatják a páholyház építését, mert most ér rá a művész a díjtalan munkára.[16\(104\)](#)

1917-re készült el a gyönyörű festmény a mennyezeten. Steiner György titkár a következőképpen magyarázza az értelmét egy külön erre a célra készült szép, színes kiadványban, amely eddig csak a levéltárban rejtőzött.[17\(105\)](#)

„A SOPRON KEL.:ÉN DOLGOZÓ SZÉCHENYI SZKS.: PÁHOLY MENNYEZETÉNEK LEÍRÁSA

A mennyezet a szertartásokban található előírás és a gyakorlat, valamint a szokás alapján az égboltozatot ábrázolja. Mennyezet gyanánt leginkább a csillagos égboltozatot használják, azaz tisztán csak a csillagok töltik be a felületét, hogy STORNO FERENCZ művész tv.:ünk ezen az alapon tökéletesebbet nyújtott, az művészi érzékére, igazi szk.: gondolkodására vall és azt bizonyítja, hogy a szk.:i eszmék nála termékeny talajra találtak.

A mennyezet közepén a *lángoló csillag* van, a jó szellemnek kaldeus jele = hexagram *Oromaces*. A hexagram azért talált helyet a régi szk.:ségben, mert két háromszög egyesítése, habár inkább a symbolum tekintetében fontosabb pentagram elváltoztatásának tekinthető. Az oromaces szó a parsismusból származik. Ez a régi perzsák közlése szerint a gebrák vallása (t.i. a gebra törzs is perzsa eredetű). Prófétájuk Zarathustra volt (görögül: Zoroaster). Ezen vallás alapja a dualizmus, az a jó és rossz világ kormányzása. Ormuzd, a jó isten és Ahriman, a gonosz [148](#) megtestesülése küzdenek a hatalomért. 12 000 év múlva fog a jó szellem győzni. Erkölcsi törvényeik alapja e hármas fogalom: a jó gondolat, a jó szó és a jó cselekedet. A

görögök Ormuzdot, akit Oromaces-nek vagy Oromasches-nek is neveztek, a perzsák legfőbb istenségének ismerték, mint aki a jónak a legtisztább világosságából keletkezett megteremtője és a világ alkotója. A zend nyelvben Ahura Mazda néven szerepel. Melléknevei még Szpenta Maunjusz (a termékenyítő szellem) és Szeviszta (a leghasznosabb). Egyéniségének megismerésére a parsismus szent írása a zendavesta a leghitelesebb forrás. Ebben is ő az életet adó legszentebb főlény, aki a napot, holdat, csillagokat, földet stb. teremtette. Ő mindentudó és a jónak védelmezője. Ellenfele Ahrimen, a zend nyelvben Anro Maunjusz. (Sokan azon a nézeten vannak, hogy az Ahriman szóból származik a magyar „ármány” szó).¹⁸⁽¹⁰⁶⁾

Hogy ezen ősrégi pogány hit miként talált helyet a szk.-ségben, ennek kikutatására a vallástörténelemmel kellene behatóan foglalkozni. Itt csak annyit említek meg, hogy a zoroastertan az Anderson-féle alkotmány¹⁹⁽¹⁰⁷⁾ 1738-i kiadásában olvasható legelőször és világosan reá mutat szk.: elődeink gondolkodás módjára, szokásaira. Mi modern szk.-ek a világosságnak, a jó fogalmának symbolumát lássuk benne, melyekre munkáinkon szükségünk van.

A csillagban a szépség, az erő és a bölcsesség nyert megszemélyesítést, és pedig egy nő, egy meglelt férfi és egy agg alakjában. A rajtuk levő szalagok, melyeket virágok tartanak össze, a tv.:i láncot jelképezik. Az alakcsoport körül ismét hexagram látható. Ezt pedig az állatkörzodiacus veszi körül. A miként tudva van, ezen astronomiai csillagképek mindig egy nagyobb számú csillagcsoportot foglalnak magukba, tehát az állatkör alkalmazásával az egész csillagrendszer felhasználása kifejezésre jut. A zodiacus az ekliptika mindkét oldalán levő öv, amelyen belül a Nap, a Hold és a többi bolygó mozog.

Az állatkör részei: kos, bika, ikrek, rák, az oroszlán és arató szűz; mérleg után olló (skorpió), nyilas és bak, kanna halakkal. Mivel a mennyezet téglalakú, hat-hat csillagkép közt üres tér maradt, ahol a művész tv.:ünk díszítésül a téli és nyári napfordulatot-*napéjegyenlőséget* alkalmazta. Napfordulat — — solstitium az ekliptikának 180 foknyi távolságban fekvő két pontja. Az egyenlítőől északra fekvő a rákcsoport kiinduló pontja, az a nyári napfordulat — — solstitium sestivum, mert a napnak az ezen csillagcsoporton át vett útja az északi földgömb astronomiai nyarának kezdetét jelenti. A déli ellenben a bakcsoport kezdőpontja és ez a téli napfordulat — — solstitium hibernum, mert a nap az astronomiai tél kezdetén ezen csillagcsoportban áll.

A hexagram és a zodiacus közti térben látható a *hold* négy változásában, egy *alakulóban levő* és egy *kihalt világtest*. Mivel a nap és a hold a szk.-ségben a három kis világosság közé tartozik, a mennyezetten való elhelyezésük sikerült gondolatnak mondható. Végül a négy sarokban stilizált akácágak nyúlnak a magasba, melyek levelei és virágai igazán művészi módon tetőzik be a festmény harmóniáját.

Csillagokkal a szentély falai vannak borítva, ezek adják a szükséges keretet, hogy a mennyezet szépsége érvényre jusson és a falakon nőtt fel az akácok törzse, hogy ágaik, leveleik és virágaik a mennyezet négy sarkát kitöltsék.

Kedves ttv.:, pillantástokat a mennyezetre irányítva, minden részében symbolumot találtok, melyek mindig bő alkalmat adnak magatokat a k.:m.:²⁰⁽¹⁰⁸⁾ben tökéletesíteni és az utat is kijelölik, hogyan végezze a szk.: kötelességét. Művész tv.:ünk pedig azáltal, hogy szk.: gondolkodását és lelkét oly gyönyörűen érvényre juttatta ecsetével, kincset adott át nekünk, melynek híre csakhamar eljut a világot átölelő tv.:i lánc minden részébe. Úgy legyen!

Sopron, 1917 őszén

Steiner György

m. kir. postafőtiszt, titkár.”

149 Nem sokáig örülhettek a szabadkőművesek a gyönyörű mennyezeti képnek. 1920-ban a Magyar Országos Véderő Egylet fasiszta szervezete megkaparintotta a páholy névjegyzékét és hajtóvadászatot indított a szabadkőművesek ellen. Többen börtönbe kerültek. A szabadkőművességet betiltották.

Storno Ferenc jegyzeteiben ezeket találjuk 1920 májusában: a szabadkőműves páholyt május 31-én Dr. Zsembery István kormánybiztos feloszlatta; a vagyont Dr. Meissner Ernő ügyvéd kezeli. Elnök Sólyom Andor táblabíró Győrből.

Július havában az összes szabadkőműves nevét közzétették a soproni újságokban. Azt hitték, hogy ezzel szörnyű, megsemmisítő csapást mértek rájuk. A legügyetlenebb dolog volt, amit csak tehettek! Ezzel valójában csak használtak a páholynek. Ugyanis valósággal rákényszerítették a testvéreket arra, hogy összetartsanak.

A felosztatás után, 1920 júniusában is készített a művész bejegyzést a szabadkőművességről: június 2-án, szerdán este Alfred von Schwartz a szabadkőműves páholy ügyében tett nála látogatást. A páholyról a soproni keresztény újságban megjelent egy kis cikk. Ebben a művészt előnyösen ítélték meg. A látogató úgy vélte, hogy Stornonak egy nyilatkozatban kellene tiltakoznia ez ellen, de ő félt attól, hogy gyávnak mutatkoznék ezzel a nyilatkozattal, ezért inkább elállt tőle. Bejegyzésében megemlítette már ekkor, hogy a testvérek nevét egy újságban akarják nyilvánosságra hozni. Hát tegyék – írja – , ezzel nem akadályozzák, hanem előbbre viszik az ügyet. Csak arra vigyázzanak, hogy úgy ne járjanak, mint a Luther-féle reformáció idején. Hogy még nagyobb tüzet ne gyújtsanak! Ez a világra csak szerencsétlenséget hozott!

„Das Bestreben der Menschen alle Verurteile und einseitigen Ansichten, welche feindlich zwischen uns stehen, aufzu heben oder zu milderer und ohne Rücksicht auf Religion, Nation und Farbe als einen großen nahe verwandten verbrüdereten Stam (!) zu erfassen, wird Nie aus der Welt verbannt werden können, den es ist der uns liegende göttliche Drieb (!), jeden Menschen in seine guten Veranlagungen zu seinem und Aller Nutzen möglichst zu entwikeln. Es ist das höchste Ziel der Menschheit einen guten Bruder zu bilden.”

A művésznek ezek az 1920 júniusi megjegyzései a szabadkőművesség lényeges mondanivalóját fogalmazzák meg.

Az emlékezetes páholyházi festmény, Storno Ferenc jól sikerült alkotása a Csengery utcában, a páholyházzal együtt eltűnt a föld színéről. Egy második világháborús bomba mindenestől megsemmisítette az egész épületet.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Sarkady Sándor: Benedek Elek soproni kapcsolatai*

Sarkady Sándor: Benedek Elek soproni kapcsolatai^{*(109)}

Városunk új, fiatal főiskolája, az óvóképző főiskola, Benedek Eleket választotta névadójául. Az itt bemutatásra kerülő, javarészt ismeretlen dokumentumanyagot nem a névválasztás indoklásául szántam. Benedek Elekről, minthogy ő eleven valóság mindenütt, ahol magyarul beszélnek, szerte a világon nagyon sok helyen lehetne közintézményt elnevezni. Mindazonáltal jólesik tudni, hogy Benedek Eleket személyes

kapcsolatok fűzték városunkhoz. Éveken át levelezett egy, az ifjúsági irodalmat is művelő kiváló tanárral, Csanády Sándorral,¹⁽¹¹⁰⁾ aki Sopronba ¹⁵⁰kerülve, az Állami Főreáliskolában tanított; és számos levelet váltott a kitűnő meséíróval, Dorosmai Jánossal²⁽¹¹¹⁾ is, aki 1927-ben települt át Aradról Sopronba.

Benedek Elek Csanádyhoz és Dorosmaihoz írott leveleinek külön érdekességet kölcsönöz az a tény, hogy nagyobb részük máig is publikálatlan. Abból a 23 levélből például, amit Csanády Sándor kapott „Elek bátyjára”-tól, ez ideig egy sem jelent meg nyomtatásban. Ennek nem csak az az oka, hogy a levelek többsége 1921 előtt íródott. Igaz ugyan, hogy az erdélyi Szabó Zsolt háromkötetes gyűjteménye³⁽¹¹²⁾ csak Benedek Elek végleges hazatepedésétől, 1921. aug. 3-ától az író haláláig, 1929. aug. 17-ig tartó korszak leveleinek összegyűjtését tűzte ki céljául, de az is igaz, hogy ezek a levelek – főleg politikai tartalmuk és hangvételük miatt – a szocialistának álcázott diktatúrák idején sem Romániában, sem Magyarországon nem láthattak volna napvilágot.

Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy Szabó Zsolt – aki könyve I. kötetének megjelenésekor még nem is tudott Benedek Elek soproni leveleiről,⁴⁽¹¹³⁾ később is hiába fordult meg városunkban. A szekuritáta két civil nyomozójától kísérve, sikerült ugyan megszereznie dr. Csanády Etelétől, az író fiától, Benedek Elek leveleit, de közlésükre azóta sem nyílt lehetőség. Hasonlóképpen kudarcba fulladt Csupor Károly vállalkozása is, aki idehaza a Soproni Szemlénél próbálkozott – eredménytelenül – a levelek közzétételével.⁵⁽¹¹⁴⁾

A levélváltások során szövődő emberi kapcsolatok – politikai vonatkozásaik mellett – azért is figyelemre méltóak, mert Benedek Elek partnerei maguk is mély érzésű íróemberek voltak. Így az egyre meghittebb hangra váltó levelek alkalmat adtak arra, hogy a nagy író kendőzetlenül nyilatkozzék meg nehézségeiről.

A levelekből – apró epizódok mozaikjaiból – élénk rajzolódik Benedek Elek hiteles portréja. Tudás és a közjó önzetlen szolgálata, a „dolgozzatok, dolgozzatok!” elszánt kötelességtudata, a kazinczyas hevületű irodalomszervező megszállottsága, az önnön bajain túlnéző ember másokkal való törődése, a gyermekek jövője és a nemzet sorsa fölött érzett örökös aggodalom s végül a nagy lélek kifogyhatatlan hajtóereje: a szeretet – íme, ezek voltak ennek a kivételes embernek a legszembevetőbb karakterjegyei, amelyek visszapillantanak ránk a Csanády Sándorhoz és Dorosmai Jánoshoz írott levelekből. Benedek Elek hangütése velük – a nagy ügy közkatonáival is – olyan rokoni és meghitt, mintha csak Tamási Áronnal, Kós Károllyal vagy Áprily Lajossal cserélne gondolatot.

A továbbiakban néhány közérdekű részletet mutatok be Benedek Elek soproni levelezésének publikálatlan anyagából. A sort a Csanády Sándorhoz intézett levelekkel kezdem, amelyeket dr. Csanády Etele bocsátott rendelkezésemre.

A kiválasztott leveleket, illetve levélrészleteket kronológiai sorrendben ismertetem. Az első fennmaradt levél Budapesten kelt, 1918. november 7-én. Figyeljünk fel arra az atyai ¹⁵¹gestusra, amellyel ifjúsági irodalmunk vezéralakja fogadja a vidékről jelentkező, ismeretlen tanáríró, s nemkülönben arra az eltökélt lapszerkesztői törekvésre, amely szellemi táplálékot kívánt nyújtani nemcsak az írás-olvasás tudományát alig hogy elsajátító kisiskolásoknak, hanem a serdülőknek, sőt az óvodás korosztálynak is:

Igen tisztelt Uram,

[...] Őszinte örömmel látom munkatársaim sorában, mert az első kéziratból azt látom, hogy tud a gyermekek nyelvén beszélni. [...] A Jó Pajtás olvasóinak csaknem felerésze alsógimnazista és polg. isk. tanuló, nemcsak azért, mert nincs ezidőszerint a Katholikus Zászlónknál más újság a középiskolai ifjúság

számára, de azért is, mert a lehetőség szerint gondom van arra, hogy úgy az elemi, mint a középiskola tanulója megtalálja benne az olvasnivalóját. [...] Szép számmal vannak 5-ik, 6-ik gimnazista olvasóim is. Ennek nyilvánvalóan az a magyarázata, hogy a magam és munkatársaim írásai megtalálták az utat a serdülő ifjúság szívéhez. S talán az is, hogy a legkisebb gyermeknek szánt olvasmány is irodalmi színvonalon áll.”

1918 és 1919 ősze között még Benedek Elek három elveszett és egy fennmaradt leveléről tudunk. Ezeket követi 1919. szeptember 19-én az a levél, amely kendőzetlen nyíltsággal számol be a Jó Pajtás betiltásának körülményeiről. Csak elismeréssel tekinthetünk a hajthatatlan szerkesztő következetes magatartására, amellyel visszautasította a proletárdiktatúra kultúrpolitikájának szélsőségeit, s arra a tiszteletet parancsoló erkölcsi tekintélyre, ami előtt végül a hatalom is kénytelen volt fejet hajtani.

„[...] Ha jól emlékszem, a proletárdiktatúra idején két levelét, ill. lev. lapját kaptam, ezekre válaszoltam is – röviden és fogyatékosan, mivelhogy akkoriban nem volt tanácsos megírni a Jó Pajtás beszüntetésének s két hónapos szünetelésének okát. A J. P-t minden indoklás nélkül szüntette be ápr. elején a belügyi sajtódirektórium, viszont a Közokt. Népbiztosság mindent elkövetett, hogy tovább szerkessem, de oly feltételekkel, melyeket tisztességes ember csak visszautasíthatott. Az újság címének megváltoztatása (Kis munkás, Kis proletár, Kis elvtárs, stb.), a címbetűk piros színe, előzetes cenzora, csak a proletárgyereké az újság, a burzsujgyermekek dögöljenek meg – így üzengettek nekem. Végre is, úgy látszik, felülkerekedtek a szociáldemokraták s velük a jobb érzés, a cím megmaradt, cenzora alól felmentve, burzsuj és proletár között különbség nincs – ezek voltak az én feltételeim s mert beadták a derekukat, feltámasztottam az újságot.”

Mint kiderül, a diktatúra bukását követő megszállás csöbörből vödörbe juttatta Benedek Elek gyermeklapját:

„Ám amint előre látható volt, az újság nem lehetett hosszú életű, mert papírkészletét hamarosan elherdálták, a diktatúra halála után csakhamar meg kellett volna halnia az újságnak is, ha meg nem is halatta volna a megszállás. Ma voltaképpen csak a budapesti gyermekeknek csinálnánk újságot, várjuk tehát a jobb időket, amikor újra feltámadhatunk.”

Említésre méltó, hogy ebben a levélben bukkan fel először írásban a hazatérés, az Erdélybe való visszatelepülés gondolata. Egyelőre azonban a hazalátogatás is kockázatosnak tűnik:

„Úgy volt, hogy már e hónapban haza megyek feleségemmel, de csak feleségem megy le betakarodásra (Menti a menthetőt), én addig nem mehetek, míg valamilyen formájú béke nem lesz. A hazulról jövők mind azt tanácsolják, hogy ne menjek, mert a magamfajta ismertebb nevű embert számon tartják [...] Bizony más öregségről álmodoztam!”

Jellemző Benedek Elek nemzetféltő aggodására az 1919. december 10-én kelt levél. Örvendezik ugyan, hogy lapja, a Jó Pajtás ismét lábra kap, de az újságszerkesztés időt emésztő munkájához szinte mint narkotikumhoz menekül, csak hogy az ország szörnyű sorsáról legalább ideig-óráig elfeledkezhesen. Mikor ezt a levelét írja, Clemenceau már Párizsba rendeli az Apponyi vezette magyar béke delegációt...

„Egyelőre, a papírhány miatt, havonként csak kétszer jelenünk meg, de remélhetően az év folyamán eljutunk a háromszori, majd négyszeri megjelenéshez. Végtelenül boldoggá tesz, hogy ismét szívem szerint beszélhetek a gyermekvilághoz. Különb. is valóságos megváltás részemre, hogy a Jó Pajtással való foglalkozás naponta néhány órára megszabadít a testet-lelket 152sorvasztó töprengéstől. Bizony mondom,

amit egymagam szenvedek, millió embernek is elég volna. Hogy a kegyetlen végzet éveken át álmódott szép öregségemet tönkre tette – ebbe úgy-ahogy már beletörődtem, de hogy ez a mi szép országunk ily szörnyű sorsra jutott – ebbe beletörödni nem lehet. [...] Szép karácsonyt, boldog karácsonyt hiába kívánok. Elégedjünk meg azzal a reménységgel: lesz még egyszer ünnep a világon!”

A következő levél, amely 1920. január 15-i keltezésű, bepillantást enged Benedek Elek sivár, idegörlő kenyérgondjaiba is. Az író és családja szűkösen, lehet mondani szinte napról napra él a fővárosban. Minthogy a román megszállás elvágta őket a tápláló erdélyi otthonától, hálásan fogadja Csanády Sándor élelmiszerbeszerző, csomagküldő baráti gondoskodását.

„Igen tisztelt Uram,

[...] Ha oly nehéz kolbásznak való húshoz jutni, ne csináljanak gondot ezzel maguknak, jó lesz egyéb is, akármi, csak enivaló legyen. Ha pld. zsírt lehet kapni, ha fájó szívvel is, ennek ellenében lemondok a kolbászról. Sőt minden egyéb ellenében is. Mert a szó igaz értelmében hétről-hétre, jobban mondva napról-napra élünk. (...)”

A Kisbacon híján szűkölködő író beérné már Túrkevével is, ahol a közeli Móricványon egyik régi jó barátja gazdálkodik, de a Tiszán való átszökés kockázatát nem meri vállalni. Drágállja a román zugrévésznek magas tarifáját, s tart attól is, hogy a keleti országrészt teljesen kifosztották a megszállók:

„Tehát: liszt, zsír, bab, borsó, lencse, mák, asztali és zsírnak való szalonna, stb. Csupa oly dolgok, amik mind bővében vannak otthon, ahonnan azonban semmit sem küldhet szegény nagyanyóka, még csak levelet, de még szóbeli üzenetet sem, november eleje óta! Hiszen bár csak a Tiszántúl felszabadulna! Onnét, föltéve, hogy teljesen ki nem rabolták az oláhok, kapnék minden jót Tóth Jánostól, de teljesen el vagyunk zárva egymástól. Októberben kaptam tőle levelet, hí családostul (az unokákat is beleértve), de a Tiszán csak átszökni lehet csolnakon, s ezért a »kéjuzazásért« újabban 1200 koronát fizettetnek a rómaiak.”

Benedek Elek személyes gondjai közepette sem feledkezik meg Csanády „Két diák levelezése” c. írásáról, amelynek folytatásai a Jó Pajtás haldoklása miatt elakadtak:

„Szörnyű érzés ez, igen tisztelt uram, hogy ma sem beszélni, sem írni nem lehet egyébről, mint ... az utálatos gyomorról. Hová tűnt az a szép világ, amikor két íróember csak az irodalomról levelezett? Vajjon feltámad-e még ez a szép világ? Hát szenteljünk egy kis helyet az irodalomnak is. A Két diák levelezésének kényszerű megszakítását igen sajnálom, s a mai papírinségben könyvalakban való hamaros megjelenését sem ígérhetem, de csak fejezze be: gondom lesz rá, hogy a Kis Könyvtár feltámadásával az elsők közt jelenjen meg.”

A levél vége némi feszélyezettséget tükröz. A mindenkinek csak adakozó Nagyapót zavarja, hogy önhibáján kívül mások jóakarására szorul, ha mégoly szíves formában mutatkozik is meg irányában a segítőkészség. Kínosan ügyel rá, hogy egy árva fillérrel se maradjon adósa íróbarátjának:

„Kérem, értesítsen, ha akad valami vásárolni való s megírni esetről-esetre, hogy mennyi pénzt küldjek. És kérem postai- és egyéb kiadásait is beleszámítani – már amúgy is szégyellem, hogy annyi gondot, bajt okozok Önöknek.”

Az író hálásan, de szemérmes büszkeséggel fogadja a baráti gondoskodást. Nem érzi kivételes voltát; szívesen osztozik a többi szegényember sorsában. 1920. január 19-én írja Csanádynak:

„[...] oly sokat fáradozott érettem, hogy már szégyellem. Azzal tisztában vagyok, hogy igen nehéz napok várnak ránk, de végre is, az én családommal sem történhet rosszabb, mint a velem hasonló sorsúakkal.”

1920. február 12-én írott levelében Benedek Elek az édesanyját akkoriban elvesztő Csanády Sándort vigasztalja. Mennyi keresetlen részvét, mennyi beleérzőkészség, milyen mély lélekismeret sugárzik a soraiból!

e hirtelen hirtelen vesztettem feladatommal, de most
feladatom magam és a baloldaliak (munkások és munkes-
től) én eddig nem mehettem, míg valamely formában
bőve nem lesz. A munkások jövől mind az kényszer-
jél, hogy ne menjél, mert a munkások ismeretből ve-
ni embereik maina tárgyal... Mivel, itt kell maradni
és olvételükkel minden lehet a mellett család-
nál névelőmre kell mind az a jél amit eddig a
Részbeni szerény kedvvel.

Mennyi keresetlen részvét!
Minden jót minden jót.

Hisz most már, hogy teljes mértékben átérzem az Ön bánatát?
M. Elek

Ap. Vég 1920. 12.

M. i. Az Ön munkások életével az én is életem.
Köszönet.

154 Benedek Elek a saját szülei halálát idézi fel, s árvaságra jutott barátja fájdalmát előbb a hitvesi és gyermeki szeretet megtartó melegével, majd a hazának szolgáló gyermekírói munkásság gyönyörűségével igyekszik enyhíteni:

„Édesanyjának halála sokkal mélyebben hatott rám, mint azt Ön elhihetné. Az én édesapám 88, édesanyám 85 éves korában halt meg. Valahányszor áttipegtek hozzám (egy kis kertkapu választotta el udvarunkat), karon fogtam őket s úgy vezettem fel a veranda lépcsőjén. És mégis az volt az érzésem, amíg éltek, hogy ők támogatnak engem és nem én őket; s árvának érzem ma is magamat, bár a világ legjobb asszonya a feleségem. Hisz most már, hogy teljes mértékben átérzem az Ön bánatát? Ám én az írásaiból kiérezem, hogy Ön boldog férj és boldog apa. Ezt a boldogságot tartsa meg a jó Isten Önnek. Magunkfajta mélyebb érzésű ember csak így viselheti el árvaságát. S még egyet. Maradjon meg »gyermekszigeten.« Itt sok gyönyörűség várakozik Önre. Gyönyörűséget szerez magának és a gyermekvilágnak. Egyben meg

szolgálatot tesz a hazának.”

Amilyen bőviben van a vigasztaló szónak, ha mások keserűségét akarja eloszlatni, olyan szófukarrá válik, ha saját bánatáról tudósít. Halálosan beteg János fiáról írja Csanádynak 1920. május 23-án:

„November óta csak egy levelet kaptam nagyanyókatól, (Slovákián és Bécsen át!) s épp tegnap szóbeli üzenetet, igen szomorút: súlyos beteg a második fiam, aki tavaly ősszel ment le az édesanyjával: hátha ott összeszedi magát. Azt hiszem, nem fogom életben találni, ha valamikor megnyílik az út előttem. Vajjon megnyílik-e?”

A vég bekövetkeztéről tudósító, november 9-én kelt levelének három rövid mondata valóságos görög tragédiát sűrít magába: Szegény Jankó fiam meghalt. Az édesanyja temette el, senki sem volt mellette. Egy hónap múlva értesültem a haláláról: születésem napján.”

A személyes gyásszal és nemzeti tragédiával terhelt 1920-as esztendőben Benedek Elek – dacolva a sorssal – megfeszített erővel dolgozik. Túrkevén, Tóth Jánosnál, a Mórictanyán befejezi az Édes anyaföldem! első kötetét, s napról napra vívja heroikus szélmalomharcát a Jó Pajtásért, miközben munkáját nemcsak a pénztelenség, de a cenzor személyében okvetetlenkedő új hatalom is naponta dühíti, keseríti. Túrkevéről írja Csanádynak augusztus 26-án:

„A Jó Pajtással mostanában sok kellemetlenségem volt. Valamelyik ostoba cenzor törölte a Rókané egy egész közleményét, a Tökmag királyt, ki arról énekelt, hogy:

Magyar Földet megáldá Isten,

S a magyar gyermek – Svájcba megy, stb. stb.

És kitörült két, az oláhokra vonatkozó gyöngéd célzást, sőt törölte Arany János Hecz hecz versét s Madách Imre egy kétsoros epigrammáját, nemkülönbön egy közmondást: »Járomba kerül a jámbor«, meg egy tanítómeséből egy sort, a háládatlanságra vonatkozót.

Szóval: az egész újságot felforgatta a barom. Most dühömben be is fejezem a Rókanét, amely különben is már kinőtt a könyökömből, úgy megutáltam. (Kinek van kedve most humorizálni?)”

December 29-én kelt levele árulkodik először arról, hogy Benedek Eleket – kétségei és habozásai ellenére is – egyre komolyabban foglalkoztatja a hazatelepülés gondolata. Erdély mellett, az elszakított szülőföld mellett ellenállhatatlan belső parancs érvel: „lelket öntök a népembe!”

„Valóban úgy tervezzük nagyanyókéval, hogy tavaszelve, ha addig helyreáll a rendes vasúti és postai forgalom, lemegyünk Kisbaconba. Hogy állandó tartózkodásra-e, attól függ, hogy miként viselkednek az új honfoglalók. Úgy érzem (s ebben az érzésben nem állok egyedül), hogy a magamfajta székelynek, most inkább mint valaha, ott a helye. Ha ki nem mozdulok a kertemből (és nem is fogok, ha ki nem hurcolnak), ezzel is lelket öntök népembe. Politikai akcióba nem kezdek (ez nem volna politikus), de azt nem tilthatják meg, hogy ártatlan lelki táplálékkal ne tápláljam népemet.”

Kedves öcsém, nagy elhűlés s nagy nem adótt élejtél magadtól
hogy itthon is, hogy leveled a halottakéval, sőt felhívás öröme jelent nekem
Isten legyen kedves is, a szerződés is, legyetek már (Károlyi) madár
is a tan, jó a többi is, s meg az új is - gondolom, ha élünk s
még me mindenféle élet - bizonyos...

A tanvevés (Károlyi s. hant) nem lehet: melytől
elrevidett a próba. Hirtelen kitűnő is olvasni, új műve s felelőssége

Végül: öröme, hogy ha mi a tan nem volt a tanból,
szóval megállapít: Csak egy nap s egy este, sőt a városban néző-
társ.

A november 29-én kelt levél Benedek Elek első, már hazulról, Erdélyből kelt levele Csanády Sándorhoz. Barátságuk elmélyüléséről vall, hogy Benedek Elek – 17 urazó és önző levél után – most fordítja a szót először tegezőre: „Kedves Sándor öcsém, méltán neheztelhetnél 156rám, ha ... Augusztus eleje óta itthon vagyok...” – Ebben a meghitt hangú levélben fogalmazza meg Benedek Elek cicomátlan egyszerűséggel a maga bensőséges hitvallását az erdélyi elárvult magyarság mellett:

„Itt én nagy csendességben, mondhatnám remeteségben élek. Négy hónap alatt kétszer léptem ki a kapun, egyszer a temetőbe, egyszer a templomba. Gazdaság és írogatás közt oszlik meg az időm. Most kezdtem írni az erdélyi újságoknak, sőt innen főszerkesztője lettem egy Kolozsvárt megjelenő napilapnak. (Vasárnap a címe.) Az erdélyi elárvult magyarság joggal várja el tőlem, hogy most már egyenesen nekik írjak, s én el is határoztam, hogy életem hátralehető részében tollamat az erdélyi magyarságnak szentelem.”

A szülőföldre hazatért, küldetésre készülő Nagyapó ide-át se feledkezik meg az oda-át maradt lelkes gyermekolvasókról, köztük a folyton az ő üzeneteire váró Ibolykáról, Csanády Sándor kislányáról. Idézett levelét így zárja:

„Isten áldjon meg kedves Öcsém [...] s csókold meg nagyapóka helyett Ibolykát, akinek – ha Pesten volnék, most egy igen-igen szép könyvet küldenék: mostanában megjelent Képes ábécémet. [...] Szeretettel Benedek Elek.”

Három hónappal később, 1923. február 21-én így lelkesül a nemzetmegváltó reményekkel induló Cimboráért, melynek örömet vállalta el főszerkesztői posztját, s ahová szíves szóval invitálja „a régi gárda” íróit is, csak hogy minél több jó írással kedveskedhessen az erdélyi „kiéhezett” gyerekeknek:

„Kedves Öcsém, szívemből öröme, hogy utánam jöttél, s ezután a Cimborának írsz. [...] Végtelen nagy az erdélyi gyermekek öröme, s mondhatom, soha még ilyen nagy lelkesedéssel nem írtam, mint ahogy most írok ezeknek a kiéhezett gyerekeknek. Majd meglátod a szerk. üzenetekből, hogy micsoda szeretet árad felém a gyermekszívekből. Hát csak írd kedves Öcsém. Már többen jöttek át a régi gárdából. Hál’ Istennek,

fizetünk is tisztességesen, nem úgy, mint Franklinék, akiktől még azt a silány tiszteletdíjat is alig tudtam kivásalni a munkatársaimnak. [...] Bizony sok vihart éltem át s Isten tudja még mik várnak rám. De még megvan az élet- s munkakedvem, s legyen is, mert álmodni sem álmodtam, hogy mily nagyjelentőségű cselekedet volt a hazajövetelem, s mily nagy szükség van itt az én lelkitáplálékaimra. Csak most látom teljes nagyságában, hogy nem éltem s nem élek hiába.”

Ezzel lezárjuk a Csanády Sándorhoz intézett levelek kommentálását. A 23 levélből mindössze 11-ből ragadtunk ki hosszabb, rövidebb részleteket.

A szakirodalomból jól ismert az a nyolc éven át tartó emberfeletti munka és küzdelem, amelynek során Benedek Elek életre hívta minden idők egyik legszínvonalasabb magyar nyelvű gyermeklapját, a Cimborát.

Az újság nyolc évfolyamának több mint hatezer oldalnyi nyomtatott szövege az erdélyi magyar gyermekirodalom fundamentumává vált, mintegy előre igazolva az utókor megállapítását Benedek Elekről: „Valóban a legnagyobb nemzetnevelőink egyike volt.”

A Cimborá időszejéből – befejezésképpen – egy-két olyan levelet idézünk, amelyet Benedek Elek már a másik, Sopronba települt íróhoz, Dorosmai Jánoshoz intézett. A tíz levélből csak háromra hivatkozunk, mert ezeket a dokumentumokat Szabó Zsolt már közzétette háromkötetes, gyűjteményes munkájában.

Az első, 1923. február 24-i keltezésű levél az új tehetség jelentkezésének szívből örvendő, az induló fiatalokat mindig kifogyhatatlan lelkesedéssel toborzó lapszerkesztőt mutatja:

„Kedves Öcsém, köszönöm a Tücsök-dalokat s a lelki gyönyörűséget, mit velök szerzettél. Először találkozom neveddel, s oly kellemes, oly üdítő volt ez a találkozás, hogy sűrű megismétlését szívemből óhajtom.”

Egy másik, 1923. június 28-án kelt levél a Cimborával kapcsolatos munka embert próbáló nehézségeit panaszozza. Gondoljuk meg! Benedek Elek mindvégig Kisbaconból szerkesztette a Szatmáron kiadott és a nagybányai nyomdában nyomott gyermeklapot. Egyszerre levelezett nyomdával, kiadóval, hazai és külföldi írókkal és illusztrátorokkal, felnőtt- és gyermekolvasóinak számlálhatatlan sokaságával. A panasz szavát azonban ekkor még elnyomja a sikeres munka fölött érzett boldogság öröme:

157. „Rengeteg munkát ad a faluról való szerkesztés, az elképzelhetetlen nagy levelezés, de még bírom, s jó kedvvel csinálom, mert ahhoz fogható szeretetben, aminővel a gyermekek és a szülők részéről találkozom, még sohasem volt részem.

Hidd el nekem, hogy te sem igen végeztél Istennek tetszőbb dolgot, mint amikor a jövőndő nemzedéknek írsz...”

Benedek Elek úgy érzi, érdemes a Cimboráért minden áldozatot vállalni, mert ez a magyar lelkű gyermeklap a nemzet jövőjének záloga lehet:

„Mindent el kell követnünk, hogy az elszakadt magyarság gyermekeihez eljusson ez az újság, mert napról napra világosabban látom, hogy az iskolából kiüldözött nemzeti szellemet, magyar öntudatot egy jó és magyar lelkű gyermekújsággal palántálhatjuk gyermekeink lelkébe. [...] Jól esik tudnom, hogy te látod, mit csinállok s ebben a munkában lelkesen segítesz. Áldjon meg az Isten érte.”

A következő levél öt évvel később, 1928. november 9-én íródott. Ez volt Benedek Elek utolsó levele

Dorosmaihoz. Nyolc hónap volt ekkor már csak hátra az életéből. A Cimbora bukása előre veti sötét árnyékát. Elek apó feje fölött teljes a napfogyatkozás. A heroikus vállalkozás elbukott, ő magára maradt; úgy érzi, élete értelmetlenedett. De a reménytelenségben még van ereje, hogy hajdan volt soproni látogatásának emlékét⁶⁽¹¹⁵⁾ felidézve, biztató üdvözetét küldje Dorosmainak, aki időközben városunkban talált új otthonra:

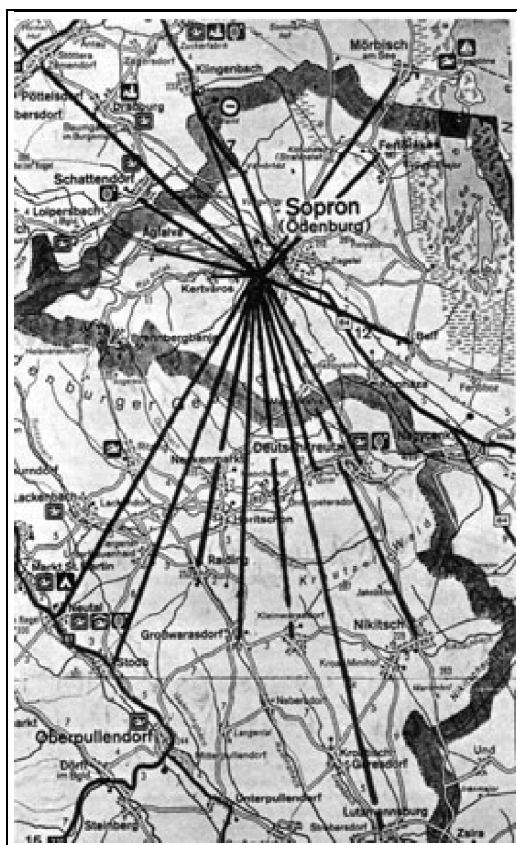
„Végtelen örvendek, hogy ha már Aradon nem volt maradásod, Sopronban megállapodtál. Csak egy nap és egy este voltam e városban réges-régen, egy Széchenyi-ünnepen, s igen kedves emlékem ez a rövid idő. Művelt népe van e városnak: poétának való. Széchenyiről jut eszembe, hogy azt írta apjáról: „mint magyar reménytelenül halt meg.” Azt hiszem, rólam is majd megírhatja a fiam ... Szüntelen mentem a menthetőt s mind reménytelenebbnek látom a jövőndöt.”

Ezzel a Benedek Elek 1891. évi soproni látogatását főlemlítő levéllel teszünk pontot dolgozatunk végére. Ha visszagondolunk a levelek tartalmára, úgy érezhetjük, a soproni vonatkozású dokumentumok aláhúzzák Tamási Áron 1925-ben kelt sorainak igazát: „Nemcsak írást s kötelességteljesítést tanulhatnánk Nagypótól, hanem lelki erősséget is s önfeláldozást népünk javára”.⁷⁽¹¹⁶⁾

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mollay Károly: Az 1530. évi soproni gabonadézsma-jegyzék

Mollay Károly: Az 1530. évi soproni gabonadézsma-jegyzék

1. Az 1530. évi gabonadézsma-jegyzék az 1526. évvel (II/6: 425–428) és az 1529. évvel (SSz. 1992, 265–269) való összehasonlítás miatt is tanulságos. Miként a kelezett 1529. évit, a másik kettőt is nyilván aug. 29–30-a körül írták. Tehát az 1526. évit a mohácsi csata napján kezdték, az 1529. évit, amikor a török sereg körülzárta (aug. 26–27) Ferdinánd király német zsoldosai által védett Budát, az 1530. évit pedig két hónappal azelőtt, hogy az 1529. szept. 8-án elesett Buda várát Ferdinánd serege zárta körül és ostromolta (1530. okt. 31–dec. 21). Ez országos történeti háttértől függetlenül a három dézsmajegyzék összevetése tanulságos a török által háborgatott, de soha el nem foglalt Sopron helyzetére nézve:

158Az 1529-ben Sopronba menekített borok származási helye

159Fertály	Fő			Dézsma kepékben		
	1526	1529	1530	1526	1529	1530
I.	49+1	35	43+2	139	136	92
II.	28+1	37	47	83	81 1/2	74
III.	28	31	40	90	84 1/2	85
IV.	94+1	84	88	376	296	182 1/2
I-IV.	199+3	187	218+2	688	598	433 1/2

A gabonadézmára kötelezettek száma 1530-ban a legnagyobb (a+3, ill. +2 fő sarlópénzzel váltotta meg kis dézsmáját), a beszolgáltatott dézsma, tehát a termés is viszont ekkor volt a legkisebb. A gabonadézmára kötelezettek száma nyilván betelepült menekülőkkel szaporodott: az 1530. évi dézsmajegyzék két ilyen említ Bánfalváról, ill. Meggyesről, tehát a város jobbágyfalvaiból (I. fertály), kettőt pedig Kelénpatak jobbágyfaluból, ill. Lépesfalváról (ma Loipersbach Burgenlandban) a második fertályban, egyet viszont Kőszegről a negyedik fertályban. A dézsmakepek számának csökkenése a IV. fertályban a legnagyobb, 1529-ben is, 1530-ban is; számottevő 1530-ban még az I. fertályban. A gabonatermés csökkenése nyilván a török portyázók pusztításaival függ össze (pl. Kópháza jobbágyfalu 1529-ben teljesen elnéptelenedett, vö. SSz. 1983, 234). Az 1529. évi menekülők számára nézve az 1529. évi töredékes (!) bordézsmajegyzék

(SSz. 1992, 63) szolgál tanulsággal. Ez 19 faluból név szerint is említve 43 személyt sorol fel, akik borukat Sopronba menekítették és itt rótták le bordézsmajukat, pedig a bordézsmajegyzék csak a harmadik fertály 2–4 körzetébe (Halászkó utcája, Széplaki utca) és a negyedik fertály első körzetébe (Ispotályhídtól az Ezüst utcáig) menekített borokra kivetett dézsmát tünteti fel (vö. a mellékelt térképet).

2. Az 1530. évi gabonadézsmajegyzék végösszegeként tévesen 453 1/2 kepet tüntet fel. A dézsmajegyzék szövege:

1530

TraidZehennd im XXX^{ten} Jar (1. lap. 2. lap üres)

1530

Amnslaag TraidZehennds Zu Odennburg im XV^c vnnnd

XXX^{ten} iaren

Im ersten viertl

Michel eÿsseler III schöber
Simund eÿsseler III schober
Michel pawr II 1/2 schober
Peter milner von wandorff I schober
kholman thaschnerin I schober dedit
Schimlin II schober
Wastian schuester I 1/2 schober
Jorig schmewger I 1/2 schober II creuzer dedit
Steffan Dremmel I schober
Thaman schwarcZ I schober
Sixthl wagner II 1/2 schober
Peylnstainer I schober
wagner matheus I 1/2 schober
Liennharth schuester V schober
Jorig wad 1/2 schober
Niclas philipp I schober
wecZer 1/2 schober
Janwsch vnger 1/2 schober dedit
peter fleischacker 1/2 schober
Getha yschtfaen II 1/2 schober
Jacob Haenthel IIII schober
160 Daudid ambrosch I schober
FerencZ 1/2 schober dedit
Lateris 38 Capecias (3. lap)
wencZl dornner I 1/2 schober
Thoman dornner V schober
Janusch puckhlath I schober
Matheus stifter III schober
Hanns Hweter II
Ostwölth schuester II schober
Her Jorig schmid III schober

Peter graff VII schober
Blasy krewcher III 1/2 schober
Cristan vnger VII schober
Jorig vnger I 1/2 schober dedit
Bernhart gloß dedit III den.
Hoffer von Medwisch II schober
[Vgrasch] idem vnus 1/2 schober
Andrieschin I 1/2 schober
Hanns leithnerin 1/2 schober dedit
Andre blesweter 1/2 schober
khaincZ vischer II schober
Her nath wolesch VII 1/2 schober
Egidy kharner III schober

Daß ander vierthal

bartel Roth I 1/2 schober dedit [wembdurffer]
wolfgang vechter 1/2 schober dedit
Pwsch steffel 1/2 schober dedit
Steffan thoeltel 1/2 schober dedit
Emmerich von Lewp: 1/2 schober dedit
Emmerich koZi I schober
Blasy saltZer V schober
Peter Hochradl VI schober
Summa 68 1/2 Capecias (4. lap)
Niclaß kholmhoffer I schober
Bertl wagner I schober
Joering Hochrethlin I 1/2 schober dedit
kholmhoffer binder I 1/2 schober
Franck von klingenpach I 1/2 schober
Philipp drayssendorffer 1/2 schober
Groß gergl I schober
Matheus Hoesch II schober
Woldusch neslinger [I 1/2] II schober
Steffan letzelter 1/2 schober
Polt gergel 1/2 schober
valtel Hiersch I 1/2 schober
Marchß kersengroff 1/2 schober dedit
Valthin kersengraff 1/2 schober dedit
Mathiasch I 1/2 schober
Nicloß eysner II 1/2 schober
Trithl wenZl II 1/2 schober
Wastian ducath IIII schober
Berthl wilfing I schober
Matheus pawr I 1/2 schober
Peter Hwngerkasth IIII 1/2 schober

Christan Zimmerman II 1/2 schober
Tholiasch 1/2 schober
Jerig vinthus I schober
Michel prunner I schober
Bertel walisch 1/2 schober
Andre walner 1/2 schober dedit
Schiernprant pertl I schober dedit
Steffan schueller 1/2 schober dedit
Christan [steinner] schlesinger 1/2 schober dedit
Garthner VI schober
Her peter II 1/2 schober
Christan Zeunner 1/2 schober
Andre krechsner I 1/2 schober
Lateris 51 1/2 schober (5. lap)
Sixth 1/2 schober dedit
Merth Heffawff II schober
Hanns schurnprant 1/2 schober dedit
Andre schuernprant II 1/2 schober
Michel khäter I 1/2 schober

Das drith vierthal

Her pawl schuzner IIII schober
Roth casPhar VI schober
Blasi fleischacker II schober
khoepel fleyschaker 1/2 schober
Nemeth ienusch I 1/2 schober
yban michelin II 1/2 schober
kather nicel 1/2 schober dedit
Lassel Riemer mayrhoff I 1/2 schober
Phfarrer im sPital II schober
Michel schueller II schober
Hanns schiczner II schober
Anndre milner III 1/2 schober
Andre schreinner I schober
Jeng khrammerin I schober
Lienhart peter X schober
wolff iacob II 1/2 schober
Augustin seinpel II schober
Andre seinpel II schober
Jenwß emerech II schober
Jering khosch I 1/2 schober
Michel pranthner III schober
Peter megerl I schober
Steffan stramer V schober
Gayssler I schober

161 Andre stramer IIII schober
Larentz schmid IIII schober
idem schintter I schober
Summa 76 schober (6. lap)
Andre pawr I 1/2 schober
[Andre stramer I 1/2 schober]
Hanns wesch [1/2] I schober
Emmerich mok II 1/2 schober
Hanns Rumpler 1/2 schober dedit
wilhalm blasweter 1/2 schober
Hanns Hamer 1/2 schober dedit
Jenig Redhler 1/2 schober dedit
Pawl scheiber 1/2 schober dedit
Philipp mock 1/2 schober dedit
Her matheus schetthl II 1/2 schober
Horder Lienhart [II 1/2] 1/2 schober
Steffan sPilwer IIII schober
Steffan käsler I schober dedit

Das vierth vierthal

Her Frantz peham X schober
Peter Riemer 1/2 schober dedit
Her pharrer bey vnser frauen II schober
Gelleman II schober
Toliesch maÿrhoff 1/2 schober
Wenedith vaisth III schober
Pueldorffer mairhoff IIII schober
Polei gergl VIII schober
Simenlin I schober
Hanns walusch I 1/2 schober
Matheus FricZ III schober
Gilig I schober
Wenedith wagner IIII schober
Lasel fleischhacker 1/2 schober dedit
Steffan milnerin I 1/2 schober
Joerig [f] Vithler I 1/2 schober
Criff
Cristoff Muer VI schober
Summa 67 schober (7. lap)
Hanns mawrer 1/2 schober dedit
Clement milner 1/2 schober dedit
krener staffen 1/2 schober dedit
Rueprecht fleÿschacker II 1/2 schober
[Cristan themÿss 1/2 schober dedit]
Andre emmering 1/2 schober dedit

Steffan vnger I schober
 Wolfgang blesweter V schober
 Marx 1/2 schober
 Steffan blesweter II schober
 Michel Harrer III schober
 WencZl haker I schober
 Mert stwmuol I 1/2 schober
 Cristan Fidler IIII schober
 Deckerinn II 1/2 schober
 Matheus pancZer III 1/2 II schober
 LarencZ schuester V schober
 Wolfgang Fierrer II schober
 Pognerin von ginß I schober
 Jancko I 1/2 schober dedit
 Ambross prasch II schober
 Leicke peter 1/2 schober dedit
 wolfgang weber I 1/2 schober
 Joerig prasch IIII 1/2 schober
 idem I schober dedit
 khaschawr III schober
 Peter Farkwss II schober
 Michel greÿsser II 1/2 schober
 Oswolt alber I 1/2 schober
 Weiss paulin I schober
 khirein 1/2 schober dedit
 Haberuock 1/2 schober dedit
 Michel eberl II schober
 Valthan greÿsser 1/2 schober dedit
 Summa 58 schöber (*8. lap*)
 kaÿser III schober
 [Michel] Matheus kolmhoffer II schober
 Philipp schuester 1/2 schober dedit
 Amroß weis [I 1/2] I schober dedit
 Andre greisser I 1/2 schober dedit
 [Lamprecht] Christan I schober dedit
 Matheur drepl VIII schober
 Michel lempel 1/2 schober
 wolfgang Haffner V schober
 valthan mock 1/2 schober dedit
 Helwiserin I 1/2 schober
 Wolfgang martel [I 1/2] II schober
 Michel fleischacker I schober
 Markhwsin 1/2 schober
 GrecZlin I schober dedit
 ibidem II schober

khernn 1/2 schober dedit
Hammer michel I schober
Lasel krener I schober
Asam Franck I schober
Pawr mathesin I schober
Joering swartz 1/2 schober
Hanns kremassel I schober
WencZel II 1/2 schober
Steffan Franck I 1/2 schober
Michel graff VI schober
Fleischacker peter II schober
Ruepel pinther III 1/2 schober
162LarencZ pinther II schober
Summa 58 1/2
Lateris 58 1/2 (9. lap)
Casper neslinger II schober
Casper pawr I schober
Nathmadiesch III schober
idem I schober
GinZeliagenusch III schober
Veith strawß I 1/2 schober
Matheus blejyer III schober
Michel pancZer IIII schober
idem 1/2 schober
Summa Lateris 18 schober
Ganntzen getraidZehennd Summa 435 1/2 schober (10. lap. A 11–12. lapok üresek)
Jelzete: Lad. J fasc. 3 nr. 210/35–b

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Metzl János: A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1992. évi tevékenysége

Metzl János: A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1992. évi tevékenysége

A Corvinus Kör 1992-ben fennállásának 5. évébe lépett. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy ez 5 év alatt a kör a Bécsújhely székhellyel működő Osztrák–Magyar Corvinus Kreis-zel együttműködve, nagyon sok olyan kapcsolatot tudott teremteni a két ország szomszédos területei között, melyek mára már természetessé

váltak, sőt sok esetben feledésbe is ment, hogy azokat kezdetben a Corvinus Körök kezdeményezték és hozták létre. Ez egyáltalában nem baj, épp ellenkezőleg, azt jelenti, hogy a körnek sikerült célkitűzéseit megvalósítania.

A kör életét az elnökség irányította, mely havonta tartott ülést.

A kör évi közgyűlésére 1992. február 28-án került sor a GYSEV-igazgatóság nagytermében. A közgyűlésen a kör alelnöke, Dr. Gimesi Szabolcs elnökölt. Stephan Franye, az Osztrák–Magyar Corvinus Kreis elnöke rövid beszédben üdvözölte a közgyűlést és méltatta a két Corvinus Kör közös tevékenységét. Ezt követte Dr. Metzl János elnöki beszámolója a kör 1991. évi tevékenységéről, majd Dr. Friedrich András pénzügyi beszámolója.¹⁽¹¹⁷⁾ A közgyűlés mindkét beszámolót egyhangúlag elfogadta. Ugyancsak elfogadta a közgyűlés a Kör csatlakozását a Kulturális Egyesületek és Baráti Körök Szövetségéhez. Egyhangúlag megszavazta az évközben az elnökségbe hívott Hrabovszky László elnökségi tagságát. Végül Krisch Aladár, a kör titkára ismertette a kör 1992. évi terveit.

Január 27-én a Corvinus Kör elnöke részt vett Bécsben a Magyar Nagykövetség által rendezett Regionális Fórumon. A fórumon megjelent az éppen Bécsben tartózkodó Jeszenszky Géza külügyminiszter is és beszédében hangsúlyozta a sokoldalú regionális együttműködés fontosságát a két ország kapcsolatában. Utána Fontányi Gábor rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, a Fórum elnöke mondott beszédet, majd az egyes szekciók vezetői számoltak be tevékenységükről. Felszólalt dr. Metzl János, a Corvinus Kör elnöke és Stephan Franye, a Corvinus Kreis elnöke is, ismertették a két Kör tevékenységét. A Regionális Fórumon ¹⁶³több soproni intézmény és szervezet képviselője is részt vett, az Önkormányzat részéről Fejes Zoltán mb. polgármester

Február 26-án, Bécsben, a Freyungon lévő Ferstel-palota dísztermében nyitották meg a Vasarely-kiállítást, melyen a Soproni Képzőművészeti Kör Renner Kálmán vezette küldöttsége mellett a Corvinus Kör részéről Dr. Metzl János, Krisch Aladár és Keresztény Richárd is részt vett. A kiállítást Dr. Erhard Busek osztrák alkancellár nyitotta meg.

Március 8-án a Kör elnöke részt vett Pottendorfban az ősszel Sopronban rendezendő Rauch András ünnepség előkészítő megbeszélésén.

Március 19-én az Osztrák–Magyar Corvinus Kreis rendezésében közlekedési és környezetvédelmi tanácskozásra került sor Sopronban, a Halászsárga Corvinus termében. Ezen a bécsi Magyar Nagykövetség képviseletében részt vett Fontányi Gábor rk. követ és meghatalmazott miniszter, Rataj András és Bánfalvi Jenő követségi titkár, osztrák részről Stephan Franye és Franz Pinczolics, a Corvinus Kreis elnöke és titkára, a burgenlandi csendőrség részéről Werner Kautek, magyar részről Farkas Endre rendőrkapitány, Dr. Kubinszky Mihály egyetemi tanár és Dr. Metzl János.

Ennek folytatása volt május 7-én a Rendőrkapitányság tanácstermében tartott újabb megbeszélés, ezen a két Corvinus Kör elnöke ugyancsak részt vett. A megbeszélésen Sopron várható nagy átmenő forgalmának megszervezéséről volt szó. Sopron részéről Farkas Endre rendőrkapitány, Andor Károly városi főmérnök és Szóka Sándor műszaki osztályvezető tárgyalta meg a szakmai problémákat Dipl. Ing. Helmut Wenningerrel, Bécsújhely városi főmérnökével, Ferdinand Schrammel bécsi közlekedési osztályvezetővel, Werner Kautekkel, a burgenlandi csendőrség képviselőjével. A megbeszélésen a Löverplan KFT is képviseltette magát.²⁽¹¹⁸⁾

Március 31-én és április 30-án a Corvinus Kör közvetítésével a soproni Eötvös József egészségügyi

gimnázium tanulói tanulmányi látogatást tettek a bécsújhelyi kórházban.

Május 26-án az osztrák Corvinus Kreis baráti megbeszélésre hívta meg a Corvinus Kör elnökségét Margitbányára (St. Margarethen), burgenlandi alelnökének, Karl Pittnernek a házába. A találkozón a bécsi magyar nagykövetség részéről részt vett Rataj András és Bánfalvi Jenő követségi titkár, a Corvinus Kör részéről Dr. Metzl János, Krisch Aladár, Keresztény Richárd, Simon Erzsébet; a Corvinus Kreis részéről Stephan Franye és több elnökségi tag, valamint Farkas Endre rendőrkapitány és Werner Kautek; a burgenlandi csendőrség részéről.

Június 17-én Renner Kálmán, a Képzőművészeti Kör elnöke és Dr. Metzl János Bécsújhelyen Peter Radmeyer városi tanácsossal tárgyaltak az augusztusban rendezendő bécsújhelyi képzőművészeti kiállítás végleges programjáról.

Június 25-én a Corvinus Kör tagjai részére baráti vacsorát rendezett a Halászcserájában, ezen 27 tag vett részt. A Corvinus Kreis képviselőjében Stephan Franye, Karl Pittner és Rudolf Pieler jelent meg.

Július 11-én és 12-én rendezték meg a Fertőrákosi öbölben a hagyományos Fertői Széchenyi István vitorlás regattát. A bécsújhelyi Corvinus Kreis által alapított vándorserleget Dr. Gimesi Szabolcs alelnök adta át a WIC (Bécs) győztes csapatának.

Augusztus 5-én nyitották meg Bécsújhelyi Mühl Aladár, Wiegisser Éva és Renner Kálmán „Medaillen–Aquarelle” című képzőművészeti kiállítását a volt Karmelita templom kiállító helyiségében. A kiállítást a Corvinus Kör kezdeményezte, Bécsújhely magisztrátusa rendezte, védnökséget vállalt felette a két város Corvinus Köre és Rotary Clubja. A kiállítás megnyitására a soproni Corvinus Kör tagjai részére autóbust indított. A kiállítás megnyitása előtt a bécsújhelyi városházán Klaus Schneeberger alpolgármester fogadta őket és a Corvinus-kelyhet is bemutatta. A kiállítás megnyitására sokan jöttek el Sopronból gépkocsin is. A megnyitó beszédet Klaus Schneeberger, Bécsújhely alpolgármestere és Bircher Erzsébet, Sopron [164](#)város művelődési és ifjúságfelelőse tartotta. A megnyitón Wiegisser Éva és Renner Kálmán mellett Mühl Aladár özvegye is megjelent, valamint Dr. Balázs Béla, a bécsi Collegium Hungaricum igazgatója.[3\(119\)](#)

Augusztus 6-ára a bécsi magyar nagykövetség megbeszélésre és baráti találkozóra hívta meg a két Corvinus Kör vezetőit Weikersdorfbá. Ezen a Nagykövetség részéről Fontányi Gábor rk. követ, Dr. Balázs Béla követségi tanácsos, a Collegium Hungaricum igazgatója, Rataj András és Bánfalvi Jenő követségi titkár vett részt, valamint Zentai Péter, a Magyar Rádió bécsi tudósítója. A Corvinus Kör részéről Dr. Metzl János és Dr. Gimesi Szabolcs, a Corvinus Kreis részéről Stephan Franye és Franz Pinczolics jelent meg, valamint több osztrák közéleti személyiség, élükön Klaus Schneeberger bécsújhelyi alpolgármesterrel.

Augusztus 8-án nyitották meg Bécsújhelyt a hagyományos vásárt, a Wiener Neustadt Aktiv-ot, a megnyitón meghívás alapján a Corvinus Kör elnöke is résztvett. A megnyitó beszédet Dr. Johannes Dietz, osztrák pénzügyminisztériumú államtitkár tartotta. A vásáron augusztus 14-én rendezték meg a Corvinus napot.[4\(120\)](#)

Augusztus 28–30-án tartották meg a hagyományos veterán autós találkozót Bécsújhelyt és Sopronban. A szervezésben a Corvinus Kreis részéről Stephan Franye vett részt, a Corvinus Kör részéről Dr. Gimesi Szabolcs.[5\(121\)](#)

Szeptember 13-án került sor az 1992. évi immár 5. Corvinus-kerékpártúrára, Bécsújhely–Sopron

útvonalon. A nagyszámú résztvevőt a soproni Sportcentrum előtt fűvőszenekarral várták. Az Önkormányzat részéről Rákóczi József testnevelési és sportfelelős, a Corvinus Kör részéről Krisch Imre, az elnökség tagja mondott üdvözlő beszédet.[6\(122\)](#)

Október 16-án rendezte az osztrák Corvinus Kreis 1992. évi ünnepi estjét, ezúttal Kremsben, a gyönyörűen helyreállított volt dominikánus templomban, amikor egyben a kör 5 éves fennállását is ünnepelték. Ezen a Corvinus Kör elnökségéből Dr. Metzl János, Krisch Aladár, Dr. Gimesi Szabolcs, Keresztény Richárd, Puskás Árpád, Hrabovszky László és Simon Erzsébet vett részt. Jelen voltak Sopronból Hirschler Rezső és Szalay Csaba valamint a helyi sajtó és TV munkatársai is. Az ünnepi ülésen Alfred Göbhardt kremsi városi tanácsos, Stephan Franye a Corvinus Kreis elnöke, Dr. Metzl János, Ing. Erich Grabner, Krems város polgármestere, valamint Rudolf Friewald tartományi képviselő mondott üdvözlő beszédet. Dr. Balázs Béla az Osztrák–Magyar kultúrkapcsolatokról tartott előadást, majd Fontányi Gábor rk. követ mondott beszédet. Végül Stephan Franye Erich Grabner polgármesternek átnyújtotta a Corvinus Kreis tiszteletbeli tagságáról szóló oklevelet. Az egyes beszédek közt a kremsi Danubius Quartett játszott klasszikus zeneszámokat.[7\(123\)](#)

Október 28-án Dr. Metzl János meghívásra részt vett a Bécsújhelyre áthelyezett csendőrségi kommandóegység zászlóavatási ünnepségén, amelyet az osztrák államünnep napján Bécsújhely Fő terén rendeztek. Az ünnepségen Sopron város Önkormányzata képviselőjeként Fejes Zoltán mb. polgármester és dr. Czike Albert alpolgármester is részt vett. Az ünnepségen a hosszú betegségéből felépült Gustav Kraupa polgármester mondta az üdvözlő beszédet, az ünnepi beszédet pedig Franz Löschnak, az osztrák belügyminiszter.[8\(124\)](#)

165November 7-én a Soproni Állami Szanatórium rendezte a Regionális Fórum keretén belül az első határmenti közös Osztrák–Magyar orvosi szimpóziumot, melynek témája a magas vérnyomás volt. A szimpóziumot Dr. Szatmári György, a szanatórium főigazgatója és Dr. Helmut Teubl, a felbringi Rehabilitációs Centrum igazgatója szervezték, a szervezésben a Corvinus Kör elnöke is résztvett.[9\(125\)](#)

November 27-én a TV-2 csatornáján, a Szombathelyi Körzeti Stúdió műsorában bemutatták a Corvinus Kört, részleteket mutattak be a kremsi ünnepi ülésről és beszélgettek a Kör régebbi titkárával, Szalay Csabával, továbbá Dr. Metzl Jánossal, a Kör elnökével és Dr. Gimesi Szabolccsal, a Kör alelnökével.

A Corvinus Kör december 11-én, alapításának évfordulóján rendezte 5 éves jubileumi ünnepségét Sopronban, a Maroni Szállóban. Az ünnepi összejövetelnek több, mint 100 résztvevője volt. Dr. Gimesi Szabolcs elnököt, üdvözlő beszédet mondott Heinz Seifert, az osztrák Corvinus Kreis alelnöke, Sopron város önkormányzata nevében Légrádi Imre, valamint Döbrentey Gyula, Székesfehérvár alpolgármestere, Bors József, Veszprém alpolgármestere és Ing. Alois Schwarz, Eisenstadt polgármestere. Dr. Metzl János tartott ünnepi beszámolót a Corvinus Kör 5 éves működéséről. Fontányi Gábor tervezett előadása a követ közbejött diplomáciai elfoglaltsága miatt elmaradt. Az elnökség határozata alapján a kör érdekében végzett munkásságáért Dr. Metzl Jánost, Keresztény Richárdot és a Baján-házaspárt Renner Kálmán „Matthias Rex” ezüst érdmével jutalmazták, az érdmek átadása zárta az ünnepi műsort. A műsor keretében a Fenyő téri Általános Iskola tanulóinak tánckara német népi énekeket és táncokat adott elő. Az ünnepséget díszvacsora követte, melyre a Baján-házaspár óriási, több emeletes szőja alapanyagú díszkortát adományozott. Az ünnepségről a soproni helyi kábeltelevízió is tudósított.[10\(126\)](#)

A szomszédos Ausztria jobb megismerése céljából a kör 1992-ben is több autóbusszos kirándulást szervezett. Március 29-én a tagok Bécsbe kirándultak a Kunsthistorisches Museum megtekintésére, május

17-én Bruck a.d. Mur–Leoben–Eisenerz–Gesäuse volt az útvonal. Május 31-én Fertő tavi hajókirándulás volt, Fertőrákos–Fertőmeggyes (Mörbisch) útvonalon. Június 21-én St. Florian–Steyer–Christkindl–Baden volt az útvonal. Szeptember 13-án a tagok Neubergbe és Mariazellbe látogattak és felmentek a Bürgeralpe-ra is. Október 18-án Gloggnitzba kirándultak, az ottani várban rendezett „Eroberung der Landschaft” című alsó-ausztriai tartományi kiállítás megtekintésére, mely a Semmering–Rax–Schneeberg vidék idegenforgalmi területté való fejlődését mutatta be, ezen belül különös érdekességet jelentett a Semmering-vasút építése. Visszaúton Neunkirchen városának megtekintésére is sor került. 1992-ben is megrendezésre került egy-egy tavaszi és őszi gyalogtúra: április 26-án a Szárhalmi erdőbe, október 4-én pedig Prinz pihenő–Muck–Brennberg útvonalon.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Szolláth György: RENNER KÁLMÁN soproni vonatkozású érmei és plakettjei (1975–1992)

**Szolláth György: RENNER KÁLMÁN
soproni vonatkozású érmei és plakettjei (1975–1992)**

Renner Kálmán ismert soproni rézműves család harmadik generációjának a tagja, éremművész. Művészeti tanulmányait részben önképzéssel, részben Reményi Józsefnél folytatta, akit mesterének tekint. Éremművésszettel 1959 óta foglalkozik. 1960 óta részt vesz minden városi és megyei kiállításon. Eddig negyven egyéni kiállítása volt itthon és külföldön, valamint minden jelentős országos kiállításon szerepelnek alkotásai. 1969 óta tagja a Nemzetközi [166](#)Éremszövetségnek, a FIDEM-nek és azóta rendszeresen részt vesz két évenkénti kiállításain. Megrendelésre különféle emlék-, részvételi- és díjermeket készített. Egyéb érmeinek témája a képzőművészet, irodalom és zene, de számos történelmi személyiségről is készített érmet. Érmeinek zöme öntött kivitelű, de vannak vert kivitelű érmei is, melyeket a Magyar Állami Pénzverő, Szabó Géza ötvösmester, a Párizsi Pénzverő, a Bécsi Pénzverő és a Körmöcbányai Pénzverő sokszorosított. Köztéren hat domborműves emléktáblája van, három Sopronban, egy-egy Győrben, Siófokon és Öskün. Szülővárosa Sopron képzőművészeti életét szívügyének tekinti, közreműködésével 1977-ben megkapta a város az Országos Érembiennálé rendezésének jogát, részt vett a Képcsarnok bemutatóterem megvalósításában és jelenleg a Soproni Éremmúzeum előkészítésén dolgozik. 1973-ban Győr-Sopron Megye Nívó-díját kapta. 1991-ben a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete „Az év legszebb érme” pályázatának győztese. Tagja a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének (Művészeti Alap).

1.	RENNER	6.	RENNER	11.	Renner
2.	R _K 19 R _K 82	7.	R	12.	Renner
3.	RENNER	8.		13.	Renner K.
4.	RK	9.	R	14.	K.RENNER
5.	RENNER K.	10.	RENNER	15.	R _K

Az érmek mesterjegyei

1975-ben megjelent a Soproni Szemle 1–2. számában Tompos Ernő: Renner Kálmán soproni vonatkozású érmei és plakettjei (1958–1974) című cikk. Összeállításom folytatása Tompos Ernő munkájának. Az általa leírt ötven érme és plakett után nálam a sorszámozás ötveneggyel kezdődik (mesterjegyei: 1. kép):

51. (215.) *Fiatalkorú műszakiak országos találkozójának emlékérméje*

Av.: A Tűztorony, a televízió torony és fenyőfa. Fent felirat: FMKT 75 és lent: SOPRON.

1975, egyoldalas öntött alumínium 150×100 mm.

52. (218.) *V. Diáknapi emlékérméje*

Av.: Az alapba bekarcolva a város címere, rajta felirat öt sorban: V. /SOPRONI/ ORSZÁGOS / DIÁKNAPOK / 1975 Rev.: Mélyített mezőben különféle kulturális és sport tevékenységek jelképei. Jobbra lent m.j.2.

1975, öntött bronz, Ø 98 mm

53. (224.) *Romwalter Alfréd emlékérméje*

Av.: Arckép szemben. Jobboldalon lent m.j.1. Körirat: ROMWALTER ALFRÉD

Rev.: Az alapba bekarcolva egy göreb és bányászjelvény. Felirat öt sorban: M.K.E. / O.M.B.K.E. / SOPRONI / CSOPORTJA / 1975

1975, öntött bronz, Ø 86 mm. SSz 1992, 82–83.

54. (225.) *Országos Műszaki Vándorgyűlés emlékérméje*

Av.: Mélyített körben a Tűztorony, körző és logarléc. Felirat: 1975 SOPRON. Körirat: VII. ORSZÁGOS MŰSZAKI VÁNDORGYŰLÉS

1975, egyoldalas öntött keménylóm vörösrezeve, Ø 80 mm.

1672. Sopron (1.): Lábasház (82/I-II)

16855. (227.) *Sopron dombormű*

Av.: Kompozíció Sopron nevezetes épületeiből: a Tűztorony, a Storno-ház és a Kecsetemplom, valamint gótikus oszlopfők. Felirat: SOPRON. Balra lent m.j.1. (1975), egyoldalas öntött bronz, 300×205 mm.

56. (228.) *Névadó emlék*

Av.: Bal oldalon anya gyermekével, a háttérben épületek a Tűztoronnyal. A jobb felső sarokban városcímer. Felső élen felirat két sorban: ÉLETEMNEK IFJÚ / LOMBJA NÓTT PETŐFI S. A jobb alsó sarokban m.j.1. (1975), egyoldalas öntött bronz, 90×110 mm.

57. (229.) *Házassági emlék*

Av.: Nő és férfi egy szál rózsával, fent gótikus ablak. A felső élen idézet: EGÉSZ VILÁGOM / EGE LETTÉL / JÓZSEF A. Lent: SOPRON és alatta m.j.3. (1975), egyoldalas öntött bronz, 120×80 mm.

58. (230.) *Mini kosárlabda*

Av.: Középen fiú és leány M betűt alkot, alatta SOPRON 1975 Körirat: MINIKOSÁRLABDA ORSZÁGOS DÖNTŐ 1975, egyoldalas öntött bronz, Ø 90 mm.

59. (231.) *Széchenyi István gimnázium*

Av.: Arckép balranéző profilban, alatta 100 szám, rajta két sorban felirat: ÉVFORDULÓJÁRA /

1876–1976. Körirat: A SOPRONI SZÉCHENYI ISTVÁN GIMNÁZIUM ÁLLAMOSÍTÁSÁNAK
Rev.: Iskola jelvény, mellette két szám 1966–1976. Körirat: 10 ÉVES A POSTAFORGALMI
SZAKKÖZÉPISKOLA. Lent középen m.j.2.
(1976), öntött bronz, Ø 89 mm. SSz. 1976, 271

60. (234.) *Sopron Vasöntöde dombormű*

Av.: A vasöntöde belső munkaterületének a képe olvasztó kemencékkel. Felirat: ÖNTÖDEI VÁLLALAT
SOPRONI VASÖNTÖDÉJE. Jobbra lent m.j.2.
(1976), egyoldalas öntött bronz, 250×185 mm.

61. (235.) *Egészségügyi világnap*

Av.: Középen mélyített ovális mezőben fáklya kígyóval, rajta felirat: SOPRON. Körirat:
EGÉSZSÉGÜGYI VILÁGNAP 1976. ÁPRILIS 7.
1976, egyoldalas öntött ólom, Ø 85 mm.

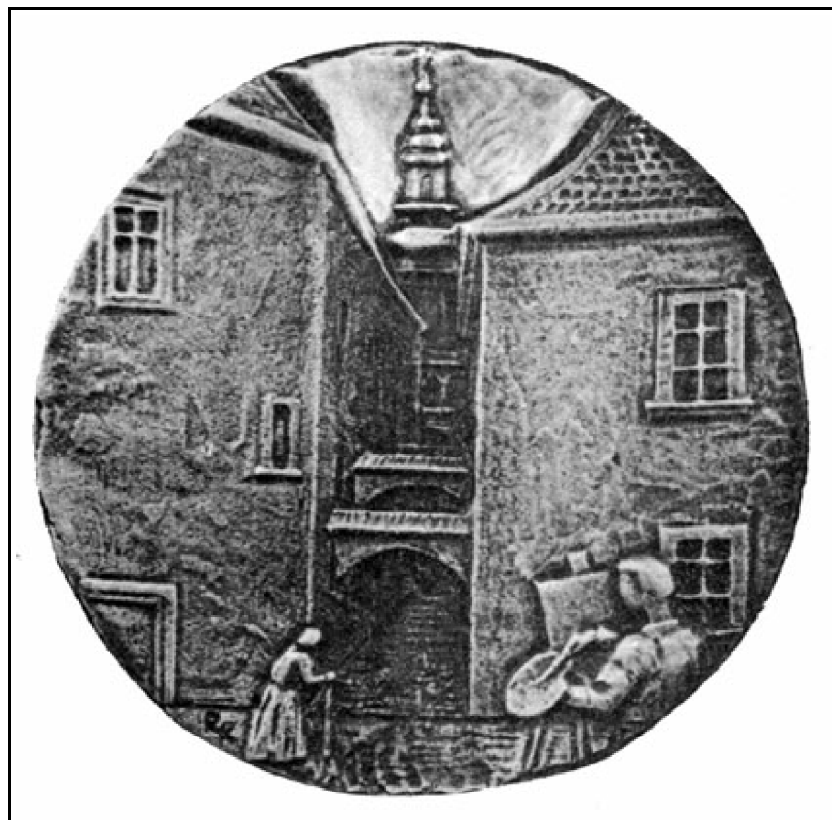
62. (237.) *Sopron 700 éves*

Av.: A felső harmad kiemelkedő mezőben felirat két sorban: SOPRON / 1277–1977. Alatta zsinóron a
város régi pecsétje, a háttérben a város különböző nevei.
Rev.: Egy kombinált városkép a régi és az új épületekből. Lent m.j.7.
(1976), öntött bronz, Ø 94 mm. SSz. 1977, 248.

63. (239.) *Sopron 700 éves*

Av.: Bal oldalon H. András király trónon ülő alakja, lábánál m.j.9, mellette felirat: SOPRON 1277 1977 és
zsinóron függő pecsétje.
(1976.) egyoldalas öntött bronz, Ø 90 mm. SSz. 1977, 249.

1693–4. Sopron (II.): Két Mór-ház (82/l); Sopron (III.) Festőköz (84/l)

17064. (240.) *Temperöntési és mintakészítési napok*

Av.: Sopron város címere, fölötte két évszám: 1277–1977. A címeren öntőedény, rajta felirat hét sorban: VII. / SOPRONI / TEMPERÖNTÉSI / ÉS / MINTAKÉSZÍTÉSI / NAPOK / 1976. Lent m.j.4. 1976, egyoldalas bronz öntvény, 100×81 mm.

65. (245.) *Házassági érem (700 éves)*

Av.: A felső harmad kiemelkedő mezőben felirat két sorban SOPRON / 1277–1977. Alatta zsinóron a város régi pecsétje, a háttérben a város különböző nevei.

Rev.: Gótikus ajtóív előtt ifjú pár, menetük városcímer. A bal oldalon m.j.2.

1977, öntött bronz, Ø 94 mm.

66. (247.) *Úttörőzenekar*

Av.: Bal oldalon II. András király trónon ülő alakja, lábánál m.j.9, mellette felirat: SOPRON 1277 1977 és zsinóron függő pecsétje.

Rev.: Violinkulcs és hangszerek, rajta felirat hat sorban: ORSZÁGOS / ÚTTÖRŐ / ZENEKARI / FESZTIVÁL / SOPRON / 1977

1977, öntött bronz, Ø 90 mm.

67. (248.) *VI. Diáknapok*

Av.: A felső harmad kiemelkedő mezőben felirat két sorban: SOPRON / 1277–1977. Alatta zsinóron a város régi pecsétje, a háttérben a város különböző nevei.

Rev.: Gótikus ülőfülke ívek, rajta felirat három sorban: VI. ORSZÁGOS / DIÁKNAPOK / SOPRON

1977, jobbra lent babérág.
1977, öntött bronz, Ø 94 mm.

68. (249.) *Ifjú zongoristák*

Av.: A felső harmad kiemelkedő mezőben felirat két sorban: SOPRON / 1277–1977. Alatta zsinóron a város régi pecsétje, a háttérben a város különböző nevei.

Rev.: Liszt Ferenc arcképe jobbra néző hárómnegyed profilban, lent középen m.j.2. Körirat: IFJÚ ZONGORISTÁK NEMZETKÖZI LISZT TALÁLKOZÓJA

1977, öntött bronz, Ø 94 mm.

69. (250.) *Vörösborfesztivál*

Av.: A felső harmad kiemelkedő mezőben felirat két sorban: SOPRON / 1277–1977. Alatta zsinóron a város különböző nevei.

Rev.: Szőlőtöke háttérrel, városcímer és pohár. Körirat: NEMZETKÖZI JUBILEUMI VÖRÖSBOR FESZTIVÁL SOPRON 1977. Lent m.j.2.

1977, öntött bronz, Ø 94 mm.

70. (257.) *Erdészeti egyetem*

Av.: Középen felirat három sorban: 20 ÉV / AZ EGYE- / TEMÉRT. Körirat: ERDÉSZETI ÉS FAIPARI EGYETEM SOPRON

Rev.: Az egyetem homlokzata, alatta 1808 évszám és m.j.7, az épület fölött az erdészek jelvénye és fogaskerék részlet. (Készült 10 ÉV felirattal is).

(1977), öntött bronz, Ø 60 mm.

71. (263.) *Öntőkongresszus*

Av.: A vasöntöde épülete. Körirat: ÖNTŐDEI VÁLLALAT SOPRONI VASÖNTÖDÉJE

Rev.: Középen az esemény plakátja. Körirat: 45. NEMZETKÖZI ÖNTŐKONGRESSZUS. Lent középen m.j.1.

(1978), öntött bronz, Ø 80 mm.

17172. (264.) *Megyei borverseny*

Av.: Jobb oldalon gótikus ablak, rajta felirat két sorban: SOPRON / 1978, a bal oldalon szőlőfürt és levelek, rajta három pohár. Fent félkörben felirat: MEGYEI BORVERSENY. Jobbra lent m.j.2.

1978, egyoldalas vert bronz, Ø 87 mm. (ÁPV).

73. (265.) *Pathológus találkozó*

Av.: Középen mikroszkóp, háttérben Sopron város címere. Körirat: PATHALÓGUS TALÁLKOZÓ SOPRON 1978

1978, egyoldalas öntött ólom, Ø 82 mm.

5. Sopron (IV.): Kecske-templom 85/1

74. (266.) *Névadó emlék*

Av.: Középen mélyített mezőben anya és gyermeke. Fent felirat három sorban: ÉLETEMNEK / IFJÚ / LOMBJA NŐTT. Lent a város címere, rajta felirat: SOPRON, alatta *m.j.4.*
(1978), egyoldalas öntött bronz, 107×79 mm.

75. (268.) *Erika*

Av.: Mélyített mezőben kislány arckép balra néző profilban. Bal oldalon alul szélesített peremen felirat: ERIKA. Jobb oldalon a nyakánál *m.j.7.*
Rev.: A kislány rajza és játéka. Lent *m.j.2* és mellette két oldalon évszám 1978.
1978, öntött ezüst és bronz, Ø 85 mm (szabálytalan).

17276. (269.) *Soproni Vas- és Jármű Szöv.*

Av.: Középen a Tűztorony, rajta három betű és egy évszám: *S V J 1951.* Körirat: SOPRONI VAS ÉS JÁRMŰIPARI SZÖVETKEZET. Lent *m.j.4.*
Rev.: Felirat négy sorban: 25 / ÉVES / TÖRZSGÁRDA / TAG. Az éremmezőn babékoszorú, szerszámok és autó.
(1979), öntött bronz, Ø 87 mm.

77. (270.) *VII. Diáknapok*

Av.: Felirat három sorban: VII. ORSZÁGOS / DIÁKNAPOK / SOPRON 1979. A háttérben gótikus ülőfülke, ívek és babérág.

Rev.: A művészetek jelképei, lant, maszkok, paletta és toll. Lent *m.j.2.*
1979, öntött bronz, Ø 87 mm.

78. (280.) *GYSEV-dombormű*

Av.: Az előtérben modern dízelmozdony, a háttérben múlt századi gőzmozdony, valamint Győr, Sopron és Ebenfurt városok címerei. A címerek mellett *m.j.1.*
(1979), egyoldalas öntött bronz, 200×300 mm.

79. (281.) *GYSEV-dombormű*

Av.: Az előtérben modern dízelmozdony, a háttérben múlt századi gőzmozdony, valamint Győr, Sopron és Ebenfurt városok címerei. Felirat: 1879 / GySEV / ROeEE 11979. A címerek mellett *m.j.1.*
1979, egyoldalas öntött bronz, 200×300 mm.

80. (292.) *Dr. Csík Ferenc*

Av.: Mélyített mezőben arckép szemben, mellette felirat négy sorban: DR. CSÍK / FERENC / 1913 / 1945. Az arckép alatt olimpiai ötkariká, benne BERLIN 1936 felirat. Jobboldalon a nyakánál *m.j.2.*
Rev.: Uszoda képe és egy startkőről vízbe ugró alak, felirat négy sorban: DR. CSÍK / FERENC / EMLÉKVERSENY / SOPRON
(1980), öntött bronz, Ø 80 mm.

81. (300.) *Mikola Sándor*

Av.: Jobb oldalon arckép balra néző háromnegyed profilban, mellette felirat öt sorban: MIKOLA / SÁNDOR / EMLÉK- / VERSENY / SOPRON. Lent *m.j.2.*
(1981), egyoldalas öntött bronz, Ø 90 mm.

82. (302.) *Sopron (I.), Lábasház (2. kép)*

Av.: A Lábasház képe, előtérben a Szent Orsolya téri kút. Lent *m.j.2.*
Rev.: Függőlegesen osztott mező bal felén a régi címerbeli vár képe, rajta SOPRON felirat, háttérben gótikus ablak fele. A jobb oldalon az ablak másik fele, rajta a város háromféle neve: SCARABANTIA / SEMPRONIUM / ÖDENBURG (2. kép)
(1981), öntött bronz, Ø 90 mm (készült egyoldalasban is).

83. (303.) *Sopron (II.) Két mór-ház (3. kép)*

Av.: A díszes kapu két oszlopa, háttérben a ház képe. Jobbra *m.j.2.*
Rev.: Azonos a 275. érem hátoldalával.
(1981), öntött bronz, Ø 90 mm (készült egyoldalasban is).

1736. Szent István-dombormű

17484. (304.) *Sopron (III.), Festőköz (4. kép)*

Av.: A Festőköz képe, előtérben egy festő, balra lent m.j.2.

Rev.: Azonos a 275. érme hátoldalával.

(1981), öntött bronz, Ø 90 mm (készült egyoldalásban is).

85. (304.a) *Sopron (IV.), Kecse-templom (5. kép)*.

Av.: Bal oldalon a templom képe, jobboldalon kinagyítva rózsablaka és a kecskés címer, lent m.j.2.

Rev.: Azonos a 275. érme hátoldalával.

(1981), öntött bronz, Ø 90 mm (készült egyoldalasban is).

86. (308.) *Veterán Rally*

Av.: Középen egy kormánykerék és autóduda, mögötte városcímerrészlet, benne bal oldalon m.j.7. Körirat: III. AUTÓ-MOTOR VETERÁN RALLY SOPRON 1981.

1981, egyoldalas öntött ólom, Ø 90 mm.

87. (311.a) *Mikola Sándor dombormű*

Av.: Arckép balra néző háromnegyed profilban, lent m.j.1.

(1981), egyoldalas öntött bronz, Ø 300 mm.

A dombormű márványlapon van, a név a márványtáblába van bevésve.

Elhelyezve Sopronban az Evangélikus Líceum falán.

88. (315.) *Megyei borverseny*

Av.: Pincerészlet, hordó, palackok, poharak és szőlő. Körirat: MEGYEI BORVERSENY

Rev.: Gótikus ablak, lopó és szőlőfürt. Középen vízszintesen felirat: SOPRON 1982. Lent m.j.1.

1982, öntött bronz, Ø 98 mm.

89. (316.) *Soproni fúvószenekar*

Av.: Középen lant és városcímer, mögötte a Tűztorony fele. Körirat: 25 ÉVES A SOPRONI FÚVÓSZENEKAR

(1982), egyoldalas öntött bronz, Ø 90 mm.

90. (318.) *Erdészeti Egyetem*

Av.: Alapítás korabeli épületegyüttes az éremmező felső kétharmadán, lent sima mezőn félkörben körirat: E NUCE FIT CORYLUS, fölötte évszám 1808. Lent középen m.j.1.

Rev.: Az éremmező bal felén fatörzs keresztmetszete, rajta Sopron címere és az iskola jelvényei. A jobb felén az Egyetem mai épülete és felirat öt sorban: 175 / ÉVES AZ / ALMA MATER / SOPRON / 1983.

1983, vert bronz, Ø 70 mm. (ÁPV). SSz. 1984, 274–275.

91. (330.) *Olvasótábor*

Av.: Középen nyitott könyv, mellette a Tűztorony, alatta felirat: SOPRON VII. 15–28. Körirat: NEMZETKÖZI OLVASÓTÁBOR 1984

1984, egyoldalas öntött bronz, Ø 90 mm.

92. (331.) *Sporttalálkozó*

Av.: Középen vízszintes sávon Čedok és Ibusz jelvények, fölötte és alatta sportoló figurák. Körirat: SPORTTALÁLKOZÓ SOPRON '84

1984, egyoldalas öntött bronz, Ø 90 mm.

17693. (337.) *Sopron borrend érem*

Av.: Középen a város címere, benne vízszintesen felirat: SOPRON. Körirat: VINUM CIVIUM FIDELISSIMORUM Rev.: Középen a Tűztorony képe, rajta talpas pohár, körülötte szőlőfürtök és szőlőlevelek. Lent a torony kétoldalán m.j.4.
(1985), öntött bronz, Ø 70 mm.

94. (338.) *Martos Flóra*

Av.: Bal oldalon arckép szemben, a nyakánál m.j.1. A jobb oldalon felirat négy sorban: MARTOS / FLÓRA / 1897 / 1938

Rev.: Iskolaépület képe. Körirat: MARTOS FLÓRA EGÉSZSÉGÜGYI SZAKKÖZÉPISKOLA SOPRON

(1985), öntött bronz, Ø 90 mm.

95. (339.) *Soproni Vasöntöde*

Av.: Az öntöde belső tere öntés közben. Körirat: SOPRONI VASÖNTÖDE 1910 1985. Jobbra lent m.j.7.
1985, egyoldalas öntött bronz, Ø 80 mm.

96. (339.a) *Soproni Vasöntöde*

Av.: Azonos a 311. érem előlapjával.

Rev.: OMBKE jelvény, rajta felirat öt sorban: XI. / MAGYAR / ÖNTŐNAPOK / SOPRON 1985 / V:
20–22.

1985, öntött bronz, Ø 80.

97. (345.) *Patológus Társaság*

Av.: Városcímer és mikroszkóp, fölötte SOPRON felirat és alatta 1986 évszám. A címer mellett m.j.7.

Körirat: CONVENTUS PATHOLOGORUM HUNGARO-GERMANUS

1986, egyoldalas öntött ólom, Ø 90 mm.

98. (346.) *Historia Soproniensis (I.)*

Av.: Római kori szentély képe, középen a trónoló Zeus, mellette két istennő. Lent felirat: SCARABANTIA,
alatta m.j.1.

(1987), egyoldalas öntött bronz, 120×140 mm.

99. (347.) *Historia Soproniensis (II.)*

Av.: Bal oldalon IV. László király trónon ülő képe, a háttérben jobbra korabeli városkép, balra egy
pecsétes okirat, rajta SOPRON 1277 felirat. A trón lábától jobbra ÖDENBURG felirat. A felső és alsó
élen babérág. Jobbra lent m.j.1.

(1987), egyoldalas öntött bronz, 120×140 mm.

100. (348.) *Historia Soproniensis (III.)*

Av.: Bal oldalon a Storno-ház, a Tűztorony és a Kecse-templom, jobb oldalon modern épületegyüttes.
Fent félkörben babérágon felirat: CIVITAS FIDELISSIMA, lent vízszintesen SOPRON, alatta babérág.
Jobb oldalon m.j.1.

(1987), egyoldalas öntött bronz, 120×140 mm.

101. (349.) *Soproni Vasöntöde*

Av.: Középen a Tűztorony, lent öntőtégely. Körirat: SOPRONI VASÖNTÖDE
Rev.: Babérkoszorúban felirat három sorban: 25 / ÉV HŰSÉGES / MUNKÁJÁÉRT, alatta síknap név bevésésére. Készült 30, 35 és 40 évi szolgálatot jelölő kivitelben is.
(1987), öntött bronz, Ø 170 mm.

177102. (350.) *GYSEV-emléktábla*

Av.: Középen modern villamosmozdony, bal oldalon dízelmozdony és a jobb oldalon régi gőzmozdony.
Felirat a felső él alatt: GYSEV VILLAMOSÍTÁS. A jobb alsó sarokban m.j.1.
Elhelyezve a GYSEV pályaudvarán.
(1987). egyoldalas öntött bronz, 180×300 mm.

103. (352.) *Megyei borverseny*

Av.: A két mór-ház képe. Körirat: MEGYEI BORVERSENY
Rev.: Bal oldalon glóbusz, rajta a nemzetközi szervezet jelvénye, jobb oldalon szőlőfürt, rajta SOPRON 1987 felirat. Lent m.j.2.
1987, öntött bronz, Ø 80 mm.

104. (355.) *Sopker*

Av.: Jobb oldalon geometrikus ornamentika, a bal oldalon SOPKER embléma. Körirat: SOPRONI KISKERESKEDELMI VÁLLALAT. Jobbra lent m.j.2.
(1987), egyoldalas öntött bronz, Ø 150 mm.

105. (356.) *Hippokratész*

Av.: Bal oldalon szakállas arckép jobbra néző háromnegyed profilban, előtte kígyós bot, a nyakánál m.j.1.
Lent vízszintesen felirat: HIPPOKRATÉSZ. Körirat: 1958–1988 MUNKATÁRSAITÓL „AZ ÉLET RÖVID, A MESTERSÉG HOSSZÚ”
1988. egyoldalas öntött bronz, Ø 100 mm.

106. (357.) *Anaesthesiologus találkozó*

Av.: Bal oldalon a Storno-ház és a Tűztorony, alatta m.j.1. A jobb oldalon felirat hét sorban: UNGARN- / ÖSTERREICH / ANAESTHESI- / OLOGISCHES / TREFFEN / SOPRON / 1988 Rev.: Bal oldalon orvosi ábra az altatásról. A jobb oldalon felirat hét sorban: OSZTRÁK- / MAGYAR / ANAESTHE- / SIOLOGUS / TALÁLKOZÓ / SOPRON / 1988
1988, vert ezüst és bronz, Ø 42,5 mm. (SZG).

107. (361.) *Szent István-dombormű (6. kép)*

Av.: Arckép szemben, fején a Szentkorona, körirat: S. STEPHANUS REX 969–1038. Felirat négy sorban: HALÁLÁNAK 950. ÉVFORDULÓJÁRA / A HÁLÁS UTÓDOK TISZTELETE JELÉÜL / KÉSZÍTETTÉK / A SOPRONI KATOLIKUS HÍVEK. Jobb alsó sarokban m.j.1.
(1988), egyoldalas öntött bronz, 700×500 mm.
Elhelyezve Sopronban a Szent István templom falán.

108. (362.) *Soproni Kórház labor*

Av.: Középtől kissé balra MTDL jelvény, mellette jobb oldalon épüle csoport, baloldalán laboratóriumi edény. Felirat öt sorban: SOPRON / 1988 / X. 20–22 / 38. / NAGYGYŰLÉS. Balra lent m.j.15.
1988, egyoldalas öntött bronz, 80×80 mm.

109. (381.) *Gereben-találkozó*

Av.: A stockholmi városháza épületének a képe. Körirat: II. GERE BEN TALÁLKOZÓ STOCKHOLM 1990. Lent középen *m.j.l.*

Rev.: Sopron barokk kori címere, a korona fölött SOPRON felirat. Körirat: A BOLDOGSÁGRA KEVÉS CSAK A JELEN, A MÚLTON ÉPÜL AZ, S AZ EMLÉKEZETEN.

1990. öntött bronz Ø 90 mm.

110. (387.) *Vermes Miklós emlékverseny*

Av.: Jobb oldalon arckép szemben, nyakánál *m.j.l.* A bal oldalon felirat két sorban: VERMES / MIKLÓS, lent félkörben: EMLÉKVERSENY

(1991), egyoldalas öntött bronz, Ø 90 mm.

1788/a Gróf Széchenyi István (113/I)

1798/b Gróf Széchenyi István (113/II)

180111. (390.) *Vermes Miklós emléktábla*

Av.: Arckép szemben, a nyakánál *m.j.I.*
 (1991), egyoldalas öntött bronz, Ø 300 mm.
 Elhelyezve Sopronban az Evangélikus Líceum falán.

112. (394.) *Magyar Éremgyűjtők XXI. Vándorgyűlése (7. kép)*

Av.: Sopron város régi angyalos címere. Körirat: M.É.E. XXI. VÁNDORGYŰLÉSE SOPRON 1991. AUG. 3–4. Lent középén *m.j.8.*
 Rev.: Széchenyi álló alakja, jobb kezével oszlopra támaszkodik, az oszlopon HITEL / VILÁG / STÁDIUM felirat. Körirat: GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN 1791–1860. Jobbra lent *m.j.I.*
 1991, vert ezüst és bronz, Ø 42,5 mm. (SZG).

113. (397.) *Gróf Széchenyi István*

Av.: Bal oldalon arckép szemben, jobb oldalon családi címer. Lent félkörben felirat: GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN
 Rev.: Bal oldalon gótikus ablak, jobb oldalon Sopron címere. Körirat: M.É.E. SOPRONI CSOPORT 1991. Lent középén *m.j.8.*

1991, vert ezüst és bronz, Ø 42,5 mm. (SZG).

114. (398.) *Pro Universitate*

Av.: Az alap fatörzs keresztmetszete, rajta tölgy és babérkoszorú, benne fakitermeléssel, és földméréssel kapcsolatos eszközök. Felirat közepén vízszintesen: PRO UNIVERSITATE és lent ívesen: SOPRONIENSIS

Rev.: Az egyetemi épület homlokzata, körben tölgyfalevél koszorú, balra lent Selmecbánya címere, jobbra lent Sopron címere. Középen a peremnél m.j.1.
(1991), öntött bronz, Ø 120 mm.

115. (401.) *Pro Silvicultura*

Av.: Az alapon fél körfűrészlap és fél farönk keresztmetszet, rajta erdészjelvény, fakitermelő eszközök, soproni címerrészlet.

Felirat ívesen: UNIVERSITAS SOPRONIENSIS

Rev.: Teodolit, farönk keresztmetszet, körző, nyitott könyv és az iparművészet címere. Körirat: PRO SILVICULTURA ARTE LIGNARIA ET GEODESIA. Lent közepén m.j.1.

(1992), öntött bronz, Ø 100 mm.

116. (409.) *Dr. Benkő László*

Av.: Jobb oldalon arckép balra néző profilban, nyakánál m.j.8. Bal oldalon felirat négy sorban: DR. / BENKŐ / LÁSZLÓ / 1912. Körirat: OSZTÁLYFŐNÖKÜNKNEK 1992.

1992, egyoldalas öntött bronz, Ø 93 mm.

117. (411.) *Sopron Város Díszpolgára* (terv)

Av.: Jobb oldalon a Szent Mihály templom képe, mellette két sorban felirat: DEDISTI / DAMUS. Bal oldalon az alsó ívben babérág.

Körirat: SCARABANTIA ÖDENBURG SOPRON. Lent közepén m.j.1.

Rev.: Jobb oldalon a város címere, alatta babérág. Bal oldalon felirat három sorban: SOPRON / VÁROS / DÍSZPOLGÁRA. Lent m.j.8.

(1992), öntött bronz, Ø 120 mm.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

181 MEGEMLÉKEZÉSEK

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Fábján Lajos: Gereben Béla (1902–1992)

**Fábján Lajos: Gereben Béla
(1902–1992)**

„Legyenek lelkes szószólói és barátai a megtépázott és elszegényedett – de fontos küldetését és szerepét

mindig betölteni tudó – »Civitas Fidelissimának«.–»¹⁽¹²⁷⁾ – Ezekkel a sorokkal fordult az 1947-ben megjelentetett Magyar Sopron hasábjain polgártársaihoz Gereben Béla, akinek gondolatai a messze távolban töltött évtizedekben is vissza-visszatértek Sopronba...

Az egykori Széchenyi palota udvari szárnyában, – ahol Manó gróf egyik komornyikjaként volt alkalmazva édesapjuk – serdültek ifjúvá a Gereben-fiúk: László, Béla, József és Vilmos. A matematika, a szervezés iránt fogékony Béla a felsőkereskedelmi középiskolát látogatta, majd az érettségi vizsgát követően – rövid kitérő után – városi tisztviselő lett. Végigjárta a ranglétra valamennyi fokozatát, míg városszeretete az egykori számvevőségi tanácsost 1946-ban a Sopron városi idegenforgalmi hivatal élére szolgáltatta.

Aktív részese volt a közéletnek. A harmincas évek végétől elkötelezett szervezője lett a Magyar Élet Pártjának, főtáskára a Soproni Torna Egyletnek, vezetőségi tagja számos karitatív és kulturális egyesületnek, az 1946-ban életrehívott városi sportbizottságnak.

¹⁸²Méltán írja a róla szóló megemlékezés: „A háború utáni időszak magyar idegenforgalmi életének egyik zászlóvivője”.²⁽¹²⁸⁾ A háborús romok eltakarítása, műemlékek helyreállítása kísérték útját, amíg 1954 január elsejével vezetésével életrehívták a Győr-Sopronmegyei Idegenforgalmi Hivatalt. Röviddel később kirendeltséget létesített Magyaróvárott, jegyirodát indított Sopronban és ugyanitt megnyitotta a Fürdő utcai turisztaszállót. Képeskönyvet jelentetett meg Sopronról, majd filmet forgattatott a „Hűség városa” műemlékeiről.³⁽¹²⁹⁾

1956 októberében, november első napjaiban, mint a soproni vöröskeresztes bizottság vezetője irányította és szervezte az osztrák segélyszállítmányok fogadását, november 4-e után pedig családjával együtt Nyugatra távozott. A svédországi Västerasban talált új otthonra. Itt először a városi könyvtárban katalogizálta a könyveket, újságokat, majd az ASEA (jelenleg ABB) központi könyvelésén dolgozott még a nyugdíjazását követő négy esztendőben is. A magyar idegenforgalom alakulását mindig figyelemmel kísérte. Magyarországi útja során 1969. július 7-én kedves vendégként üdvözölték egykori soproni hivatalában, majd azt követően is évről-évre történt levélváltás közte és itthoni barátai, tisztelői között.⁴⁽¹³⁰⁾

A västerasi Magyar Egyesület alapító tagjai között volt, és míg egészsége lehetővé tette, aktívan részt vett a társadalmi életben. Szeretett feleségének 1986-ban történt elhunytá után Stockholmba költözött, ahol szeretetteljes, gondos ápolás várta a katolikus „Josephinahemmet”-ben. (1984 óta vak volt és mindkét alsó lábszárát amputálták 1990-ben, ill. 1991-ben.)

90. születésnapján három gyermekének családja, tíz unokája, két dédunokája vette körül szeretettel, Ő pedig akkor is a Lövérekre, Sopronra emlékezett.

1992. június 30-án csendesen elszenderült. Utolsó kívánsága szerint szeptember 10-én a soproni Szent Mihály temetőben helyezték örök nyugalomra. Barátai, tisztelői kísérték utolsó útjára és a Szózat hangjaival vettek Tőle búcsút: „Hazádnak rendületlenül...”

Sírján felirat hirdeti: Amíg élt, szíve Sopronért dobogott!

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / ifj. Hiller, István: Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645. Wien–Köln–Weimar, Böhlau Verlag, 1992, 146 Seiten (Esterhazy-Studien, Bd. 1, herausgegeben von Gerda Mraz)

ifj. Hiller, István: Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645. Wien–Köln–Weimar, Böhlau Verlag, 1992, 146 Seiten (Esterhazy-Studien, Bd. 1, herausgegeben von Gerda Mraz)

Ifj. Hiller István doktori értekezése olyan sorozat első köteteként jelent meg, amely a sorozat szerkesztőjének, a kismartoni „Museum österreichischer Kultur” vezetőjének előszava szerint az Esterházy-család egyes tagjainak működését, ezzel együtt a XVII–XIX. századi Európa politikai, társadalmi és művelődési változásaiban a nemesség szerepét fogja bemutatni. A sorozat megindítását és az első kötet megjelenését Dr. Erhard Busek osztrák művelődési miniszter tette lehetővé és az osztrák–magyar tudományos együttműködés szellemében a kötetet 183 és a sorozatot az ő jelenlétében a bécsi Collegium Hungaricumban mutatták be 1992. október 7-én. A sorozat is, az első kötet is nemcsak a magyar történettudományt, hanem az Esterházy-családnak a történeti Nyugat-Magyarország, közelebbről Sopron vármegye életében játszott szerepe miatt helytörténetírásunkat is érdekli.

Esterházy Miklóst (1582–1645) az 1625. évi soproni országgyűlésen, október 25-én választották meg Magyarország nádorává, de szerepet játszott az 1634. évi soproni országgyűlésen is, amelyről Rauch András muzsikus kapcsán ezen a helyen már esett szó (SSz. 1992, 290), kapcsolatban állt Lackner Kristóf polgármesterrel (SSz. 1940, 207–220) stb. Itt még maradt felderíteni való. Európai politikai szerepét Gerda

Mraz tömören így fogalmazza meg: „Hier in dem Raum Wien–Eisenstadt–Eszterháza, traf sich Europa, wurden europaweite Kommunikationsnetze geknüpft, wurde europäisches Kulturgut rezipiert und neu ausgeformt”.

Ilyen összefüggésben eddig még kevés szó esett a kismartoni és az eszterházi kastélyról, mert a nádorra vonatkozó eddigi XIX–XX. századi történettudományi irodalom a Mráz-féle jellemzésnek csak a második felét dolgozta ki. Ifjabb Hiller István feldolgozatlan ausztriai, csehországi és magyarországi, német vagy latin nyelvű források, XVII–XX. századi diplomáciai és történettudományi irodalom alapján a Mráz-féle jellemzésnek első felét fejt ki.

Ehhez szüksége van az eddigi irodalom kritikai áttekintésére (1. fejezet), amelynek hiányaiból adódnak a további kutatás feladatai. A második fejezet röviden jellemzi az európai és a bécsi császári diplomácia szervezetét és működését, mivel Esterházy Miklós egyikkel sem volt megelégedve. A harmadik fejezetben képet kapunk arról, hogyan építette ki Bécsből, Kismartonból és Eszterházáról információs hálózatát a császári diplomácia bécsi vezetőihez, a Bécsben székelő külföldi nagykövetségekhez. Így került kapcsolatba egész Európa vezető politikai személyiségeivel. Ezért írhatta 1642. jan 5-én Kismartonból Bornemissza Pál erdélyi tanácsosnak: „...igazán mondom is, hogy mely fejedelemnek még én írtam, pápának, spanyol királynak, velenczéseknek s egyebeknek, egy sem volt, az ki választ nem adott volna becsülettel levelemre”. Csak I. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel nem boldogult.

Ilyen információs hálózathoz számos megbízható és művelt munkatárs kellett. Esterházy Miklós tehetséges és fiatal kis- és középnemeseket gyűjtött maga köré, akikből a jövő magyar politikusok lettek. Ilyen volt pl. a Sopron vármegyében birtokos Viczay-család egyik sarja, Viczay Árpád, akit Sopron város 1642. évi országgyűlési követének választott meg.

Széles körű információi alapján Esterházy Miklós európai szemszögből, de Magyarország érdekében tudta a bécsi császári diplomáciát, különösen a török kérdésben bírálni és befolyásolni. Felfogását egy-egy 20-20 lapnyi latin nyelvű „vélemény”-ben (opinio) fejtette ki. Ezek a vélemények teljes egészükben ugyancsak nincsenek feldolgozva. Hiller István is csak négy jellemzőt (1627, 1633, 1639, 1642) emelt ki és elemzett (4. fejezet).

Esterházy Miklós koncepciója, az „Esterházyanizmus” egészen az 1670-es évekig élt és befolyásolta körének még élő tagjai által Magyarország politikáját (5. fejezet)

Helytörténetírásunk számára az a tanulság marad, hogy még ki kell dolgozni a XVII. századi soproni országgyűlések helyi vonatkozásait.

Mollay Károly

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Erényi Iván: Menyhárd István (Egy úttörő alkotó mérnök, tudós és pedagógus élete). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 136 lap+78 kép.

184 Erényi Iván: Menyhárd István (Egy úttörő alkotó mérnök, tudós és pedagógus élete). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 136 lap+78 kép.

Még szakmai körökben sem általánosan ismert, hogy századunk egyik leginvenciózusabb magyar mérnöke, Menyhárd István, soproni volt. Vulkapordányban született, 1902. szeptember 21-én a GYSEV-állomásfőnök fiaként, s miután apja később Sopronba került, Menyhárd István itt járta iskoláit. 1920-ban itt érettségizett, innen kerül a Műegyetemre. Barátságban volt Baumann Józseffel, Takács Jenővel, a kötet szerzője szerint a képzőművészetekre Csatkai Endre hívta fel ifjúkorában figyelmét.

Műszaki leleményessége kimeríti a zsenialitást, ezt komoly mérnökprofesszorok állapították meg róla. Alkotó életművének kimagasló teljesítményei a grazi műút (8. főközlekedési út) Vasvár környéki betonhidjai, a csepeli és kőbányai héjszerkezetű raktártetők és főleg az 1941-ben megvalósult kelenföldi Hamzsabégi úti BSZRt-autóbuszgarázs, amely mellett a Budapestre utazó soproni megannyiszor elhaladt már, anélkül, hogy arra gondolna, ez annakidején a világ legnagyobb fesztávolságú konoeid héj-tetője volt. Nemkülönböztetéses marad technikai úttörő jellege miatt a Budapest városmajori vasbeton szerkezetű és a pasaréti alumínium tetőszerkezetű teniszcsarnok, a székesfehérvári Könnyűfémű csarnokai, a Csepeli Csögyár hegesztőcsarnoka. Az elterjedt vasbeton-előregyártással szemben Menyhárd a helyszínen készülő könnyű vasbeton-héjszerkezetek fejlesztésének irányában haladt. A kötet szerzője találóan összesíti Menyhárd életművének lényegét: „Érdemei a hazai vasbeton hídépítés területén kimagaslóak, szerepe a magyar héjépítésben meghatározó jellegű. Mintegy kétszáz mérnöki létesítmény alkotása önmagában is tiszteletreméltó teljesítmény, de a darabszám önmagában alig mondana valamit, ha alkotásai java része nem valamilyen új, előremutató gondolat megvalósulása lenne.”

A két világháború között a pályakezdő fiatal mérnök tehetségére hamar felfigyelt a szakmai világ, s ő önálló irodát nyithatott. A háború után az ÉTI-ben, az IPARTERV-ben, a BUVÁTI-ban és az Építésügyi Minisztériumban dolgozott. Alkotó élete során mindvégig tanárként működött a Műegyetem mérnöki karán, s eredményeinek publikálásával, elméleteinek közreadásával jelentős szakirodalmi tevékenységet hagyott hátra. Ennek egy része a méretezést érintő szabályzatok szerkesztésében is megmutatkozott. Erényi könyvének különös érdeme, hogy a műszaki alkotások mellett rendkívül plasztikusan mutatja be Menyhárd Istvánt az embert. Társaséletét, barátait, családját, rádióamatőr és fényképezési hobbyjait. „Szerette az embereket, gyűlölködni nem tudott, de haragudni annál inkább.”

1969-ben Sopronban nyaralt. Utoljára járt szülőföldje környékén, utoljára diákévei városában. Még az év augusztus 25-én elhunyt.

A könyv, amely az MTA Műszaki Mechanikai Bizottsága szorgalmazására jelent meg, ismét emlékeztetünkbe idézi Menyhárd István életművét. Mi, soproniak hálásak lehetünk a kötet megjelenésében közreműködőeknek, elsősorban a szerzőnek, aki igen elmélyült szakmai tudással, emberismerettel, írói vénával és a tanítvány, illetve fiatal munkatárs tiszteletével rótt le kegyeletét Menyhárd István emléke előtt. (Két kisebb, helyismeret hiányából fakadó tévedését el kell nézni: az evangélikus elemi iskola nem a Templom utcában van, s az eszterházai vasútállomás nem a mai Fertődön áll). De a könyv egyben figyelmeztető is, ránk, soproniakra is azt a kötelezettséget rója, hogy minden lehető eszközzel ápoljuk városunk elhalálozott nagyjainak emlékét.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Pataky Iván–Rozsos László–Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1992, 2 kötet

Pataky Iván–Rozsos László–Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1992, 2 kötet

A második világháborúban a hátszág is csatatérre változhatott a légitámadások következtében. Így Sopron is, mely nagyságához képest a legtöbbet szenvedett magyar városok egyike lett. Érthető érdeklődéssel vettük ezért kézbe ezt a nagyszabású kétkötetes munkát, mely igen nagy kutatási ráfordítással, eddig alig publikált érdekes fényképanyaggal, szemléletes térképekkel részletesen tárgyalja a hazánk légtérbe behatolt, akkor ellenséges – főként amerikai – légikötelékek támadásait, a honi elhárítás tevékenységét, az okozott károkat. De amilyen érdeklődéssel vesszük kézbe a könyvet mi soproniak, oly csalódva is tehetjük azt rögtön félre.

A városunk pusztulását okozó 1944. december 6-i támadással kapcsolatban szerzők szűkszavúak. Megtisztelő módon említik ugyan a Soproni Szemle 1983/4. számában bemutatott, Hárs József akkor merész levelezőakciójával megszerzett amerikai archív-felvételeket, s a Sopron belvárosában okozott károknál is mutatnak be fotókat lapunkból, de adatot a Sopront akkor ért támadásról csak keveset találunk, azt is többnyire tévesen közvetítve. Így nem felel meg a valóságnak, hogy Sopront akkor egy bombázószázad támadta volna és 13 vasutas halt volna meg. Valójában mintegy 85 reptülőgép támadott és az emberveszteség több száz fő volt. Az 1945. március 4-i bombázással kapcsolatosan közölt adatok nyilvánvalóan keverednek a decemberivel.

A kötetben szereplő érdekes összegező táblázatból teljesen hiányzik a Sopront ért 1944. december 18-i légitámadás, a kötet a Soproni Szemle erre vonatkozó feljegyzéseit (1980/1 sz.) is mellőzte. Nem szerepel az Ágfalva ellen intézett és súlyos emberveszteséget okozott 1944. november 1-jei légitámadás sem. S nem szerepelnek – ez még érthető – a kisebb veszteségeket okozott támadások, amikor feltehetően néhány reptülőgép – talán sérülten és ezért kényszerűségből – vetette bombaterhét városunkra (1944. december 19; 1945. február 21). Hiányolunk a december 6-i és a március 4-i légitámadásokkal kapcsolatos térképeket is, amelyek más akciókat a kötetben igen szemléletesen tudtak tenni.

Így hát a magyarországi légiháború során városunk lakosai által hozott áldozatok hű történeti leírása még mindig várat magára.

Kubinszky Mihály

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Jalsovszky Katalin–Tomsics Emőke: A tegnap világa. Magyarországi városok a századfordulón írásban és képben. Hanák Péter előszavával. Budapest, 1992, Officina Nova, 320 lap, 650 kép, 29 cm.

186 Jalsovszky Katalin–Tomsics Emőke: A tegnap világa. Magyarországi városok a századfordulón írásban és képben. Hanák Péter előszavával.

Budapest, 1992, Officina Nova, 320 lap, 650 kép, 29 cm.

Az Athenaeum nyomdában szedett és a békéscsabai nagy hírű Kner-nyomdában készült igen szép kiállítású könyv az illusztrációiból válogatott anyag bemutatójára érkezett meg Sopronba. A lila kötésű, részben arany díszekkel pompázó kiadvány a századforduló szecessziójának elemeit használja fel címdalán, szöveg közti jeleiben és betűtípusának megválasztásában. A válogatás több országos és helyi intézmény – így a Soproni Múzeum – segítségével történt. (Felsorolásuk a képek forrásaiban és a külön köszönetnyilvánításban.) A cím keretein belüli fő szempontja az volt, hogy a felvételek a lehető legjobban legyenek reprodukálhatók. Ezért maradt ki számos város a tájegységek szerint csoportosított „készletből”. Nem volt megfelelő képanyaguk az élet sötétebb oldalairól, „súlyos problémáiról” (Hanák) sem. Az előszóban felmerül azonban az a kérdés is, hogy éppen ellenkezőleg: nem sok-e a közölt fotó? A válasz ugyanott olvasható: „A századforduló világát olyannak mutatják be (a fotók), amilyenek a kor közemberei ... látták.” Ebbe pedig beletartozott az akkori egész Magyarország. És beletartozott az az optimizmus, a fejlődés töretlenségébe vetett hit, ami a felvételekből sugárzik. A könyv szöveganyagát a korabeli bedekkerkéből, újságcikkekből válogatták össze.

Hála a sok fennmaradt jó minőségű fényképnek, Sopron 17 reprodukcióval szerepel. A listára felvett 68 város közül – Budapestet nem számítva – majdnem a legtöbbször. Dunántúl 12 városából csak a hozzánk legközelebb esőket – Győrt, Szombathelyt, Kőszegét, Pápát – említem. De megtaláljuk a „Duna bal partján” Pozsonyt vagy Selmecebányát is.

Az egyik pozsonyi kép soproni vonatkozású. Wildmoser Zsigmond fűszerkereskedő üzletének portálját láthatjuk. A kereskedő az ismert soproni idegenvezetőnek, Wildmoser Ferencnek az édesapja.

A soproni képek: a Város látképe a Szent Mihály-templom tornyából, két beállításban; a Két mór-ház; a Városház tér a Templom utca felől; a Kecse-templom; a Templom utca a Fegyvertár utca sarkáról; a „hagyományos” Előkapu; úrnapi körmenet ürügyén az Ikvahíd torkolata; útépités a Képezde utca elején; a Várkerület villamossal, az Ikvahíd felől; a piac az Oroszlán Patikától az Ikvahíd felé; a Várkerület villamossal és a Pannónia Szállóval, a Lederer-ház elől; a színház, 1909. évi átépítése után; asztaltársaság a Gambrinusban; egy Schlaraffia-tag; végül két csoportkép: a soproni színtársulat 1909-ből és a soproni Kerékpár Egyesület tagjai. A szövegek: egy színházi témájú idézet a Vasárnapi Újságból (1910), a többi a Romwalter-kalauz 1891-es (második) kiadásából. Magyarra fordítója nincs jelölve.

Néhány apróságot azonban szóvá kell tennem, a képek aláírásával kapcsolatban. Az első látkép magyarázatában az evangélikus templom után a Dóm tornyát kellett volna említeni, mert az következik. A helyette szereplő Orsolyák templomtornya ráadásul jóval kevésbé [187](#)vehető észre. A 70. lapon a Tiefbrunner Sándornak tulajdonított felvétellel az a baj, hogy a fotós 1875-ben megvakult, a jobb szélén levő épület (a zsidó elemi iskola) pedig csak 1884-ben készült el. Tehát a felvétel lehet a megadott 1890 körüli, de semmi esetre sem Tiefbrunner Sándoré. A 71. lapon látható fotót a jobb szélén lévő plakátok alapján lehet „post quem” alapon datálni. Ugyanis ott az 1908 augusztusában nyílt Bioskop Mozi hirdet. A 75. lapon közölt felső kép címe: A soproni színtársulat 1909. Sopronba szerződtek hosszabb-rövidebb időre társulatok, az akkori staggione vagy egyéb rendszer szerint, de egyik sem volt a soproni társulat. A soproni Kerékpár Egyesület neve helyesen: Sempronia Kerékpár Egyesület. A csoportkép 1890-ben, ahogy jelzik, sehogysem készülhetett, mert az egyesület csak 1897-ben alakult.

Egyébként hangulata van a könyvnek, jól ragadja meg a Monarchia utolsó évtizedeinek lényegét,

közszellemét, amit írásos emlékek sokkal nehezkesebben tudnak csak visszaadni. Jóleső érzéssel vesszük tudomásul, hogy a kiadvány megjelenését a Magyar Hitel Bank Rt. nagyvonalú anyagi segítsége tette lehetővé.

Hárs József

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Domonkos Ottó–Környei Attila: A 125 éves Soproni Múzeum. Sopron, 1992, 52 lap + 42 kép. (A Győr-Moson-Sopron megyei múzeumok kiadványai II. sorozat: Tanulmányok. 3. darab Sorozatszerkesztő: Környei Attila.)

Domonkos Ottó–Környei Attila: A 125 éves Soproni Múzeum. Sopron, 1992, 52 lap + 42 kép. (A Győr-Moson-Sopron megyei múzeumok kiadványai II. sorozat: Tanulmányok. 3. darab Sorozatszerkesztő: Környei Attila.)

Évfordulók megünneplésének nem mindig van jelentősége, mert vagy élő az igény a múlt számontartására, vagy hiába az erőlködés. Máshogy értékelendő egy, a tegnapal hivatásszerűen foglalkozó intézmény élete. A mi esetünkben ez az ünneplés a múlt olyan korszakolását is jelenti, amely erőltettség nélkül adódik helytörténetünk folyamataiból. A kiegyezés körüli idők alapítóinak lelkesedésétől és vitáitól kezdve az új városházán elfoglalt hely kitöltéséig (1897), majd az önálló Kultúrpalota (a Lenck-villa) birtokba vételének nem mindig felemelő, de végül is haszonnal záruló eseménysorozatáig (1913) terjedő szakasz fejlődését az első világháború (és ami utána következett) lassú csordogálássá apasztotta. Megint külső esemény, a második világháború, hozott alapvető változást a múzeum hétköznapijaiba. A károk helyreállítása, s fellendülés korszaka persze éppúgy névhez (is) kötődik, ebben az esetben Csatkai Endre nevéhez, mint ahogy a kezdetek Pauréhoz, a folytatás Kugleréhoz és Bünkeréhez, s ne hagyjuk ki Lauringert sem. A korszakváltások nemcsak külső eseményekkel, hanem mindannyiszor egy-egy vezető egyéniség fájdalmas elvesztésével, halálával is jelölhetők (Páur 1888.; Bunker 1914.; Kugler 1916.; Lauringer 1944.). Mikor Domonkos Ottó először közölte nyomtatásban a múzeum százéves történetét (SSz. 1967, 123–154), újabb nekirugaszkodás küszöbén álltunk. Senki sem gondolta, hogy ezt Csatkai már nem érheti meg (halála – tudvalevőleg – 1970-ben következett be).

188Érthető a szerzők munkamegosztása: nem vállalkoztak az első száz év újrafogalmazására, hanem a Szemle-cikk Arrabona-beli változatát közölték a kiadvány első felében (kár, hogy csillag alatt csak utalnak a másodközlés tényére, de nem írják le az előző két megjelenés adatait). Önálló vállalkozás viszont az utóbbi huszonöt év feldolgozása Környei tollából, nyilván az egész gárda segítségével. Minden sora arról tanúskodik, hogy az évek folyamán jó és szakmailag is magas színvonalú, tevékeny közösség alakult ki. Vezetői ki tudták használni a rendszer kiskapuit és a város Európa-díjjal fémjelzett rendbetételét (már ami a műemlékeket illeti). Így jutottak hozzá ahhoz a kis birodalomhoz, amely ízlését és kulturális kínálatát mára tizenkét állandó kiállításon, s a Lábasház időszakos kiállításain tárja – az idegenforgalom színvonalasabbá tételének jegyében – a közönség elé.

Érdekes ezeket a helyszíneket, a megnyitás évével együtt, felsorolni: Fabricius-ház (hátsó szárny 1962., régészeti kiállítás 1975., polgári lakások 1977); továbbá a patikamúzeum (1968), Bányászati Emlékmúzeum Brennbergbányán (1968), állandó kiállítások a fertőrákosi püspöki kastélyban (1968), várostorony 1973 (jelenleg a bemutató-helyiség zárva); középkori zsinagóga, Új u. 22. (1976, a 11.-ben 1960-ban nyílt gyűjtemény megszűnt); újkori kőtár (1980), fertőszéplaki falumúzeum (1982), Storno-ház

mint központ és kiállításai (1987), a régi épületben néprajzi kiállítás (1989), a tervbe vett éremmúzeum a Rejpál-házban.

A kiadvány arra a háromnapos rendezvénysorozatra jelent meg, amelyet az évforduló tiszteletére szerveztek. Az országos múzeumigazgatói értekezlet első délutánján a városházán – a megyétől érkezett köszöntés után – tájékoztatót kaptak a részt vevők a múzeumi szakterület aktuális kérdéseiről, majd a múzeum szélesebb közönségnek szánt köszöntése következett (Fejes mb. polgármester, Szentkúti Károly, a megyei közgyűlés alelnöke, Fodor István, a Nemzeti Múzeum főigazgatója beszélt). Itt hangzott el Domonkos Ottó Gondolatok a 125 éves Soproni Múzeumról c. előadása. Aznap még fogadás a Jezsuita-teremben (a polgármester a házigazda) és a kiállítások megtekintése szerepelt a kinyomtatott műsoron. A Hotel Maroniban megszállt vendégek másnap a Lövér Szálló konferenciatermében tanácskoztak a muzeális emlékek védelméről szóló törvény koncepciójáról. A harmadik nap délelőttjén még – útravalóul – minisztériumi tájékoztatást kaptak a főhatóság feladatairól. Az eseményekről a Kisalföld 1992. november 19-i és a Soproni Hírlap 1992. november 27-i számában tudósított.

Többen kifogásolják, hogy a múzeum a közelmúltban nevet változtatott. Ez a lépés azonban teljesen logikus az után, hogy Liszt Ferenc Múzeum létesült a fővárosban, sokkal gazdagabb anyaggal, mint amivel mi itt a nagy zeneszerzőről rendelkezünk. Az persze más kérdés, hogy jó lett volna, ha az alapítás Sopronban történt volna (valamikor felmerült a terve).

Nem hallgathatjuk el néhány észrevételünket az ünnepséggel kapcsolatban. A szervezők nagyobb nyilvánosságot kaptak volna, ha meghívóik eljutnak a címzettek széles(ebb) köréhez. A ma annyira fontos – és a kiadványban joggal hiányolt – népszerűséget lehetett volna növelni vele. Mint ahogy a SO-PRINT is gyarapíthatná a magáét, ha nagyobb gondot fordított volna a minőségre (nincs margó, a képek „szürkék”). A képek válogatása különben jól sikerült (fotó: Adorján Attila).

Hárs József

**1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / 189Zsiga Tibor:
Nyugat-Magyarország igénylői. Rákóczi Hírvivő, 1991/92, 3. évf. 1. sz. 31–32 lap.**

**189Zsiga Tibor: Nyugat-Magyarország igénylői.
Rákóczi Hírvivő, 1991/92, 3. évf. 1. sz. 31–32 lap.**

Rendhagyó egy cikk ismertetése ebben a rovatban, indokolja azonban, hogy ez a soproni helytörténet szempontjából érdekes írás egy kis példányszámú és nehezen hozzáférhető periodikában jelent meg.

A csehek már az I. világháború előtt, a nagyszláv eszmékre alapozva, felvetették az őket a délszlávokkal összekötő korridor gondolatát. Karel Kramář, a későbbi csehszlovák miniszterelnök, 1914. jún. 7-én „A szláv birodalom alkotmánya” címmel emlékiratot adott át Izvolszký párizsi orosz nagykövetnek, melyben vázolta az orosz cár vezetésével megalkotandó nagyszláv birodalom tervét és ebben helyet kapott a Csehország és Szerbia közti korridor is. Tomáš G. Masaryk, a későbbi csehszlovák államelnök, 1915 áprilisában Edward Grey angol külügyminiszternek adott át egy tervet, melyben ugyancsak szerepelt a Nyugat-Magyarországon áthaladó korridor.

Egyesek még tovább mentek. Hanuš Kufner röpiratában már arról ír, hogy a jövőendő csehszlovák államnak

Regensburgtól Budapestig uralnia kell a Dunát és ezt egy közbeeső területnek (Stredomezí) össze kell kötnie Szerbiával. A szláv korridor gondolatának külföldi személyeket is megnyertek, erre példa Arthur Chervin „De Prague a l’Adriatique” című könyve, melyben meghamisított statisztikai adatokra is hivatkozik.

Beneš Eduárd, Csehszlovákia külügyminisztere a béketárgyalásokra készített II. sz. emlékiratában elő is terjesztette a szláv korridor tervét, mely Pozsony, Moson, Sopron, Vas és Zala megyéket foglalná magába. Ennek érdekében a népességi adatokat is durván meghamisította, pl. e megyékben a 0,2%-ot kitevő szlovákok arányát 20%-ban adta meg. Az egész terület 16 714 km²-t tett ki, lakosainak száma 2 905 000 volt. Az e területen élő lakosság 60%-a magyar, 22%-a német, 11%-a horvát volt és csak 0,2%-a szlovák. A tervek szerint Vas és Zala megye a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, Moson és Sopron megye Csehszlovákiához került volna. E tervet 1919. febr. 5-én terjesztette a békekonzferencia legfelső szerve, a Tízek Tanácsa elé. Az amerikaiak, angolok, olaszok azonban nem támogatták a nagyszláv elképzeléseket, így e tervet elutasították, bár a franciák bizonyos megértést tanúsítottak iránta. A tervet egyébként az e területeken élő németek és horvátok nemzeti tanácsai is elutasították.

Amikor a csehek látták, hogy előterjesztésük megbukik, V. sz. emlékiratukban már módosított javaslatot terjesztettek elő. A pozsonyi hídfőt a Fertőig akarták kiterjeszteni, Csehszlovákia határát délen a Duna jobb partján akarták megvonni, beleértve a Szentendrei sziget északi felét is. Ezt a tervet sem fogadták el és a kérdést 1919 márciusában levették a békekonzferencia napirendjéről.

A csehek azonban az osztrák békeszerződés tárgyalásakor újból előálltak követeléseikkel. 1919. júl. 3-án Beneš jegyzéket intézett Clémanceau-hoz, melyben tiltakozott Nyugat-Magyarországnak Ausztriához való csatolása ellen és javasolta, hogy e területet semlegesítsék és helyezték népszövetségi felügyelet alá. Ezt a tervet azonban Pasič szerb és Trumbiç horvát küldött sem támogatta. Beneš azonban annyit elért, hogy Magyarországnak hagyták a Pozsony–Csorna vasútvonalakat, hogy a Csehszlovákiát az Adriával összekötő két vasútvonal ne egyetlen államhoz kerüljön, mellyel szemben Csehszlovákia bizonyos mértékben függő helyzetbe kerülne.

190A korridor érdekében tett lépéseknek tekinthető az is, hogy 1919. aug. közepén a csehszlovák csapatok Pozsonyligetfalunál átlépték a Dunát. Ugyanakkor a délszláv katonaság is előnyomult és elfoglalta Alsólendva és Muraszombat járási székhelyeket és e járások több községét, összesen 894 km²-t, 68 000 lakossal, melyek 68%-a szlovén, 29%-a pedig magyar anyanyelvű volt. Tovább azonban nem nyomultak.

Utoljára 1919. dec. 19-én terjedtek el olyan hírek, hogy délszláv és csehszlovák csapatösszevonások történtek volna a demarkációs vonal átlépése és a korridor megvalósítása céljából. Ennek megakadályozására a magyar kormány a budapesti antantmisszióhoz fordult. Támadás azonban nem történt. Utólag nem deríthető ki, volt-e alapja e híreszteléseknek. Mindenesetre ez volt az utolsó alkalom, hogy esetleg kész helyzet teremtésével befolyásolják a békekonzferenciát.

Metzl János

(A szerkesztőség megjegyzése: A fenti cikk bővebb változatban is megjelent: Nyugat-Magyarország igénylői. Kapu, 1992, 1–2. sz. 37–44, három térképpel. Fogarassy László szíves közlése.)

**1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Győri Tanulmányok 1991/1;
Fejezetek a győri önkormányzatok történetéből (Győri Tanulmányok 11). Győr Megyei Jogú**

Város Polgármesteri Hivatal kiadványa. Győr, 1991, 239 lap + számos kép

**Győri Tanulmányok 1991/1; Fejezetek a győri önkormányzatok történetéből
(Győri Tanulmányok 11).**

**Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal kiadványa.
Győr, 1991, 239 lap + számos kép**

A Győri Tanulmányok sorozata 1973-ban indult meg. Az ismertető kötet új szerkesztőség jelentkezik: „Az eddigi célokat naprakészebb megjelenéssel kívánjuk szolgálni. Ezért a jövőben évente két folyóiratszámmal jelentkezünk. Célunk, hogy a Győri Tanulmányok ismertté és keresetté váljon városunkban és régióinkban. Terveink szerint az egyik szám társadalom- és gazdaságföldrajzzal, helytörténettel, üzemtörténettel, városépítéssel, helyi életpályák feltárásával foglalkozó tanulmányokat közölne a városról és vidékéről. A másik tematikus, vagy tematikus blokkokat tartalmazó kötet lenne, amint jelen kötetünk is. Így tervezzük egy, a népszámlálásokhoz kötődő demográfiai és egy a pénzügyekkel, bankrendszerrel foglalkozó kiadvány összeállítását is. Az 1991/1. számunk az újonnan megalakult önkormányzatoknak kíván segítséget nyújtani, ill. városunk polgárainak „önismeretét” bővíteni a múlt és a közelmúlt példáin keresztül...”

E programnak megfelelően e kötet először 8 tanulmányt közölt: Győr szabad királyi város 1743–1778. évi önkormányzatáról, az 1867–1876 közti önkormányzati gazdálkodásról, a katolikus elemi iskolák igazgatásáról a dualizmus korában, a győri vezetőréteg összetételéről, az önkormányzat gazdálkodásáról az 1920-as évek második felében, Győrújbarát négy elődközségének önkormányzatáról és gazdálkodásáról az 1930-as évektől a tanácsrendszer kiépítéséig, a törvényhatósági jogú városok 1900-ban Győrött megalakított Magyar Városok Országos Kongresszusának működéséről és Győrről, az önkormányzó nagyvárosról. E tanulmányok jól illusztrálják az idézett programban megfogalmazott céltűzéseket. Ezeket egészítik ki a kötet rovataiban megjelent rövidebb közlések: visszaemlékezés a régebbi önkormányzati életre, beszámoló Győr két testvérvárosának, az ausztriai Felsőpulya, ill. a németországi Sindelfingen önkormányzatának működéséről és az 1867–1950 közti győri polgármesterekről. A közlések és a jelzett tanulmányok a győri helytörténet számos részletét tisztázzák levéltári kutatások és az eddigi irodalom alapján. Az önkormányzati tematikát végül kiegészíti az 1990. évi LXV. önkormányzati törvény szövegének, továbbá a magyarországi önkormányzati irodalom 1865–1990. évi válogatott bibliográfiájának közlése. A külföldnek szólnak a német, ill. angol nyelvű összefoglalók, amelyek az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Győri Kirendeltségén készültek. Ezek sem a kirendeltségnek, sem a kötetnek nem válnak díszére.

Mollay Károly

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

A Soproni Szemle Alapítvány Kuratóriuma őszinte örömmel és tisztelettel kíván jó egészséget és további

hasznos munkálkodást elnökének, dr. Ádám Antalnak, a Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézet igazgatóhelyettesének, abból az alkalomból, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 1993. májusi közgyűlésén rendes taggá választották!

A kuratórium legutóbbi ülésén úgy határozott, hogy beszámol a lapban az alakulásról, s közölni fogja az alapító okiratot. Csak azt várjuk meg, hogy jelenlegi ideiglenes működésünket a cégbíróság határozatával véglegessé tegye.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Karakai Győző nevelő tanár, Sopron, Alsólövér u. 35.

Katona Imre művészettörténész, 1014 Budapest, Dísz tér 13.

Dr. Mollay Károly ny. egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

Dr. Berényi Zsuzsanna Ágnes tudományos kutató, 1072 Budapest, Dob u. 16/II/39.

Dr. Sarkady Sándor főiskolai tanár, Sopron, Fűzfa sor 9.

Dr. Metzl János ny. kórházi főorvos, Sopron, Deák tér 35.

Szolláth György ny. tanár, 1066 Budapest, Zichy Jenő u. 1.

Fábján Lajos, a Közép-dunavidéki Intézöbízottság főtítkára, 1431 Budapest, Pf. 207.

Dr. Kubinszky Mihály tszv. egyetemi tanár, Sopron, Pf. 132.

Hárs József olvasószerkesztő, Sopron, Deák tér 21/23.

1993. XLVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

192 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Kaskai, Viktor: Die Bodenreform des Jahres 1945 in Großzinkendorf: Ergebnisse und Probleme
Katona, Emerich: „Die Lustbarkeiten von Eszterháza“ in Großen Wald von Csapod

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Mollay, Karl: Lokalgeschichtsschreibung: Wozu? Wem?

Kleine Mitteilungen

Berényi, Susanna: Franz Storno und die Freimaurerei
Sarkady, Alexander: Beziehungen von Alexies Benedek zu Ödenburg
Mollay, Karl: Das Ödenburger Getreidezehnt-Register vom Jahre 1530

Kulturelles Leben in Ödenburg

Metzl, Johann: Tätigkeit des „Vereines Corvinus für Ungarisch–österreichische Freundschaft“ im Jahre 1992
Szolláth, Georg: Medaillen und Plakette von Koloman Renner mit Beziehung zu Ödenburg (1975–1992)

Nekrologe

Fábján, Ludvig: Béla Gereben (1902–1992)

Bücherschau

Mollay, Karl: Hoher, István: Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgdiplomatie 1625 bis 1645. Wien–Köln–Weimar, Böhlau Verlag, 1992 (Esterházy-Studien 1)
Kubinszky, Michael: Stefan Menyhárd (Ein bahnbrechender und schaffender Ingenieur, Gelehrter und Pädagoge). Budapest, Akademie Verlag 1990 (ung.)
Kubinszky, Michael: Pataky, Stefan–Rozsos, Ladislaus–Sárhidai, Gyula: Luftkrieg über Ungarn. Budapest, Zrinyi Verlag, 1992 (ung.)
Hárs, Josef: Jalsovszky, Katharina–Tomsics, Emőke: Die Welt von gestern. Ungarische Städte um die Jahrhundertwende in Schrift und Bild. Budapest, Officina Nova, 1992 (ung.)
Hárs, Josef: Domonkos, Otto–Környei, Attila: Das 125jährige Ödenburger Museum 1992 (Schriften der Museen des Komitates Raab–Wieselburg–Ödenburg II/1) (ung.)
Metzl, Johann: Zsiga, Tiberius: Anwärter für Westungarn Rákóczi Hirvivő 1991 (ung.)
Mollay, Karl: Raaber Studien: 1991/1: Aus der Geschichte des Raaber Magistrats Raab, 1991 (ung.)

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Keszei Dénes: Nagycenk múltja és jelene Sopron, 1983, 8.

2 (Megjegyzés - Popup)

Keszei i.m. 194.

3 (Megjegyzés - Popup)

Keszei i.m. 75.

4 (Megjegyzés - Popup)

Keszei i.m. 75.

5 (Megjegyzés - Popup)

Keszei i.m. 93.

6 (Megjegyzés - Popup)

Berend T. Iván–Szihay Miklós: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848–1945. Bp., 1975, 163.

7 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila: Nagycenki Krónika I. évfolyam 1. sz. 15.

8 (Megjegyzés - Popup)

Környei i.m. 16.

9 (Megjegyzés - Popup)

Somlyai Magda: Földreform 1945. Tanulmány és dokumentum gyűjtemény. Bp, 1965, 124.

10 (Megjegyzés - Popup)

Keszei i.m.

11 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz: Földreformiratok 43. Nagycenk 26842/1922/O.F.B.

12 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz: Földreformiratok 43. Nagycenk 26842/1922/O.F.B.

13 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1919. augusztus 1–1924-ig. Győr, 1981. 135.

14 (Megjegyzés - Popup)

Környei i.m. 138.

15 (Megjegyzés - Popup)

Tirnitz József: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1925–1928-ig Győr, 1982, 91.

16 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földreform iratok 43, Nagycenk 26842/1922/O.F.B.

17 (Megjegyzés - Popup)

Keszei i.m. 130; Magyar Statisztikai Közlemények, Új sorozat 99. kötet; Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. Bp., 1936, 74–75.

18 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Elek: A kultúrsarok gondjai. Sopron vármegye szociális és gazdasági viszonyainak feltárása Bp., 1940, 70.

19 (Megjegyzés - Popup)

A Nemzeti Parasztpárt Földreform tervezete. Néplap (Debrecen) 1945. jan. 14.

20 (Megjegyzés - Popup)

A (600) 1945 M. E. számú rendelet tervezete. Magyar Közlöny 1945. március 18, 35. §.

21 (Megjegyzés - Popup)

Korom Mihály: A népi bizottságok és a közigazgatás Magyarországon 1944–45. Bp., 180–181.

22 (Megjegyzés - Popup)

Somlyai Magda: Történelemformáló hétköznapiak: 1944 ősze, 1945 tavasza. Bp., 1985, 279.

23 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 7/1945. sz.

24 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 1945/7. sz.

25 (Megjegyzés - Popup)

O.F.T. 1234/1945. III. határozata.

26 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földhivatal adatai 1945/147.

27 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földhivatal adatai között 1945.

28 (Megjegyzés - Popup)

Á.L. Szolnok. Földhivatali iratok, központi anyag.

29 (Megjegyzés - Popup)

1945. VI. törvénycikk: Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 600/1945. M.E. sz. rendelete 1945. szeptember 16.

30 (Megjegyzés - Popup)

K.F.B. 1945. április 30-i jegyzőkönyve Nagycenk.

31 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földreform 1945. A nagycenki Földigénylő Bizottság 1945. május 16-án kelt jegyzőkönyve.

32 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földreform 1945. A nagycenki Földigénylő Bizottság 1945. május 16-án kelt jegyzőkönyve.

33 (Megjegyzés - Popup)

Á.L. Szolnok Földhivatali iratok.

34 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földreform 1945. A nagycenki Földigénylő Bizottság 1945. május 4-én kelt jegyzőkönyve.

35 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földhivatali adatok 1945. Kérvények a Földigénylő Bizottsághoz

36 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: im.

37 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Alispáni iratok 48/1945.

38 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Alispáni iratok 634/1945. sz.

39 (Megjegyzés - Popup)

OL OF 1945–14578 Soproni Állami Levéltár MFT 1945–2025.

40 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 1945/348.

41 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 1945/490.

42 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 1945/98.

43 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földreform iratai 1945. A nagycenki Földigénylő Bizottság május 11-én kelt jegyzőkönyve.

44 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 1945/550.

45 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Községi iratok 1945.

46 (Megjegyzés - Popup)

Garamvölgyi Mátyásné, Nagycenk, Soproni u. 81. sz. alatti lakos visszaemlékezése. Magnófelvétel készült 1985. február 24.

47 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földreform iratok 1946. Kimutatás Nagycenk község földhözjuttatottjairól.

48 (Megjegyzés - Popup)

5324–6279/1946. Megyei Földbirtokrendező Tanács Sopron.

49 (Megjegyzés - Popup)

KFB jegyzőkönyv Nagycenk 10552/1947.

50 (Megjegyzés - Popup)

Sopron Vármegyei Földhivatal 10552/1947.

51 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Megyei Földbirtokrendező Tanács 5021/1946.

52 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Sopron Vármegyei Földosztó Tanács 7988/1946.

53 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Megyei Földbirtokrendező Tanács 4187/1946.

54 (Megjegyzés - Popup)

Keszei Dénes: i.m. 145. oldal

55 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 1720/1945.

56 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 1492/1945.

57 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 1945/10.

58 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Főispáni iratok 799/1945.

59 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földreform iratok 1945.

60 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földreform iratok 1945.

61 (Megjegyzés - Popup)

Keszei i.m. 147.

62 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Földreform iratok 1945.

63 (Megjegyzés - Popup)

A soproni levéltár két teherautó mennyiségű 1945. évi földosztási iratot őriz. Mégis Karakai Győzőé az első olyan munka, amely egy községben, Nagycenken végrehajtott földosztást tárgyalja, mégpedig példaszerűen. Munkáját aktuálisnak is tartom; mert az 1945. évi birtok-átrendezést, napjainkban egy újabb követi (*Horváth Zoltán lektori jegyzete*)

64 (Megjegyzés - Popup)

Bessenyei György: Az eszterházi vigasságok. Nyomtatott 1772-dik esztendőben. Magyar Irodalmi Ritkaságok. Szerk. Vajthó László 55. sz. É.n.

65 (Megjegyzés - Popup)

A II. József-féle I. katonai felmérés térképszelvényeinek fotóit a budapesti Hadtörténeti Múzeum őrzi. A faszorrendszert ld. SSz 1976. 131. (Katona Imre: A fertődi kastélyrendszer kialakulása).

66 (Megjegyzés - Popup)

A közelmúltban a Kisalföld egyik cikkében *Leés*nek említik. A *Lösch* a *Les* elnémetesített változata, de hogy az eredeti neve *Les* volt, azt egy XVI. századi oklevél is bizonyítja. E szerint a Szerdahely és a későbbi Eszterháza közti szántóval és rétekkal vegyes terület neve *Les* volt ugyanúgy, mint annak a területnek a neve, melyhez a terület utakkal, később pedig széles alléval kapcsolódott. Ez más szóval azt jelenti, hogy a *Les* mint erdőség Lesvártól egészen vagy közel Eszterházáig terjedt: középpontja, illetve névadója az a dombhát volt, mely évszázadokig *Lesvár* néven volt ismeretes. A lesvári dombon talán egykor római őrhely (castellum) volt, de hogy a honfoglalók és a középkori magyarság is ilyen, vagy ehhez hasonló célra vette igénybe, azt nevének fennmaradása máig bizonyítja.

67 (Megjegyzés - Popup)

Balogh Andrásnak tulajdonítható a felismerés, hogy a fertődi kastély nem egyszerre alakult ki, hanem lassan, fokozatosan kötötték össze a már elkészült részeket egymással. E felismerésből jutott Ferenczy Károly arra a következtetésre, hogy a fertődi kastély nemcsak nem nagyszabású építészeti alkotás, hanem kifejezetten dilettáns munka, melyet Fényes Miklós nem egyszerre, hanem fokozatosan alakított ki a lehetőségek felismerésével. Ferenczy Károly egyedülálló elképzelését a Művészetben (1963. V. 11.) publikálta. Az egyes művészeti periódusok elválasztását e sorok írója végezte el (vö. Katona Imre: A fertődi kastély kialakításának és helyreállításának kérdése. Művészet, 1962. okt. (10. sz.) 3–6; uő: A fertődi kastély-rendszer kialakulása. SSz. 1976, 130–143.

68 (Megjegyzés - Popup)

Helyét két megadott pontnak egymáshoz való távolsága határozza meg. „A két pont, a két középkori, a csapodi és a fertőszentmiklósi templom helye, illetve az ezt összekötő egyenes, melynek felezővonala egy olyan koordinátát alkot, amelyet kör zár be. Ennek felezővonalára az óramutató irányában egyenlő oldalú háromszöget szerkesztettek: oldalai a csapodi és a fertőszentmiklósi templom távolságával azonosak. A háromszög mindhárom szöge a kastélyszerkezet egy-egy fontos pontja. A jobb oldali kerületi szög Monbijout, a bal oldali Göböst, a háromszög csúcsa pedig a kastélypark egyik parterét jelöli. A Göbösről kiinduló és a csapodi templomon átmenő egyenesre ugyancsak a csapodi templom távolságát mérték. Erre a pontra épült a pusztacsaládi templom még Esterházy Pál idejében a Festeticsek bőkezűségéből. A pusztacsaládi templomból kiinduló és a fertőszentmiklósi templomon átmenő egyenes a csapodi és a fertőszentmiklósi templom távolságának éppen kétszerese, mely metszi annak az egyenesnek a meghosszabbított szárát, mely Göbösről indul ki, oda torkollik vissza...” (Katona Imre: Miért épült mocsárra a fertődi kastély? Magyar Nemzet, 1988. szept. 10.).

69 (Megjegyzés - Popup)

Szalay Lajos: Lesvár–Mon Bijou, Soproni Hírlap, 1944. április 2; uó.: Mon bijou – Lesvár major – tündérliget, Soproni Hírlap, 1941. júl. 6.

70 (Megjegyzés - Popup)

Fertőszentmiklósi Pleb. Hiv. Halálzási anyakönyvek, Tom I. pag. 101.

71 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Ker. anyakönyvek, Tom. I. pag. 276.

72 (Megjegyzés - Popup)

Csapodi Pleb. Hiv. Ker. anyakönyvek, Tom. I. pag. 94.

73 (Megjegyzés - Popup)

Göbösre is Lesvárral közel egyidőben fordul a herceg figyelme. Az 1738-ban lefolyt vizsgálatok is arra irányuhuk csupán, hogy adatokat nyújtsanak a falu egykori helyéhez, elnéptelenedésének körülményeihez, hogy újonnan való felépítéséhez támpontot kapjon a hercegség. Az újjáépülő Göbösre utaló adatokkal 1759-ben találkozhatunk a csapodi plébánia hivatal 1724–1768-ig terjedő ker. anyakönyvének I. kötetében. Az egykori falu, illetve major helyén major létesül a XVIII. század közepén. Miután Göbös határát már a XVII. században sem annyira szántó, mint legelő, rét, és erdő alkotta, érthető, ha a major fő tevékenysége az állattartás lett. Az ökörtartás mellett a birkatenyésztés volt Göbösön a főtevékenység a XVIII–XIX. században. A merinójuh-tenyésztés az Esterházyak által támogatott tevékenység volt a szentmiklósi uradalom falvaiban, majorjaiban, így Göbösön is. Az első „birkások” németek voltak, csak lassan magyarosodik el ez a tevékenység. A csapodi plébánia anyakönyveiben viszonylag ritkán szerepelnek göbösiék, pedig Göbös nem kis, hanem közepes nagyságú település volt: mutatja, hogy a csapodi plébánia születési anyakönyveiben 1786 és 1790 között a legmagasabb göbösi házszám ugyanúgy 75 volt, mint Csapodon. Ennek megfelelően lakóházainak száma ekkortájt a 40–50-et is elérhette. Vályi András 1796–99 között írt lexikona is mint falut említi Göböst. 1837-ben még mindig többen lakják Göböst, mint Monbijout, pedig ekkor már Göbös régen kikerült a hercegi érdeklődés fókuszából, igaz, hogy Monbijou is.

74 (Megjegyzés - Popup)

1796. júl. 11.: Ostffy Erzsébet és Ostffy Terézia f. é. május 25-én a Vasvár–Szombathely-i társaskáptalan előtt 4000 forintért eladják saródi jószágukat ifjabb Esterházy Miklósnak (OL. Esterházy cs. lt. Rep. 16. Fasc. B. 101.).

75 (Megjegyzés - Popup)

OL. Esterházy cs. lt. Fasc. K. N. 160 et P. Rep. 90. A csapodi cser a lesvári (Monbijou) kastéllyal. Göbössel: A térképen jól láthatók az allérendszer, illetve a tavakat összekötő vagy átszelő utak. Gondolatban magunk is végig mehetünk „Az eszterházi vigasságok” alapján a Fertődről kiinduló és Göbösön át ugyanide visszavezető allérendszeren. (Olajos Ferenc mérnök munkája 1790 körül).

76 (Megjegyzés - Popup)

1809. július 13-án kereszteli Szabó József *urasági-erdész* és felesége, Németh Erzsébet Szolgagyőrön Czollner János *erdész* és Magyar Erzsébet Anna nevű leánykáját.

77 (Megjegyzés - Popup)

Bár Szalay Lajos azt állítja, hogy a csárdát, illetve az országúti fogadót a lebontott kastély köveiből (ill. tégláiból) emelték feltehetően a XIX. század elején, ezzel szemben a fogadó már a XVIII. század végén állt. Az Olajos-féle térkép pontos alaprajzát is feltünteti. Az sem igaz, hogy a lebontott kastély megmaradt köveiből épült volna az a vadászlak, melyben a Monbijou-i vadászok és erdőőrök laktak. A vadászlak már a XVIII. század végén állt a lesvári domb északi-nyugati lejtőjén, mint ezt az 1783. évi I. katonai felmérés térképe bizonyítja és építése nem függhet össze annak a kastéllynak a lerombolásával, mely az 1880-as évekig állt.

78 (Megjegyzés - Popup)

OL. Esterházy cs. lt. P. 153/Fasc. 43. (régi: 1302). Az irat kelte: 1776. okt. 14.

79 (Megjegyzés - Popup)

Katona Imre: A fertői kastélyrendszer kialakulása. SSz. 1976. 130–143.

80 (Megjegyzés - Popup)

Balogh András: A „Magyar Verzsália” építője, Műemlék-védelem, 1962, 108–111. Egy ilyen legyezőt a Színháztörténeti Múzeum is őriz. Képét közli Balogh cikkében (111).

81 (Megjegyzés - Popup)

OL. Esterházy lt. P. 108. Fasc. 113. Rep. 16. Nro 177.

82 (Megjegyzés - Popup)

OL. Esterházy cs. lt. P. 154. Cs. 48, Fasc. 1582.

83 (Megjegyzés - Popup)

OL. Esterházy cs. lt. P. 154. Cs. 49, Nro 129.

84 (Megjegyzés - Popup)

Fertőszentmiklósi Pleb. Hiv. Ker. anykv. I. pag. 421. Szalay Lajos tovább gombolyítja Monbijou történetének fonalát: „Az évszázados parkból gyümölcsös kertet létesítettek. Néhány évtizedig Felsőbüki Nagy Pál gazdálkodott itt. A XVIII. század elején (!) a tündérkastély megmaradt köveiből vadászlakot építtetett a földesúr. Pintér György alvadász és Bauer Franciska 1841-ben József fiok keresztelői lakomáját még itt tartották. Keresztszülők valának Nemes Nemzetes Rimanóczy József kapuvári uradalmi ispány és felesége Kisszelényi Franciska asszonyság. Rimanóczy uram ékes magyar nyelvezettel írott levelében, melyet Rusa József szerdahelyi fiskálishoz intézett, megírja, hogy Monbizsuban tartott paszitán, a 92 éves Göcseji Flórián, kegydíjas vadőr, mint egykori szemtanú, sokat regélt a kéjlak gyönyörűségéről, valamint a romokból épült lesvári csárda betyárromantikájáról. Itt történt meg – folytatja Szalay –, hogy a betyárok az árulkodó csárdást bedugták a befűtött kemencébe, rázárták az ajtót és csóvát dugtak a ház ereszeibe. A

csárda porrá égett, fel sem épült többé. Igaz, hogy a betyárok hamarosan pandúrkézre kerültek s a szentmiklósi „Akasztódombon” végezték be életüket. (Szalay Lajos: Monbijou – Lesvármajor – tündérliget. Soproni Hírlap, 1941. júl. 6; Uő.: Megsütötték a csaplárost saját kemencéjében. Soproni Hírlap, 1943. nov. 4.). Ezzel szemben a fogadó a kastéllyal egyidőben vagy alig utána épült. 1787-ben már állt. Az sem igaz, hogy építésére a kastély anyagát használták fel. Különben az 1787-ben készült Olajos-féle térképen jól látható a kastély és a csárda együttes alaprajza, ami az építés egymásutánosságát logikailag is kizárja.

85 (Megjegyzés - Popup)

Előadás a Soproni Levéltár első „Levéltári Délután”-ján (1993. március 17.).

86 (Megjegyzés - Popup)

Amikor az 1950-es években a kolostorokat, így a soproni domonkosokét is megszüntették, széthordták a könyvtárat. A krónika vajon végleg elveszett-e vagy pedig valahol lappang?

87 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Aarne, Anti-Thompson, Stith: The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography. Helsinki, 1961²; Thompson, Stith: Motif-Index of Folk-Literature. Copenhagen, 1955–1958, 6 kötet. Népi eredetűek ellenben Kein Tóbiás soproni utcaseprő által hagyományozott mondák, amelyeket 1895-ben Bünken Rajnárd soproni tanító jegyzett fel és amelyeknek nemzetközi típusát ki lehetett mutatni. Vö. Bünker, Johann Reinhard: Schwänke, Sagen und Märchen in heanzischer Mundart. Herausgegeben von Karl Haiding. Graz, 1981.

88 (Megjegyzés - Popup)

Ennek előtte az ún. Tábornok-ház helyén állt ház szolgált városházául (1460–1496), azelőtt pedig 1422–1459-ig a Kolostor u. = Új utca 12. számú ház. Korábban Sopronnak nem volt városháza (vö. Mollay Károly: A három középkori városháza. SSz. 1977, 234–247).

89 (Megjegyzés - Popup)

Ol: P 1083: Széchenyi Páholy Sopron II, 65. csomó 501. lap Hajós Alfréd (1878–1955) építész mérnök és sportoló, az első magyar olimpiai bajnok (1896: 100 m-es és 1200 m-es gyorsúszás).

90 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 504.

91 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 505.

92 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 575–576.

93 (Megjegyzés - Popup)

A soproni páholy akkori címe az Országos Levéltárban található „Páholy naptár” szerint: Várkerület 15, I.

emelet. Korábban az összejöveleket Hátsó kapu I. sz. II. lépcső II. emelet tartották.

94 (Megjegyzés - Popup)

Sterbenz Károly (1874–1935) soproni templom-, cím-, szobafestő és mázoló, Sterbenz Károly (1901–) festőművész édesapja.

95 (Megjegyzés - Popup)

„Kelet”, megjelent Budapesten 1889 óta.

96 (Megjegyzés - Popup)

OL: P. 1083 Széchenyi páholy Sopron II. 65. cs. 642–643.

97 (Megjegyzés - Popup)

Az 1915-ös felvidéki orosz betörés alkalmából feldúlt egyik kárpátaljai falut, Mezőlaborcot a magyar szabadkőművesek építették újjá. Ma Csehszlovákiához tartozik *Medzilaborce* néven.

98 (Megjegyzés - Popup)

Rácz Manó, felső kereskedelmi iskolai tanár, a páholy titkára.

99 (Megjegyzés - Popup)

OL: P 1083 Széchenyi páholy II, 65. cs. 645.

100 (Megjegyzés - Popup)

„Törvényes és tökéletes” rövidítése, tehát államilag elismert és kellő létszámmal rendelkező páholy.

101 (Megjegyzés - Popup)

Postahivatali főtiszt.

102 (Megjegyzés - Popup)

„főmester” a páholy választott vezetője.

103 (Megjegyzés - Popup)

A páholy 1915-ös titkári jelentése.

104 (Megjegyzés - Popup)

OL: P 1083 Széchenyi páholy Sopron II, 65. cs. 608.

105 (Megjegyzés - Popup)

I.h. 195.

106 (Megjegyzés - Popup)

Az *ármány* szó (első adat: 1804) elvonás az *ármányos* (első adat: 1692) szóból. Ez pedig német eredetű.

107 (Megjegyzés - Popup)

A szabadkőművesség hivatalos „alkotmánya”, amelyet 1723-ban James Anderson anglikán lelkész állított össze.

108 (Megjegyzés - Popup)

„királyi művészet”, vagyis szabadkőművesség rövidítése.

109 (Megjegyzés - Popup)

Elhangzott a Benedek Elek Óvóképző Főiskola névfelnevő ünnepségén 1992. nov. 6-án.

110 (Megjegyzés - Popup)

Csanády Sándor (Sárbogárd, 1890. dec. 23–Sopron, 1976. febr. 3.) tanár, ifjúsági író. Tizenkétgyermekes parasztszülők legkisebb fia. Az elemi Sárbogárdon, a gimnáziumot Nagykőrösön, az egyetemet Budapesten végezte. Magyar–történelem szakos tanárként Rimaszombaton, Gyöngyösön, majd szülőfalujában tanított, ahol gimnáziumot alapított. 1929-től nyugdíjba vonulásáig a soproni Állami Főreáliskola nagy tekintélyű, népszerű tanára volt. Ifjúsági tárgyú írásait a Jó Pajtás és a Cimborák közölte. Szakcikkeit, tanulmányait a Magyar Nyelvőrben, a Nevelésügyi Szemlében, az Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlönyben és a Protestáns Tanügyi Szemlében tette közzé. Önálló kötete: Apró kalászkok (1933).

111 (Megjegyzés - Popup)

Dorosmai (Drosnyák) János (Adásztevel, 1886. ápr. 26–Sopron, 1966. nov. 29.) költő, meseíró. Aradon végezte el a polgári és a felsőkereskedelmi iskolát. Dolgozott az Aradi Közlöny szerkesztőségében, a helyi Kölcsey Egyesület egyik vezetője volt, majd az Arad–Csanádi Egyesült Vasutaknál teljesített szolgálatot. Benedek Elek Cimborák c. lapjában tűnt fel meséivel 1923-ban. 1927-ben Sopronba költözött, ahol a Győr–Sopron–Ebenfurti Vasútnál helyezkedett el. Innen ment nyugdíjba mint a pénzügyi osztály vezetője, főfelügyelői rangban. Verseskötetei: Tücsökdalok (1922), Hegyoldalon (1927), Mert szent a lant (1927), Én szeretem az egyszerűséget (1930). Mese- és aforizmakötetei: Kis mesék nagyoknak (1937), Ferde magyar tornyok (1940), Akinek nem inge, ne vegye magára (1942, Benedek Marcell utószavával), Mesék, aforizmak (1943, Csanády Sándor utószavával): Írásai holland és német fordításban is megjelentek.

112 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Zsolt: Benedek Elek irodalmi levelezése I–III. Kriterion, Bukarest, 1979, 1984, 1991.

113 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Zsoltnak csak Csanády Sándor Sárbogárdon, 1923. dec. 12-én kelt leveléről van tudomása. E levélhez fűzött jegyzetében a következőket írja: „Csanády Sándor a Cimborák 1923-as és 1924-es évfolyamában igen gyakran szerepelt, főleg serdülők számára írott elbeszélésekkel és ismeretterjesztő rövid írásokkal. Kiletéről nem sikerült többet megtudnom, mint amennyit maga elárul e levélben”. (Vö. Szabó

Zsolt: i.m. I, 349).

114 (Megjegyzés - Popup)

Csupor Károly (Sopron, 1919–1987). Az egykori Frankenburg Irodalmi Kör utolsó titkára volt. Írásait a 40-es évek végén a Sorsunk és a Magyar Rádió közölte. Élete utolsó évtizedében ismét jelentkezett novelláival (Soproni Füzetek, 1980, 1984, 1986.). Benedek Elek irodalmi levelezése soproni írókkal c. kéziratán – 1985. jún. 3-i dátummal – ez a feljegyzés olvasható: „Soproni Szemle előzetes megbeszélés ellenére mint nem tudományos munkát visszautasította”.

115 (Megjegyzés - Popup)

Benedek Elek 1891. szept. 21-én, a Széchenyi István születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségek fővárosi tudósítójaként fordult meg Sopronban. Látogatása nyomait a korabeli sajtóból D. Szemző Piroska már Benedek Elek centenáriumán közzétette a Soproni Szemlében (Vö. D. Szemző Piroska: Benedek Elek Sopronban, SSz. 1960, 167–170). Legbüszkébbek lehetünk Benedek Eleknek arra a beszámolójára, ami az Ország-Világ 1891. szept. 26-i számának 646. oldalán olvasható: „...a legnagyobb magyar emléket a legfényesebben Sopron város ünnepelte meg, a németnek ócsárolt Sopron. Két nap és két éjjel tartott a nagy és lelkes ünnepség, s ha ez így volt a német Sopronban, hogy kellett volna lennie a véresszájú magyar városokban? – Le a kalapot Sopron előtt”.

116 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Szabó i.m. 11, 35.

117 (Megjegyzés - Popup)

Generalversammlung des Corvinus Kör Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt (ASWN) 72. évf. Nr. 4 (April 1992) 16.

118 (Megjegyzés - Popup)

Corvinus Kreis und Stadtverwaltung halfen Sopron bei der Lösung der Stadtverkehrsproblemen. I.h. 72. évf. Nr. 6 (Juni 1992), 54.

119 (Megjegyzés - Popup)

Brenner K.: Érmek és akvarellek. Soproni művészek kiállítása Bécsújhelyen. Kisalföld, 1992. aug. 4; Ausstellung Soproner Künstler „Medaillen–Aquarelle” in der Karmeliterkirche. ASWN 72. évf. Nr. 9 (September 1992), 39.

120 (Megjegyzés - Popup)

Messe WN Aktív 1992. I. h. 72. évf. Nr. 9 (September 1992), 35; Corvinus Tag in Rahmen der WN Aktív. I. h. 72. évf. Nr. 9 (September 1992), 37.

121 (Megjegyzés - Popup)

Corvinus–Oldtimerfahrt. I. h. 72. évf. Nr. 9 (September 1992), 29.

122 (Megjegyzés - Popup)

5. Internationaler Corvinus Radwandertag. I. h. 72. évf. Nr. 10 (Oktober 1992), 57.

123 (Megjegyzés - Popup)

G.M.: A Corvinus Kör ünnepe Kremsben. Közép-európai közös gondolkodás. Kisalrold, 1992. okt. 29; Festsitzung des Corvinus Kreises in Krems. ASWN 72. évf. Nr. 11 (November 1992), 19.

124 (Megjegyzés - Popup)

Festakt am Hauptplatz zum Nationalfeiertag. I. h. 72. évf. Nr. 11 (November 1992), 24–25.

125 (Megjegyzés - Popup)

(Kondor): Napirenden a hipertónia. Kisalföld, 1992. okt. 22.

126 (Megjegyzés - Popup)

Corvinus Kör ünnepsége. Kisalföld, 1992. dec. 18. (Nagy): Az osztrák–magyar barátságért. Beszélgetés a Corvinus Kör elnökével. Kisalföld, 1992. dec. 18; 5 Jahre Corvinus Kör Sopron. ASWN, 73..évf. Nr. 2 (1993. Februar) 17.

127 (Megjegyzés - Popup)

Gereben Béla: Sopron városi idegenforgalma. In: „Magyar Sopron” Társadalmi, Ipari és Kereskedelmi életünk az újjáépítés tükrében. Szerkesztette Szőke László. Sopron, 1947, 23–33.

128 (Megjegyzés - Popup)

Turizmus XXXI. évf. 395. szám (1992. október 7.)

129 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Kultúrhét 1947. október 4–12; Október 7-én az „Észak-dunántúli tájegység” idegenforgalmi értekezlete a Városháza tanácstermében (Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal, Győr, Szombathely, Kőszeg, Magyaróvár, Pápa, Veszprém stb. kiküldöttei részvételével). Műsorfüzet, Sopron, 1947, 16 lap; A Soproni Ipar 100 éve 1847–1948. Ipari, mezőgazdasági kiállítás. Kulturális és sportrendezvények (1948. szeptember 18; szeptember 26.) Műsorfüzet. Sopron, 1948, 42 lap.

130 (Megjegyzés - Popup)

éves a Győr-Sopronmegyei Idegenforgalmi Hivatal. 1954–1974 (Dr. Gimes Endre, 1975. március).